

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

KASTALLÂNÎ'NİN HAYATI VE *İRŞÂDU'S-SÂRÎ* ADLI
ESERİNDEKİ ŞERH METODU

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Harun ÖZBEK

ŞANLIURFA-2016

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

KASTALLÂNÎ'NİN HAYATI VE *İRŞÂDU'S-SÂRÎ* ADLI
ESERİNDEKİ ŞERH METODU

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Harun ÖZBEK

Danışman:
Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN

ŞANLIURFA-2016

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı 115202001 numaralı Harun ÖZBEK'in hazırladığı "Kastallâni'nin Hayatı ve İrşâdu's-Sari Adlı Eserindeki Şerh Metodu" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunması, 27/05/2016 tarihinde, saat 14:00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

27/05/ 2016

(Danışman)

Prof.Dr. Yusuf Ziya KESKİN

Üye

Prof.Dr. Murat AKGÜNDÜZ

Üye

Doç.Dr. Recep TUZCU

Bu tezin Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

12.7.2016

Prof. Dr. Recep ÇİĞDEM
Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntılarım, çizelge, şekil ve fotoğraflarım kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı: Harun ÖZBEK
Öğrenci Numarası: 115202001
Enstitü Anabilim Dalı: Temel İslam
Bilimleri
Programı: Yüksek Lisans
Başlık (Türkçe): Kastallânî'nin Hayatı ve
İrşâdu's-Sârî Adlı Eserindeki Şerh
Metodu

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 90 sayfalık kısmına ilişkin, 25/04/2016 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 28'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığımı ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığımı, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

04/07/2016

h.özbek

Yukarıda yer alan raporun ve beyanım doğruluğunu onaylarım. 04/07/2016

Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN

Y. Z. Keskin

ÖNSÖZ

Bismillâhirrahmânirrahîm. Hamd, âlemlerin rabbi olan Allah'a (c.c.) mahsustur. Salât ve selâm, Efendimiz Hz. Muhammed'e (s.a.s.), ehl-i beytine, ashâbına ve kıyamet gününe kadar onlara tâbi olanların üzerine olsun.

İslâm dini ilme büyük önem vermiştir. İlimin önemini bildiren ve ilme teşvik eden birçok ayet ve hadis vardır. İslam tarihi, Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminden itibaren ilim için büyük mücadeleler vermiş, bu yolda büyük fedakârlıklarda bulunmuş ve neredeyse ellerinde olan her şeyi bu gaye için kullanmayı en doğal hayat tarzı olarak seçmiş çok değerli büyük İslam âlimlerine tanıklık etmiştir. Bu büyük şahsiyetler, birçok ilim dalında değerli çalışmalar yapmışlardır. Peygamberlere gerçek varis olabilme sorumluluğunun bilincinde olan bu âlimler, birer yıldız misali insanlığa rehber olmuş, insanlığın önünde kandiller misali ışık saçarak onların yollarını aydınlatmış ve insanların bu istikamette ilerlemeleri için büyük çaba sarf etmişlerdir. Hicri 9. asrın sonu (miladi 15. asrın ilk yarısı) ile hicri 10. asrın başında (miladi 16. asrın başları) yaşamış, çok yönlü âlimlerden biri olan Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, bu misyonu hakkıyla yerine getirenlerden biridir. İslâmî ilimlerin birçoğunda ihtisas sahibi olmuş ve birçok eserler telif etmiş olan Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, değişik ilim dallarında telif ettiği ve günümüze kadar gelen kıymetli eserleriyle İslam kütüphanelerinin zenginleşmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Bu büyük zâtın hayatı, ilmî şahsiyeti, eserleri ve eserlerindeki metodolojisi, pek çok açıdan incelenmeye ve araştırılmaya değerdir.

Bu çalışmamızda Kastallânî'nin hayatını, yaşadığı dönemi, ilmî şahsiyetini, hocalarını, talebelerini ve eserlerinden ulaşabildiklerimizi tanıtmaya ve Buhârî'nin *el-Câmi'u's-Sahîh*'inin en önemli şerhlerinin başında geldiği genel kabul gören *İrşâdu's-sârî* adlı eserindeki şerh metodunu ele almaya çalıştık. Hayatını, yaşadığı dönemi anlatırken ve eserlerini tanıtırken özellikle kaynak olarak, miladi 15. ve 16. yüzyıllarda

yaşayan âlimlerin hayatlarını anlatan, ulaşabildiğimiz tabakât ve terâcim kitaplarını kullandık.

Çalışmamız, bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. **Birinci bölümde**, Kastallânî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verdik. **İkinci bölümde**, *İrşâdu's-sârî*'yi genel hatlarıyla tanıttık. **Üçüncü bölümde**, Kastallânî'nin *İrşâdu's-sârî*'deki şerh metodunu incelemeye çalıştık. **Sonuç bölümünde**, genel bir değerlendirme yaptık.

Araştırmam boyunca önemli yardımlarını gördüğüm Doç. Dr. Abdülmecit İSLAMOĞLU'na, konu ve kaynak seçiminden başlayarak çalışmamın tüm aşamalarında bana yardımlarını esirgemeyen ve her konuda görüşlerinden istifade ettiğim danışman hocam Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN'e teşekkürü borç bilirim. Çalışmak bizden, muvaffakiyet Allah'tandır.

Harun ÖZBEK

Şanlıurfa-2016

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR	VI
ÖZET.....	VIII
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	1
Araştırmanın Amacı	1
Araştırmanın Önemi.....	2
AraştırmanınYöntemi.....	4
KASTALLÂNÎ'NİN YAŞADIĞI ASRA GENEL BİR BAKIŞ	5
Siyasî Durum	5
İçtimai ve İktisadî Durum	6
İlmî Durum	8

1. BÖLÜM

KASTALLÂNÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hayatı.....	11
1.1.1. İsmi, Künyesi, Lakabı ve Nisbesi	11
1.1.1.1. İsmi:	11
1.1.1.2. Künyesi:	11
1.1.1.3. Lakabı:.....	11
1.1.1.4. Nisbesi.....	12
1.1.2. Doğumu ve Ailesi	12
1.1.3. Yetiştirilmesi ve Tahsil Hayatı	13
1.1.4. Hocaları	14
1.1.5. Talebeleri	20
1.1.6. Yaptığı Görevler	24
1.1.7. Amelî ve İtikadî Mezhebi	25
1.1.8. Kastallânî-Suyûtî İhtilafı.....	25
1.1.9. Vefatı.....	26

1.2. Eserleri	27
1.2.1. Kıraat ve Tecvîd İlimlerine Dair Eserleri	27
1.2.2. Hadis İlimlerine Dair Eserleri	29
1.2.3. Siyer İlmine Dair Eserleri	33
1.2.4. Biyografiye Dair Eserleri	36
1.2.5. Diğer İlimlere Dair Eserleri	37
1.3. İlmî Şahsiyeti	38

2. BÖLÜM

***İRŞÂDU'S-SÂRÎ* HAKKINDA GENEL BİLGİLER**

2.1. Eserin İsmi ve Anlamı	41
2.2. Eserin Mukaddimesi	41
2.3. Fasıllar	42
2.3.1. Birinci Fasıllar: Hadisle Meşgul Olanların Fazileti	42
2.3.2. İkinci Fasıllar: Hadis Tarihi	42
2.3.3. Üçüncü Fasıllar: Hadis Usulü	42
2.3.4. Dördüncü Fasıllar: Buhârî'nin Usûl ve Metodu.....	43
2.3.5. Beşinci Fasıllar: Buhârî'nin Hayatı ve Menâkıbı.....	43
2.4. Eserin Özellikleri	43
2.4.1. Memzûc Bir Şerh Olması.....	44
2.4.2. Öğretmen Kitabı Niteliğinde Olması	44
2.4.3. Tahlilî Bir Şerh Olması.....	45

3. BÖLÜM

***İRŞÂDU'S-SÂRÎ*'DEKİ ŞERH METODU**

3.1. İrşâdu's-sârî'nin Kaynakları	46
3.2. Kitap-Bab Başlıklarını Şerh Metodu	48
3.2.1. Kitap-Bab Başlıklarını İ'rab ve Mâna Açısından Tahlili.....	49
3.2.2. Kitap Başlıkları Arasındaki Mutabakâtı Tespiti	50
3.2.3. Bab Başlıkları Arasındaki Mutâbakâtı Tespiti.....	51
3.2.4. Hadislerin Bab Başlıklarıyla Olan Mutâbakâtını Tespiti.....	52
3.2.5. Kitap-Bab Başlıklarıyla İlgili Olarak Nüsha Farklarına İşaret Etmesi	53
3.3. Hadisin Sened ve Metnini Şerh Metodu	54
3.3.1. Hadislerin Senedleriyle İlgili Açıklama Yapması	54
3.3.2. Ravileri Tanıtması.....	55
3.3.3. Ravilerin Cerh ve Ta'dîli İle İlgili Açıklamalar Yapması	56

3.3.4. Ravi'nin <i>el-Câmi 'u's-Sahîh</i> 'te Kaç Tane Rivayetinin Bulunduğunu Zikretmesi	56
3.3.5. Hadislerin Metinleriyle İlgili Açıklama Yapması.....	57
3.3.6. Buhârî Râvilerinin Rivayet Farklılıkları İle İlgili Açıklama Yapması	59
3.3.7. Hadislerin Kelimelerini Harekelemesi.....	60
3.3.8. Garîb Lafızların İ'rabını Yapması	61
3.3.9. Hadislerin Ayetlerle Olan Münâsebetini Tespiti	62
3.3.10. Hadisler Arasında Görülen İhtilafı Tespiti ve Çözümü	63
3.3.11. Hadis Üzerinde Ulemanın ve Fukahânın İhtilaflarını Zikretmesi.....	65
3.3.12. Kelâm Meselelerine Dair Görüşünü Beyân Etmesi	66
3.3.13. Hadis Metninden Dinî Hükümler Çıkarması	68
3.3.14. Fıkhî Meselelere Dair Görüşünü Beyân Etmesi	69
3.3.15. Hadisin Tahrîcini Yapması	70
3.3.16. Buhârî'nin Müslim'den ve Kütüb-i Sitte'den İnfirât Ettiği Rivayetleri Zikretmesi	71
SONUÇ	73
KAYNAKÇA	75

KISALTMALAR

Ay.	: Ayraç
b.	: İbn
Bkz.	: Bakınız
Bs.	: Baskı
bt.	: Bint
c.c.	: Celle Celâluhu
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
H., h.	: Hicrî
Hz.	: Hazreti
İA.	: İslâm Ansiklopedisi (M.E.B.)
İÜ.	: İstanbul Üniversitesi
Ktp.	: Kütüphane
m.	: Miladî
nr.	: Numara
ö.	: Ölümü
r.a.	: Radiyallahu anhu/anha/anhum
RÜSBE.	: Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
s.	: Sayfa
sad.	: Sadeleştiren
s.a.s.	: Sallallâhu Aleyhi ve Sellem

TDV. : Türkiye Diyanet Vakfı
thk. : Tahkik Eden
trc. : Mütercim, Tercüme Eden
ty. : Basım Tarihi Yok
vr. : Varak
yy. : Baskı Yeri Yok

KASTALLÂNÎ'NİN HAYATI VE *İRŞÂDU'S-SÂRÎ* ADLI ESERİNDEKİ ŞERH METODU

ÖZET

Bu tezde, Kastallânî'nin *İrşâdu's-sârî* adlı eseri incelenmektedir. Kastallânî'nin hayatı, eserleri ve *İrşâdu's-sârî* adlı eserindeki şerh metodunun tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Çalışma, *İrşâdu's-sârî'deki* bilgilendirici açıklamaların, Buhârî'nin *el-Câmi'u's-Sahîh*'indeki hadislerin daha iyi anlaşılması ve yorumlanması için önemli olduğunu göstermiştir. Kastallânî'nin daha önceki şerhlerin aksine her kelimeyi tekrardan kaçınmadan kısa ve özlü bir şekilde açıklaması sebebiyle, eserde açıklanma ihtiyacı duyulan herhangi bir kelimeye rastlamanın mümkün olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, hadis, şerh.

THE LIFE OF AL-QASTALLANI AND THE METHOD OF COMMENTARY IN HIS WORK NAMED IRSHAD AL-SARI

ABSTRACT

In this thesis, the work of al-Qastallani named '*Irshad al-sari*' is studied. It aims to find out the life of al-Qastallânî's, his works, and the method of commentary in his work *Irshad al-sari*.

This study has showed that the informative explanations in *Irshâd al-sârî* is important to for better understanding and interpreting of hadiths in Jami al-Sahih of Bukhari. It has been found out that it is impossible to come across any word which needs to be explained in this work due to al-Qastallânî's writing style of explaining each word sententiously without avoiding repetition contrary to the previous commentaries.

Key Words: al-Qastallânî, Irshâd al-sari, al-Bukhari, al-Jami al-Sahîh, hadith, commentary.

GİRİŞ

ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Araştırmanın Amacı

İslamî ilimlerde uzmanlaşmış ve İslâmî ilimlerin birçok dalında önemli ve faydalı eserleri bize miras olarak bırakan Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî ve eserleri, incelenmeye, araştırılmaya ve üzerinde durulmaya layık bir âlimdir. Bakabildiğimiz kadarıyla Kastallânî ve eserleri hakkında birkaç araştırma dışında yeterli çalışma mevcut değildir.

Bu çalışmamızın amacı, 851-923/1448-1517 yılları arasında yaşamış, bilhassa Kıraat, Hadis, Kelâm, Fıkıh, Siyer, Terâcim ve Tabakat ilminin zirve âlimlerinden biri olan ve günümüzde birçok eserinden istifade ettiğimiz Kastallânî'nin hayatını incelemek, ilmî şahsiyetini, âlimlerin Kastallânî hakkındaki görüşlerini, onun eserlerini ve içeriklerini, Buhârî'nin genel kabul gören en önemli ve en meşhûr ilk üç şerhinden biri olarak hüsn-ü kabul gören *İrşâdu's-sârî li şerhi Sahîhi'l-Buhârî* adlı eserini tanıtmak, bu eserin diğer şerhlerden ayrılan taraflarını ve benzer yönlerini tespit etmek ve müellifin şerh metodunu ortaya koymaktır.

Yine bu çalışmamızda Kastallânî'yi zirveye taşıyan âmilleri, yaşantısını ve örnek şahsiyetini ortaya koymayı amaçlıyoruz. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'den sonra en sahîh kitap kabul edilen Buhârî'nin *el-Câmi'u's-Sahîh*'inde geçen senedleri ve isnaddaki ricâli daha çok tanımak, metinleri ve metinden çıkarılacak mesajları daha iyi anlamak, çalışmamızın en büyük amaçlarından biridir.

Araştırmanın Önemi

Âlimlerin hayatları ve ilmî şahsiyetlerini incelemek; yaşadıkları asrın ilim anlayışlarını ve ilimlerin geçirdiği merhaleleri bilmek bakımından önem arz etmektedir. İslâm kültürünün bir nevi temellerini oluşturan bu şahsiyetlerin incelenmesi ve eserlerinin tanıtılması, bu kültürün zenginliğini göstermesi açısından önemlidir.

Hayatı, ilmî şahsiyeti, eserleri ve eserindeki metodu bakımından incelenmesi gereken şahsiyetlerden biri de Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî'dir.

“Buhârî Şârihi Kastallânî”¹ diye şöhret bulmuş olan Ahmed b. Muhammed, bilhassa hadis ve kıraatte büyük bir âlimdir. Kastallânî, İslâmî ilimlerin birçok alanında pek kıymetli eserler telif eden mümtâz şahsiyetlerden biridir. Kastallânî, 851/1448 tarihinde Kahire’de doğmuş, 923/1517 yılında da Kahire’de vefat etmiştir.²

Buhârî’nin, kendi ölçütlerine göre sahih kabul ettiği hadislerden oluşturduğu *el-Câmi’u’s-Sahîh* adlı eseri, zamanla hadis edebiyatının en önemli kaynağı kabul edilmiş ve Kur’ân’dan sonra en sahih kitap sayılmıştır. Nitekim İbnu’s-Salâh (ö. 643/1245), *Mukaddime* adlı meşhur eserinde, sahih hadisleri ilk defa tasnîf eden Muhammed b. İsmâil el-Buhârî (ö. 256/870) ve onu takip eden Müslim b. el-Haccâc’ın (ö. 261/875) *Sahîhân* diye meşhur olan eserlerinin Kur’ân’dan sonra en sahih kaynak olduğunu ifade etmiştir.³

Hadis edebiyatının bir numaralı eseri kabul edilen Buhârî’nin *el-Câmi’u’s-Sahîh*’i, üzerinde en çok çalışma yapılan kitap olmanın yanında kendisine en fazla şerh yazılan eser olma özelliğine de sahip bulunmaktadır. Kâtip Çelebî, bu şerhlerden 82’sini saymaktadır.⁴ Son yıllarda, *Sahîh-i Buhârî* üzerinde yapılan çalışmalarda 197 şerh tespit edilmiştir⁵. Bu şerhlerin içerisinde bazıları ön plana çıkıp meşhûr

¹ Kâtip Çelebî, *Keşfü’z-zünûn ‘an esâmi’l-kütüb ve’l-fünûn*, 1. bs. Beyrut, Dâru İhyâi’t-turâsi’l-arabî, 1941, Cilt 2, s. 1331; Ahmed b. Muhammed el-Bennâ, *İthâfu fudalâi’l-beşer bi’l-kıraâti’l-erbe’ati’asher*, 1. bs. Beyrût, Âlemu’l-kutub, 1407/1987, Cilt 1, s. 64.

² İsmâil b. Muhammed Emîn b. Mîr Selîm el-Bâbânî İsmâil Paşa, *Hediyyetu’l-ârifîn esmâu’l-muellifîn ve âsâru’l-musannifîn*, Beyrut, Dâru İhyâi’t-turâsi’l-arabî, 1951, Cilt 1, s. 139; Ömer Rıza Kehhâle, *Mu’cemu’l-müellifîn*, Beyrût, Mektebetu’l-müsennâ, ty. Cilt 2, s. 85.

³ Ebû Amr Osmân b. Abdurrahmân eş-Şehrezûrî, *Mukaddimetu İbnu’s-Salâh fî ulumi’l-hadis*, Dimaşk, Dâru’l-fikr, 1406/1986, s. 17-18.

⁴ Çelebî, *Keşfü’z-zünûn*, Cilt 1, s. 545-554.

⁵ Kemâl Sandıkçı, *Sahîh-i Buhârî Üzerine Yapılan Çalışmalar*, 1. bs. Ankara, DİB. Yayınları, 1991, s. 23-89.

olmuştur. Kastallânî'nin *İrşâdu's-sârî*'si de Buhârî'nin en meşhûr ilk üç şerhinden biri olarak genel kabul görmüştür.

Kastallânî, şerhine Buhârî'nin Yûnînî (ö. 701/1302) edisyonunu esas almıştır. Bu sebeple de onun şerhi bilhassa, nüsha farklarına ait taşıdığı işaretler ve *el-Câmi'u's-Sahîh*'in rivayetlerinin tenkidi bakımından büyük önem taşımaktadır.⁶

İrşâdu's-sârî, hemen her isim, kelime veya ifadelerin tam şeklini, bunlara en yakın yerde, en özlü biçimde ihtiva ettiği için özellikle “öğretmen kitabı” niteliğinde tahlilî ve memzûc büyük bir şerhtir.⁷

⁶ İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 5. bs. İstanbul, İfav Yayınları, 2003, s. 198.

⁷ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s. 198.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmamızı hazırlarken Kastallâni'nin hayatına, eserlerine ve ilmî şahsiyetine dair ulaşabildiğimiz tabâkât ve terâcim eserlerinden, müellifin eserlerine yapılan takdîm ve tahkîklerinden, müellifi konu alan ansiklopedi maddelerinden yararlandık. Ana başlıkları oluştururken bize bir fikir verebilmesi için daha önce yapılmış benzer araştırmalardan istifade ettik.

Çalışmamızda Kütüb-i Tis'a'dan yapılacak nakillerde *Concordance*'ın kaynak verme sistemini benimsedik. Hadis Buhârî, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Nesâî veya Dârimî'de geçiyorsa kitab-bab ve cilt-sayfa numarası; Müslim ve İmam Mâlik'te geçiyorsa kitab-hadis numarasını ve cilt-sayfa numarası; Ahmed b. Hanbel'de geçen hadisleri de cilt-sayfa numarası olarak verdik.

Müellifin şerh metodunu ise “*İrşâdu's-sârî*” adlı eserini baştan sona inceleyerek tespit etmeye çalıştık.

KASTALLÂNÎ'NİN YAŞADIĞI ASRA GENEL BİR BAKIŞ

Kişi ile yaşadığı çağ arasında doğrudan bir etkileşim vardır. Özellikle toplumlarında çok önemli bir konuma gelen meşhûr kişilerde bu etkileşim daha çoktur. Mısır'ın içinde bulunduğu siyasi ortamın Kastallânî'nin hastalığına ve vefatına direk tesir ettiği zikredilir. Bundan dolayı Kastallânî'nin yaşadığı asra bakmamız faydalı olacaktır. Böylece yaşadığı asrın onun ilmî hayatına ve diğer yaşantısına etkisini idrak edebilelim. Şimdi Kastallânî'nin yaşadığı dönemi değişik yönlerden kısaca inceleyeceğiz.

Siyasî Durum

Mısır'da Eyyûbî ordusundaki Türk asıllı azatlı emirler tarafından kurulan, dönemin tarihçilerinin Türk Devleti olarak adlandırdığı Memlûkler (Kölemenler), Bahrî Memlûkleri (Bahriyye: Birinci Memlûkler; m. 1250-1382) ve Burcî Memlûkleri (Burciyye: İkinci Memlûkler; m. 1382-1517) olmak üzere iki dönemde incelenebilir.⁸

Kastallânî, Mısır'da 784/1382 ile 923/1517 yılları arasında hüküm süren ikinci Memlûk devleti olan Çerkez Memlûkleri yönetiminde veya Sultan Kalâvun, Kahire'de kalenin burçlarına yakın yerleştirdiği için "Burcî Memlûkleri" denilen Müslüman Türk devleti idaresinde yaşadı. Kastallânî'nin vefat ettiği yıl bu devletin hükümlüğü sona ermiştir. Bunlar aslı itibariyle Abbâsî, Fâtîmî, Eyyûbî ve başka meliklerin satın aldığı kölelerdir.⁹

Eyyûbî hükümdarı el-Melikü's-Sâlih Necmeddin Eyyûb'un (M. 1240-1249) ölümünün hemen ardından Fransa Kralı IX. Louis liderliğindeki Haçlı ordusuna karşı kazanılan Mansûre ve kralla birlikte pek çok kumandanın esir alındığı Faraskur (648/1250) savaşlarında en büyük rolü bu birlikler oynadı. Doğu İslam dünyasını istila ederek büyük tahribat yapan Moğollar'ı, ayrıca Haçlıları yenerek bölgeyi bu tehlikelerden kurtaran Memlûkler'in Mısır siyaset, ilim ve kültür tarihinde ayrı bir yeri vardır.¹⁰ Ancak yeni Eyyûbî hükümdarı Turanşah b. Eyyûb (M. 1174-1180) onların başarısını kıskandı ve liderlerini tahtının ortakları gibi görüp görevlerinden almaya başladı. Ayrıca tahta geçmesini sağlayan Türk asıllı üvey annesi Şecerüddür'ü babasının hazinesini saklamakla itham etti ve ona ağır hakaretlerde

⁸ İsmail Yiğit, "Memlûkler", *DİA*, Ankara, Cilt 29, s. 90.

⁹ Kastallânî, *Letâifu'l-işârât*, Tahkikin Önsözü, Cilt 1, s. 6.

¹⁰ Cengiz Tomar, "Mısır", *DİA*, Ankara, Cilt 29, s. 576.

bulundu. Bunun üzerine Bahrî emirlerinden Baybars el-Bundukdârî (M. 1260-1277) ve arkadaşları bir suikastla Turanşah'ı öldürdüler. Onun ölümüyle Mısır'da Eyyûbîler yıkılmış ve yerine Memlûkler adıyla bilinen Türk Devleti kurulmuştur.¹¹

Baybars ve arkadaşları, efendileri Necmeddin Eyyûb'un dul eşi Şecerüddür'ü tahta çıkarmışlar, onun memlûklerinden İzzeddin Aybek et-Türkmanî'yi (M. 1250-1257) de atabek yapmışlardı. Türk asıllı olması dolayısıyla bazı tarihçilerin Memlûkler'in ilk sultanı saydığı Şecerüddür, esir Fransa kralıyla bir anlaşma yaparak Dimyat'ı tahliye etmesi, ağır bir vergi ödemesi ve İslam ülkelerine saldırmamaya söz vermesi şartlarıyla onu serbest bıraktı. Ancak bu başarısı işe yaramadı. Suriye Eyyûbî emirleri, meşru hakları saydıkları Mısır sultanlığını onun elinden almak için harekete geçmişlerdi. Ayrıca onun sultanlığı, kadın olması dolayısıyla da yadırganmıştı. Bağdat son Abbasî Halifesi Müsta'sım Billah'ın (M. 1242-1258) devreye girmesiyle tahta çıkmasını sağlayan Bahrî emirlerinin tavsiyesine uyan Şecerüddür, İzzeddin Aybek ile evlendi ve seksen gün oturduğu tahtını ona devretti. Böylece tarihçilerin çoğu tarafından Mısır Memlûk hükümdarlarının ilki sayılan İzzeddin Aybek tahta çıkmış ve Memlûkler Devleti resmen kurulmuş oldu (1 Rebûlâhir 648/3 Temmuz 1250).¹²

İçtimaî ve İktisadî Durum

Toplum; Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Yahudilerden meydana geliyor, çoğunluktaki Müslümanlar da statü bakımından kendi aralarında Türkçe konuşan yönetici askeri sınıf (Türk ve Çerkez memlûkleri) ile halk olmak üzere iki kesime ayrılıyordu.¹³ Toprak, imtiyazlı askeri sınıfın mülkiyetindeydi ve iktisadî hayata da onlar hâkimdi. Müslüman halk kesimi arasından sadece dinî ve adli görevlerle divan görevlerine getirilen âlimler ve büyük tüccarlar toplumda kendileri için iyi bir yer edinmişlerdi. Âlimler halk tabakası ile yönetici asker sınıfı arasında bir aracı rolü oynar, sosyal hayatta önemli bir fonksiyon icra ederlerdi. Büyük tacirler ise kendileri de doğrudan ticaretle uğraşan sultan ve emirler nezdinde itibar sahibiydi. Bu dönemde tasavvuf önderlerinin gerek sultanlar ve emirler, gerekse halk üzerinde büyük etkileri vardı. Ülkede nüfusun çoğunluğunu genelde maddi sıkıntı içinde olan ve tımarlı askerlerin topraklarında çalışan çiftçiler, küçük tacirler, sanatkârlar, küçük

¹¹ Yiğit, "Memlûkler", *DİA*, Cilt 29, s. 90; Tomar, "Mısır", *DİA*, Cilt 29, s. 576.

¹² Yiğit, "Memlûkler", *DİA*, Cilt 29, s. 90.

¹³ Tomar, "Mısır", *DİA*, Cilt 29, s. 576.

esnaf ve göçebe Araplar teşkil ederdi. Bu kesim bilhassa, son zamanlarda büyük ölçüde yoksullaştı. Ekseriyeti çobanlıkla geçinen göçebeler bu yüzden sık sık isyanlara teşebbüs ettiler ve idarecileri çok uğraştırdılar.¹⁴

Çarşılara çıkan ve ilim tahsili için mescidlere devam edebilen kadınlar, Memlûk toplumunda saygı görüyordu. Onların arasından meşhur âlim ve şairler yetişmişti. Yahudiler ve Hıristiyanlar tam bir inanç özgürlüğüne sahipti. Sultanlar, Yahudi ve Hıristiyan cemaatlerin başına onların istediği bir din adamını nazır olarak tayin ederdi. Eğitim ve öğretim kurumlarına sahip olan gayrimüslimler vakıflar kurabiliyordu.¹⁵

Hindistan-Avrupa deniz yolu üzerinde stratejik bir merkez olması sebebiyle Mısır uluslararası ticarete daima önemli bir rol oynamış, özellikle Memlûkler devrinde bu ticaret yolunun en istikrarlı geçitlerinden birini teşkil etmiştir. Memlûk ekonomisinin en önemli gelir kaynağı ülkeler arası ticaretti. Moğol istilası sırasında Doğu-Batı arasındaki ticaretle tek emniyetli yol olarak Kızıldeniz ve Mısır üzerinden geçip deniz yoluyla Avrupa'ya ulaşan ticaret yolu kalmıştı. Bu durum Memlûk devlet adamlarını dış ticareti geliştirmeye sevketti. Ticaret merkezi haline gelen büyük şehirlerde geniş çarşı ve pazarlar yanında yabancı tüccarlar için hanlar, oteller, temsilcilik büroları kuruldu. İskenderiye; Bizans, İtalyan ve Fransız ticaret gemilerinin, Hindistan'dan deniz yoluyla Kûs'a ve oradan kara yoluyla İskenderiye'ye getirilen malları Avrupa pazarlarına götürmek için bekledikleri en büyük limandı. Burada ve Kahire'de yerli ve yabancı tacirlerin emtialarını depoladıkları yerler bulunuyordu. Dönemin kaynakları Kahire'de birçok çarşı ve dükkânın bulunduğunu ve her birinde belli ürünlerin satıldığını kaydeder. Memlûk ekonomisi 748/1347 yılındaki veba salgını yüzünden büyük bir kriz yaşadı. Timur'un XV. yüzyılın başlarında Suriye'yi işgali, Mısır'ın iktisadî hayatını olumsuz etkiledi. Ekonomik sıkıntılar, Suriye'yi bir harabeye çeviren Timur işgaliyle iyice şiddetlendi. Ağır vergiler iç ve dış ticaret için büyük bir darbe oldu. Sultanların bu politikası yüzünden zorda kalan Avrupalı tüccarların, Doğu'nun mallarını makul fiyatlarla elde etmek için gösterdiği çaba Ümitburnu'nun keşfiyle sonuçlanınca, Mısır ve Suriye'nin dış ticareti bütünüyle çöktü. İktisadî hayatın istikrarsızlığı, maaşları ödenemeyen huzursuz askeri gruplar arasındaki mücadeleyi daha da şiddetlendirdi. Endüstrî

¹⁴ Yiğit, "Memlûkler", *DİA*, Cilt 29, s. 96.

¹⁵ Yiğit, "Memlûkler", *DİA*, Cilt 29, s. 96.

alanında savaş aletleri ve harp gemileri yapımı yanında dokumacılık, madencilik, camcılık, çömlekçilik ve ahşap ve ahşap işlemeciliği ilerlemişti. Mısır yün, ipek, keten ve pamuk kumaşlarıyla meşhurdur. Bronz ve bakırın gümüş ve altınla kaplanması usulü gelişmişti. Saraciye işleri göz kamaştırıcı bir durumdaydı. Bu dönemde üretilen eşyalardan günümüze ulaşan örnekler bunu açıkça göstermektedir.¹⁶

İlmî Durum

Memlükler devri, İslâmî ilimlerdeki gelişme bakımından İslâm tarihinin en parlak dönemlerinden biridir. Doğu İslam dünyasının Moğol, Endülüs'ün ise Haçlı istilasına uğradığı bir sırada Mısır, Moğol istilasına uğramadığı için İran, Anadolu, Irak ve Suriye'den buraya göç eden ulemâ, Memlükler zamanında ilmin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır.¹⁷

Kurulan Memlük Devleti, ülkelerini terketmek zorunda kalan pek çok âlimin sığındığı yer oldu. Kahire ve Dımaşk, İslâm dünyasının en önemli iki ilim merkezi haline geldi. İlmî çalışmaları destekleyen devlet adamları, ülkede Zengîler ve Eyyübîler zamanından kalan medreselerin sayısını daha da çoğalttılar. Bölge halkına yabancı memlük asıllı sultan ve emirlerin, yönetimlerini halk nezdinde meşrulaştırmak maksadıyla yeni medreseler kurması ve vakıflar yoluyla ulemâyı desteklemesi de ilim hareketini hızlandırmıştır. Sultan Kalavun (1279-1290), içinde hastahane de yer aldığı cami, medrese ve kütüphaneden oluşan bir külliye yaptırmıştır. Dımaşk'ta yüz altmış, Kahire'de yetmiş beş civarında medresenin bulunması bunun açık bir delilidir. Medreselerin çoğu Sünnî dört mezhep üzerine öğretim veren fıkıh medresesi hüviyetini taşıyor, bazılarında tek, bazılarında ise birkaç mezhebin fıkıh okutuluyordu. Dâru'l-Kur'ân ve dâru'l-hadisler de mevcuttu. Fıkıh ilmiyle birlikte diğer dini ilimlerle dil ilimlerinin okutulduğu bu medreseler zengin kütüphanelere sahipti. Ayrıca pek çoğunun bünyesinde yetim ve yoksul çocuklar için ilkokullar yapılmıştı. Yine ilköğretimin yürütüldüğü özel mektepler bulunuyordu. Medreselerin başmüderrisleri sultan tarafından tayin edilirdi. Hocalar ve talebeler devletin himayesindeydi ve medreselerin herbiri için bânileri tarafından zengin vakıflar tahsis edilmişti. Camiler ve tarikatlara ait tekke ve zaviyeler de birer

¹⁶ Yiğit, "Memlükler", *DİA*, Cilt 29, s. 94-95; Tomar, "Mısır", *DİA*, Cilt 29, s. 576-577.

¹⁷ Yiğit, "Memlükler", *DİA*, Cilt 29, s. 94; Tomar, "Mısır", *DİA*, Cilt 29, s. 576.

okul vazifesi görüyor, zengin kütüphanelerin bulunduğu büyük camiler zamanın önemli ilim merkezleri arasında yer alıyordu.¹⁸

Memlükler devrinde kıraat, tefsir, hadis ve fıkıh alanlarında önemli âlimler yetişmiştir. Cerâidî (ö. 688/1289), Ca‘berî (ö. 732/1332), İbnü’l-Cezerî (ö. 833/1429) ve Burhâneddin el-Kerekî (ö. 853/1449) kıraat ilminin en meşhur temsilcileridir. Rivâyet, dirâyet ve ahkâm tefsirlerinin güzel örneklerinin yazıldığı bu dönemin en meşhur müfessirleri; Endülüs menşeli Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî (ö. 671/1273), İbnü’l-Müneyyir (ö. 683/1284), ed-Dîrînî (ö. 694/1295) elli tefsiri bir araya getirmeye çalışan İbnü’n-Nâkib el-Makdisî (ö. 698/1298), İbnü’l-Bârizî (ö. 738/1338) , Ebû Hayyân el-Endelüsî (ö. 745/1344), tefsiriyle büyük şöhret kazanan Ebu’l-Fidâ İbn Kesîr (ö. 774/1373), Celâleyn tefsiri müelliflerinden Celâleddîn el-Mahallî (ö. 864/1459), Bikâî (ö. 885/1480) ve Celâleddîn es-Suyûtî’dir (ö. 911/1505).¹⁹

Bu devirde *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*’in en muteber şerhleri yazılmış, hadis ricâli hakkında en güvenilir eserlerden sayılan pek çok kitap telif edilmiştir. Dönemin en meşhur muhaddislerinin başında Nevevî (ö. 676/1277), İbn Dakîk el-İd (ö. 702/1302), Abdülmü’min ed-Dimyâtî (ö. 705/1306), Yusuf b. Abdurrahman el-Mizzî (ö. 742/1341), Zehebî (ö. 748/1348), Alâuddîn İbnü’t-Türkmânî (ö. 750/1349), Moğultay b. Kılıç (ö. 762/1361), İbn Receb ed-Dımaşkî (ö. 795/1393), Zeynüddin el-İrâkî (ö. 806/1404), Heysemî (ö. 807/1405), İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449), Bedruddîn el-Aynî (ö. 855/1451), Şemsuddîn es-Sehâvî (ö. 902/1497), Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî (ö. 923/1517) ve Zekeriyya el-Ensârî (ö. 926/1520) gelmektedir. Bu dönemde çok sayıda kadın hadisçi de yetişmiştir. Meşhur şahısları ve hadis ricâlini tanıtanen muteber eserlerden pek çoğu bu dönemde kaleme alınmıştır. İbn Hallikân (ö. 681/1282), Kütübî (ö. 764/1363), Safedî (ö. 764/1363), Zehebî, İbn Hacer el-Askalânî ve Şemsuddîn es-Sehâvî bu sahada kitap yazan en meşhur şahsiyetlerdir.²⁰

Medreselerde en ağırlıklı ilim olarak okutulan fıkıh sahasında da birçok âlim mevcuttur. Şâfiî fıkında İzzuddîn b. Abdüsselâm (ö. 660/1262), İbn Dakîk el-İd, Sadreddîn b. Vekîl (ö. 716/1316), Bedruddîn İbn Cemâ‘a (ö. 733/1333), Hanefî

¹⁸ Yiğit, “Memlükler”, *DİA*, Cilt 29, s. 94-95.

¹⁹ Yiğit, “Memlükler”, *DİA*, Cilt 29, s. 95.

²⁰ Yiğit, “Memlükler”, *DİA*, Cilt 29, s. 95.

fikhında Osman b. Ali ez-Zeylâ'î (ö. 743/1343), Ebu'l-Fidâ İbn Kesîr, Kıvâmuddîn el-Kâkî (ö. 749/1348), Takiyyüddîn es-Sübkî (ö. 756/1355), Tâcuddîn es-Sübkî (ö. 771/1370), Ebû Muhammed Muhyiddîn el-Kureşî (ö. 775/1373), Ekmeluddîn Bâbertî (ö. 786/1384), İbnü'z-Ziyâ el-Mekkî (ö. 789/1387), Ömer b. Raslan (ö. 805/1403), İbn Kâdî Şühbe (ö. 851/1448), Kemâlüddîn İbnü'l-Hümâm (ö. 861/1457), Kâsım b. Kutluboğa (ö. 879/1474) ve İbnü'l-Kerekî (ö. 922/1516); Hanbelî fikhında Muvaffakuddîn İbn Kudâme (ö. 620/1223), Necmüddîn et-Tûfî (ö. 716/1316), Takıyyüddîn İbn Teymiyye (ö. 728/1328), İbn Kâdî'l-Cebel (ö. 771/1370) ve İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350); Mâlikî fikhında Şihâbüddîn el-Karâfî (ö. 684/1285) ve Burhânuddîn İbn Ferhûn (ö. 799/1397) bunların en meşhurlarıdır.²¹

Daha önce yapılan kelim çalışmaları yeterli bulunduğu anlayışının yaygın olduğu bu dönemde kelim ilmi diğer dinî ilimler kadar alaka görmemiştir. Bu sahada yetişen âlimlerin başında İbn Teymiyye ve talebesi İbn Kayyim el-Cevziyye gelmektedir. Hanefî fâkihleri İbnü'l-Hümâm ve İbn Kutluboğa da Matürîdî kelâmı sahasında eser vermişlerdir.²²

Bazıları birer mürid olan sultanların desteğiyle güçlenen tasavvuf hareketi sosyal hayata damgasını vurmuştur. Sultanın tayin ettiği şeyhü'ş-şüyûh tarafından yönetilen çeşitli tarikatlara ait tekke, hankâh, ribat ve zaviyelerin sayısı artmıştı. Ülkede en çok Bedeviyye, Desûkiyye, Şâzeliyye ve Rifâiyye tarikatları yaygındı. Bedeviyye tarikatının kurucusu Ahmed el-Bedevî (ö. 675/1276), Desûkiyye'nin kurucusu Desûkî (ö. 676/1277) ve Şâzeliyye şeyhleri İbn Atâullah el-İskenderî (ö. 709/1309) ile Muhammed Vefâ eş-Şâzeli (ö. 765/1364), dönemin en meşhur tasavvuf önderleri olmuştur.²³

²¹ Yiğit, "Memlükler", *DİA*, Cilt 29, s. 95.

²² Yiğit, "Memlükler", *DİA*, Cilt 29, s. 95.

²³ Yiğit, "Memlükler", *DİA*, Cilt 29, s. 95.

1. BÖLÜM

KASTALLÂNÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

Bu bölümde, özellikle on beşinci ve on altıncı yüzyıllarda yaşayan âlimlerin hayatlarını anlatan terâcim ve tabakât kitaplarından yararlanarak Kastallânî'nin hayatını, hocalarını, talebelerini, ilmî şahsiyetini, âlimlerin Kastallânî hakkındaki görüşlerini, vefatını ve eserlerini inceleyeceğiz.

1.1. Hayatı

1.1.1. İsmi, Künyesi, Lakabı ve Nisbesi

1.1.1.1. İsmi: Ahmed b. Muhammed b. Ebû Bekir b. Abdülmelik b. Ahmed b. Muhammed b. Muhammed b. Hüseyin b. Ali el-Kastallânî.²⁴

1.1.1.2. Künyesi: Ebu'l-Abbâs.²⁵ Ulaşabildiğimiz kaynaklarda başka bir künyeden bahsedilmemektedir.

1.1.1.3. Lakabı: Şihâbuddîn, el-İmâm, el-Allâme, el-Hucce, er-Ruhle, el-Muhaddis, el-Hâfız, el-Müsnid, el-Mutkin, el-Hatîb, el-Fehhâme, el-Fakîh, el-Mecîd gibi birçok lakabı vardır.²⁶

²⁴ Şemsuddîn Muhammed b. Abdurrahmân es-Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, 1. bs. Beyrut, Dâru'l-cil, 1412/1992, Cilt 2, s. 103; Abdulkadir b. Şeyh b. Abdullah el-Ayderûs, *en-Nûru's-sâfir an ahbâri'l-karni'l-âşir*, 1. Bs. Beyrut, Dâru's-sâdir, 2001, s. 164; Necmuddîn Muhammed b. Muhammed el-Gazzî, *el-Kevâkibu's-sâira bi-a'yâni'l-mieti'l-âşira*, 1. bs. Beyrut, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 1418/1997, Cilt 1, s. 128; İbnu'l-İmâd Abdülhayy b. Ahmed b. Muhammed ed-Dımaşkî, *Şezerâtü'z-zeheb fî ahbâri men zeheb*, 1. bs. Beyrut, 1406/1986, Cilt 10, s. 169; Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *el-Bedru't-tâli' bi-mehâsini men ba'de'l-karni's-sâbi'*, Kahire, Dâru'l-kutubi'l-İslâmî, Cilt 1, s. 102; Ali Paşa Mübârek, *el-Hutatu't-tevfikiyyetu'l-cedide*, 1. bs. Mısır, el-Matbaatu'l-kübrâ el-emîriyye, 1306/1889, Cilt 6, s. 11; Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifîn*, Cilt 2, s. 85; Hayruddîn ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 7. bs. Beyrut, Dâru'l-ilmî'l-melâyin, 1406/1986, Cilt 1, s. 232; Şâkir Mustafa, *et-Târîhu'l-arabî ve'l-muerrihûn*, 1. bs. Beyrut, Dâru'l-ilmî'l-melâyin, 1990, Cilt 3, s. 255; Mustafa Muhammed Ammâre, *Cevâhiru'l-Buhârî*, 7. bs. Beyrut, Müessesetu'l-beyân, 1393/1973, s. 12-13; Abdülkadir Şenel, "Kastallânî, Ahmed b. Muhammed", *DİA*, Cilt 24, s. 583.

²⁵ Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, *Letâifu'l-işârât*, Medine, Tahkikin Önsözü, 1434/2012, Cilt 1, s. 14; Gazzî, *el-Kevâkibu's-sâira*, Cilt 1, s. 128; İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-zeheb*, Cilt 10, s. 169; Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifîn*, Cilt 2, s. 85; Ziriklî, *el-A'lâm*, Cilt 1, s. 232; Şenel, "Kastallânî, Ahmed b. Muhammed", *DİA*, Cilt 24, s. 583-584.

²⁶ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi'*, Cilt 2, s. 103; Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, Cilt 1, s. 102; İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-zeheb*, Cilt 10, s. 169; Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifîn*, Cilt 2, s. 85; Gazzî, *el-Kevâkibu's-sâira*, Cilt 1, s. 128; Ayderûs, *en-Nûru's-sâfir*, s. 164; Ziriklî, *el-A'lâm*, Cilt 1, s. 232; Ammâre, *Cevâhiru'l-Buhârî*, s. 12; Abdülhayy b. Abdülkebîr el-Kettânî, *Fehresu'l-fehâris ve'l-*

Bedruddîn el-Gazzî (ö. 984/1577), Davûd b. Ali el-Abbâsî'ye vermiş olduğu manzûm icâzetnâmede, Kastallânî'yi şöyle tavsif etmiştir:

الحافظ المسند ذي الإتقان أحمد المعروف بالقسطلاني

Kastallânî olarak bilinen Ahmed, mutkin (titiz), müsniid ve hâfız (bir zâttır).²⁷

1.1.1.4. Nisbesi

En meşhûr nisbesi, Kastiliya ismine nisbetle Kastallânî diye bilinen nisbesidir.²⁸ Kastiliya, Arap müellifleri tarafından Tunus'un Şoot'lara (Şutt) yakın havâlisine ve bölgenin en ehemmiyetli kasabası olan Tavzer'e (Tozeur) verilen isimdir. Bugün de Tavzer ve Carid denilir.²⁹ Bazılarına göre ise bu, Kastallân kelimesinden türetilen bir nisbedir. Bazıları Kastallânî'ye ilaveten el-Kuteybî nisbesinden bahsetmiştir. Kastallânî nisbesi, Kastallânîler olarak bilinen âlimlerin nisbesi olarak kullanılmıştır. el-Mısri de Kastallânî'nin nisbelerindedir.³⁰

1.1.2. Doğumu ve Ailesi

Kastallânî, 12 Zilkade 851/18 Ocak 1448'de Kahire'de doğmuştur. Kaynaklarda ailesi hakkında geniş malumat bulunmamakla birlikte, daha küçük yaşlarda ilmî ortamda bulunması ve ilme yönelmesi, ailesinin ilim ehli olduğuna delalet eder. Ailesi küçüklükten itibaren Kastallânî'yi güzelce terbiye etmiş, ilme yönlendirmiş ve destekçi olmuştur. Ailesi, aslen Tunus'ta Kastiliya olarak da adlandırılan Carîd bölgesinin Tavzer şehrindeydir. Annesi, Şeyh Ebû Bekir b. Ahmed b. Hamîde en-Nehâs'ın kızı Halîme'dir. Annesi ve ailesi hakkında elimizdeki kaynaklarda yeterli bilgi olmamakla birlikte Şemsuddîn es-Sehâvî (ö. 902/1487), annesi ve babasının faziletli ve iyi insanlardan olduğunu zikreder. Kastallânî *el-Mevâhibu'l-ledünniyye*'nin hâtimesinde ismini zikrederken babasını el-Hatîb olarak kaydeder.³¹

Abdulhayy el-Kettânî (ö. 1382/1962), *el-Mesâlikü'l-hidâye*'de Ebû Sâlîm el-Ayyâşî'nin (ö. 1090/1679) şöyle dediğini naklede:

esbât ve mu'cemu'l-me'âcim ve'l-meşihât ve'l-muselselât, 2. bs. Beyrut, 1402/1982, Dâru'l-ğarbi'l-İslâmî, Cilt 2, s. 967; Şenel, "Kastallânî, Ahmed b. Muhammed", *DİA*, Cilt 24, s. 583.

²⁷ Kettânî, *Fehresu'l-fehâris*, Cilt 2, s. 967.

²⁸ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi*, Cilt 2, s. 103; Şenel, "Kastallânî, Ahmed b. Muhammed", *DİA*, Cilt 24, s. 583-584.

²⁹ Carl Brockelmann, "Kastallânî, Ahmed b. Muhammed", *İA*, 2. bs. İstanbul, Millî Eğitim Basımevi, 1967, Cilt 6, s. 403.

³⁰ Kastallânî, *Letâifu'l-işârât*, Tahkikin Önsözü, Cilt 1, s. 18.

³¹ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi*, Cilt 2, s. 103; Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye*, 2. bs. Beyrut, el-Mektebu'l-İslâmî, 1425/2004, Cilt 4, s. 694; Şenel, "Kastallânî, Ahmed b. Muhammed", *DİA*, Cilt 24, s. 583-584.

“Kahire’de bazı kardeşlerim, Kastallânî’nin eşi Bint el-Bâ’ûnî’nin *el-Mevâhibü’l-ledünniyye* ile ilgili şiirinden şu beyti okudular:

كتاب المواهب ما مثله كتاب جليل وكم قد جمع إذ قال عَمْرٌ: له مُشَبِّهٌ يقول الـوَرَى: منك لا يستمتع

“*el-Mevâhib*’in bir benzeri yoktur. Büyük bir kitaptır; onun gibi kaç tane kitap cemedildi?

Eğer toy biri, “onun benzeri vardır” dese; insan, “senin sözün dinlenmez” der.”

Bu eş, Aişe bt. Yusuf b. Ahmed ed-Dımaşkıyye’dir. Aslen Şamlı olup Bint el-Bâ’ûnî olarak bilinir. O, âlim, edebiyatçı, şâir ve ibadete düşkün bir hanımdı. Kahire’ye 919/1513’te geldi. Öğretim ve fetva verme konularında icazet aldı. Birçok kitap yazdı. 922/1516’da kocasından bir yıl önce Şam’da vefat etti. Belki de Kastallânî onunla, Kahire’ye yaptığı yolculuklarından birinde evlendi.³²

1.1.3. Yetişmesi ve Tahsil Hayatı

Kastallânî, küçük yaşlarda ilim tahsiline başladı. Öncelikle Kur’ân-ı Kerîm’i ezberledi. Ardından kıraat-i seb‘a’yı öğrendi. Daha sonra meşhûr kıraat kitaplarından *Şâtibiyye* ile *Cezeriyye*’den *et-Tayyibe*’nin yarısını, nahivde *Verdiyye* adlı kitabı ve birçok eseri ezberledi.³³ On dört kıraati ve rivayetlerini bildiği kaydedilmektedir. Devrinin ileri gelen âlimlerinden başta hadis, fıkıh, kıraat ve nahiv olmak üzere farklı ilimler tahsil etti. Özellikle kendisinden en çok faydalandığı hocası Şemsuddîn es-Sehâvî’den (ö. 902/1497) hadis, Sirâcüddîn en-Neşşâr’dan (ö. 837/1434) kıraat-i seb‘a okudu. Beş mecliste Ebu’l-Abbâs eş-Şâvî’ye (ö. 884/1480) Buhârî’nin *el-Câmi’u’s-Sahîh*’ini okudu.³⁴ Ayrıca Necmüddîn b. Fehd (ö. 885/1480), Celâl el-Bekrî (ö. 891/1486), Hâlid el-Ezherî (ö. 905/1499) ve Zekeriyâ el-Ensârî (ö. 926/1520) gibi âlimlerden istifade etti.³⁵

Gazzî, *el-Kevâkibü’s-sâira*’da Kastallânî’nin İbn Hacer el-Askalanî’den ders aldığını ifade etse de bunun olması mümkün değildir. Zira İbn Hacer, Zilhicce ayının sonlarına doğru 852/1449 yılında vefat etmiştir. Kastallânî ise 12 Zilkade 851/18

³² Kastallânî, *Letâifu’l-işârât*, Tahkikin Önsözü, Cilt 1, s. 20.

³³ Sehâvî, *ed-Dav’u’l-lâmi*’, Cilt 2, s. 103; İbnu’l-İmâd, *Şezerâtu’z-zeheb*, Cilt 10, s. 169.

³⁴ Sehâvî, *ed-Dav’u’l-lâmi*’, Cilt 2, s. 103; İbnu’l-İmâd, *Şezerâtu’z-zeheb*, Cilt 10, s. 169; Şevkânî, *el-Bedru’t-tâli*’, Cilt 1, s. 102; Kastâkî el-Hımsî, “Kastallânî, Ahmed b. Muhammed”, *el-Mevsûatu’l-arabiyya*, Dımaşk, Dâru’l-fıkr, Cilt 15, s. 377.

³⁵ Sehâvî, *ed-Dav’u’l-lâmi*’, Cilt 2, s. 103; İbnu’l-İmâd, *Şezerâtu’z-zeheb*, Cilt 10, s. 169; Şevkânî, *el-Bedru’t-tâli*’, Cilt 1, s. 102; Kastallânî, *Letâifu’l-işârât*, Tahkikin Önsözü, Cilt 1, s. 21; Kettânî, *Fehrasul-fehâris*, Cilt 2, s. 967.

Ocak 1448’de doğmuştur. Dolayısıyla İbn Hacer’in vefatında henüz bir yaşında olan Kastallânî’nin İbn Hacer’den ders alması pratikte mümkün değildir.³⁶

Kastallânî, hadis hâfızı, tarihçi, kelâm, kıraat, fıkıh âlimi olarak bilinmektedir.³⁷ Buhârî’nin *el-Câmi ‘u’s-Sahîh*’ine yazdığı *İrşâdu’s-sârî li şerhi Sahîhi’l-Buharî* adlı eseri, sahasının en önemli eserlerinden biri olarak kabul edilmiştir³⁸.

1.1.4. Hocaları

Kastallânî, birçok hocadan ders almış ve onlardan istifâde etmiştir. Kastallânî’nin yetişmesinde ve şahsiyetinin şekillenmesinde en büyük pay, hiç şüphesiz hocalarına aittir. Onun bilhassa kıraat, tefsir, hadis, fıkıh ve diğer ilimlerde rahle-i tedrisatından geçtiği, kendilerinden istifâde ettiği hocaları ve kendisinin rahle-i tedrisatından geçen talebeleri, çalışmamız açısından önemlidir. Ulaşabildiğimiz kaynaklarda, Kastallânî’nin 23 hocasından ve 6 talebesinden bahsedilmektedir.³⁹ Çalışmamızda, teferruata girmemek için, her biri bir tez konusu olabilecek kadar önemli olan bu kıymetli şahsiyetlerden en meşhurlarını kısaca tanıtacağız.

1.1.4.1. Ebu’l-Hayr Şemsuddîn Muhammed b. Abdurrahmân b. Muhammed es-Sehâvî (ö. 902/1497).

Hadis âlimi ve tarihçi olan Sehâvî, Kastallânî’nin en meşhûr hocasıdır. Rebûlevvel 831/Ocak 1428’de Kahire’de doğdu. Ailesi Mısır’ın Garbiye bölgesindeki Sehâ kasabasından Kahire’ye göç ettiğinden Sehâvî nisbesiyle anılır. Çocukluğunda Kahire’de aynı mahallede oturdukları İbn Hacer el-Askalânî, ilmî hayatının şekillenmesinde önemli rol oynadı. İsâ b. Ahmed el-Kâhirî (ö. 890/1485) ve Hüseyin b. Ahmed el-Ezherî’den (ö. 878/1474) ilk dinî bilgileri aldı ve Kur’ân’ı ezberledi. Fakih Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed ed-Darîr’den (ö. 858/1454) tilâvet dersleri aldı. Yedi yaşından itibaren İbn Hacer’in ilim meclislerine devam etti ve onun ölümüne kadar Kahire’den ayrılmadı. Hocasının huzurunda okuduğu eserler arasında İbn Salâh’ın *Ulûmu’l-hadîs*’i, Şâfiî’nin *Menâkıb*’ı ile hocasının *Fethu’l-Bârî*, *Tahrîcû’l-mesâbîh* ve *Bulûğu’l-merâm*’ı sayılabilir. Sehâvî, çok saygı duyduğu İbn Hacer için pek çok kitap istinsah ettiği gibi bazı kitaplarını ikmal ve şerhetti.

³⁶ Sehâvî, *ed-Dav’u’l-lâmi*’, Cilt 2, s. 40; Gazzî, *el-Kevâkibu’s-sâira*, Cilt 1, s. 128.

³⁷ Kehhâle, *Mu’cemü’l-müellifîn*, Cilt 2, s. 85; Şenel, “Kastallânî, Ahmed b. Muhammed”, *DİA*, Cilt 24, s. 583.

³⁸ Şenel, “Kastallânî, Ahmed b. Muhammed”, *DİA*, Cilt 24, s. 583.

³⁹ Sehâvî, *ed-Dav’u’l-lâmi*’, Cilt 2, s. 103; Şevkânî, *el-Bedru’t-tâli*’, Cilt 1, s. 102; Kastallânî, *Letâifu’l-işârât*, Tahkikin Önsüzü, Cilt 1, s. 22-30.

Bazılarına da zeyil yazdı. 400'den fazla hocadan ilim tahsil ettiğini belirten Sehâvî, hocalarının büyük kısmını *ed-Dav'u'l-lâmi'* adlı eserinde zikretmiştir.⁴⁰

856/1452'de annesiyle birlikte çıktığı hac yolculuğu sırasında uğradığı şehirlerdeki âlimlerden faydalandı. Sehâvî, Mekke'de Takıyyüddîn İbn Fehd (ö. 871/1466) ile Ebu'l-Feth İbnü'l-Merâğî (ö. 859/1455) ve Burhâneddin ez-Zemzemî (ö. 864/1460) gibi âlimlerle görüştü. Halep, Kudüs, Dımaşk, Hama gibi şehirlerde dönemin önde gelen muhaddisleriyle tanıştı. Bu seyahatin ardından Kahire'de kendisini tamamen ilme veren Sehâvî, 870/1466, 885/1480, 892/1487 ve 896/1491 yıllarındaki hac yolculukları dışında buradan ayrılmadı. Kendisine pek çok defa kadılık teklif edilmesine rağmen bunu kabul etmemiş, evinde ve mescidlerde verdiği derslerin yanı sıra Kahire'nin Fâzılıyye, Dârü'l-hadîsi'l-Kâmilîyye, Zâhiriyye, Berkûkiyye ve Sargatmışıyye gibi medreselerinde hadis okutmuş ve imlâ meclisleri düzenlemiştir. Vefat tarihi hakkında çeşitli rivayetler bulunmakla birlikte Şâban 902/Nisan 1497'de Medine'de öldüğü görüşü ağırlık kazanmaktadır.⁴¹

Dönemin en velûd müelliflerinden olan Sehâvî, 200'ün üzerinde eser telif etmiş, ancak bunların önemli bir kısmı günümüze ulaşmamıştır. *Umdetu'l-kârî ve's-sâmi' fî hatmi's-Sahîhi'l-Câmi'i*, Buhârî'nin ve eseri *el-Câmi'u's-Sahîh*'in üstünlüğüne dair bir çalışmadır. *Tahrîcu ehâdîsi'l-âdilîn li Ebî Nu'aym el-İsfahânî*, Ebû Nu'aym'ın *Fazîletu'l-âdilîn* adlı çalışmasında yer alan hadislerin tahrîcidir. *ed-Dav'u'l-lâmi'*, 801-896/1398-1491 yılları arasında vefat eden meşhur kişilerin biyografilerini içerir. Sehâvî, son cildini kadınlara ayırdığı eserine kendi biyografisini de eklemiştir. *el-Mekâsidu'l-hasene*, halk dilinde çokça meşhur olmuş sahih, zayıf ve mevzu hadislerle ilgili telif edilmiş en meşhur çalışmalardan biridir. *el-Ecvibetu'l-mardiyye fî mâ üs'ile anhu mine'l-ehâdîsi'n-Nebeviyye*,⁴² hadis, fıkıh, tarih, terâcim ve Arap diliyle ilgili olarak müellife yöneltilen sorulara verdiği cevaplardan meydana gelir. *Fethu'l-muğîs bi-şerhi elfîyyeti'l-hadîs li'l-İrâkî*,⁴³ Zeynuddîn el-İrâkî'nin İbnu's-Salâh'ın *Mukaddime* adlı hadis usulu eserini özetleyip manzum hale getirdiği 1000

⁴⁰ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi'*, Cilt 8, s. 2-15; Tomar, "Sehâvî, Şemseddin", *DİA*, Cilt 36, s. 314.

⁴¹ Tomar, "Sehâvî, Şemseddin", *DİA*, Cilt 36, s. 314-316.

⁴² İsmâil Paşa, *Hediyetu'l-ârifin*, Cilt 2, s. 219.

⁴³ Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 1, s. 156.

beyitlik eserine yazdığı bir şerhtir.⁴⁴ *el-İbtihâc bi ezkâri'l-müsâfiri'l-hâc*,⁴⁵ Sehâvî'nin telif ettiği en önemli eserlerdendir.⁴⁶

1.1.4.2. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Kurayş eş-Şems İbn Şihâb el-Mahzûmî el-Bâmî (ö. 885/1480).

Şâfiî mezhebine mensup fıkıh âlimi ve muhaddistir. Bâmî nisbesi, Mısır'ın Saîd bölgesinde Tanbedî yöresine yakın bir beldeye nispetle verilmiştir.⁴⁷ Babası da kendisi de bu nisbeyle bilinir. 810/1407'de Kahire'de doğdu, orada büyüdü. Kur'ân'ı, *el-Umde*'yi, *et-Tenbîh*'i, *Minhâcu'l-Aslî* ve nahivden *Elfiyye* isimli eserleri ezberledi. Bu eserleri Celâluddîn el-Bulkînî (ö. 824/1421), Veliyyuddîn Irâkî (ö. 826/1423), Şemsuddîn b. Deyrî (ö. 867/1463) ve başkalarının huzurunda okudu. Şemsuddîn eş-Şattanûfî'nin (ö. 873/1469) yanında nahiv, Şemsuddîn Bermâvî'nin (ö. 831/1428) yanında fıkıh ilmini, İbnü'l-Mecdî'den (ö. 850/1447) ferâiz ilmini öğrendi. İbn Hacer el-Askalânî ve daha başka âlimlerden hadîs dinledi. 865/1460 senesinde hacca gitti. Hac esnasında, çeşitli yerlerden gelen âlimlerle görüştü. Onların ilimlerinden istifâde etti. Dinî ilimleri zamanın büyük âlimlerinden okumuş, onlardan icâzet almış olan el-Bâmî, hac dönüşünde ders okutmaya başladı. Birçok kimse ondan ilim tahsil etti. Talebeleri arasında büyük âlimler de vardı. Zeynuddîn Zekeriyâ el-Ensârî, ondan *et-Tenbîh* adlı kitabını okuduğunu söylerdi. Çok hayır sahibi, herkes tarafından sevilen bir kimse idi. Kanaat ve iffet sahibi idi. Şevval 885/Aralık 1480 senesinde Kâhire'de vefât etti ve Saîdiyye Türbesi'ne defnedildi.⁴⁸

Eserlerinden bazıları şunlardır:

Fethu'l-Mun'im ve Şerhi: Fıkıh ilmine dair telif ettiği muhtasar bir kitaptır.⁴⁹

Hâşiyetü alâ şerhi'l-Buhârî: Kirmânî'nin Buhârî'ye yazdığı şerhin açıklamasıdır.⁵⁰

Kastallânî, el-Bâmî'nin yanında *Minhâc*'dan ibadetler bölümünün dörtte birini, Celâl el-Bekrî'nin, Nevevî'nin *Ravzatü't-tâlibîn* kitabına hâşiye olarak yazdığı

⁴⁴ Tomar, "Şehâvî, Şemseddin", *DİA*, Cilt 36, s. 313-316.

⁴⁵ Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 1, s. 2; İsmâil Paşa, *Hediyyetu'l-ârifîn*, Cilt 2, s. 219.

⁴⁶ Tomar, "Şehâvî, Şemseddin", *DİA*, Cilt 36, s. 313-316.

⁴⁷ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi*, Cilt 1, s. 11.

⁴⁸ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi*, Cilt 7, s. 48-49.

⁴⁹ İsmâil Pâşâ, *Hediyyetu'l-ârifîn*, Cilt 2, s. 210.

⁵⁰ İsmâil Pâşâ, *Hediyyetu'l-ârifîn*, Cilt 2, s. 210; Kehhâle, *Mu'cemu'l-muellifîn*, Cilt 8, s. 317.

Behcetü'r-râğibîn bi-havâşî Ravzati't-tâlibîn adlı haşiyeden de başta alış veriş konusu olmak üzere farklı konular okumuştur.⁵¹

1.1.4.3. Ebû Yahyâ Zeynuddîn Zekeriyâ b. Muhammed b. Ahmed es-Süneykî el-Ensârî el-Hazrecî (ö. 926/1520).

Şâfiî fakihî olan el-Ensârî, Mısır'ın doğusunda Bilbîs ve Abbâsiye şehirleri arasındaki Süneyke beldesinde dünyaya geldi. İlk eğitimini Süneyke'de aldı. Babasının ölümü üzerine annesi tarafından ilim tahsili için Kahire'ye gönderildi. Kur'an'ı ve muhtelif ilim dallarına ait birçok temel metni ezberledi. İbn Hacer el-Askalânî, Kemâluddîn İbnü'l-Hümâm Yahyâ b. Muhammed el-Münâvî (ö. 871/1467), Celâluddîn el-Mahallî'nin de aralarında bulunduğu 150'yi aşkın âlimden dört mezhep fikhını ve diğer dinî ilimler yanında Arap dili ve edebiyatı, hat, astronomi, hesap, cebir, tıp gibi ilim dallarında dersler okudu ve icâzet aldı.

Sultan Kayıtbay'ın (1468-1496) teklif ettiği Şâfiî Kâdilkudatlığı görevini birçok defa geri çevirdikten sonra nihayet ileri sürdüğü şartlar sultan tarafından kabul edilince 886/1481 tarihinde bu görevi üstlendi. Memlûk tahtına geçen Kansu Gavri'nin (1501-1516), 8 Zilhicce/25 Temmuz'da azlettiği el-Ensârî, bu tarihten sonra kendini tedrîs, telif ve iftâ faaliyetlerine verdi. Cenazesinde bulunan İbn İyâs'ın (ö. 930/1524) kaydettiğine göre 926/1520'de Kahire'de vefat etti.⁵²

Zekeriyâ el-Ensârî, Buhârî'ye dair *Tuhfetü'l-Bârî alâ Sahîhi'l-Buhârî* adlı şerhini yazmadan önce Kastallânî, Buhârî'nin *el-Câmi 'u's-Sahîh*'ini *İrşâdus-sârî* adlı eseriyle şerhetmiştir. Kastallânî, Abdulvehhâb eş-Şa'rânî'ye (ö. 973/1565) şöyle dedi: “Zekeriyâ el-Ensârî'nin yanına giderken benim şerhimi de beraberinde götür! Şerhinde bana muhalefet ettiğini tespit ettiğin şeyleri benim için bir kâğıda yaz!” O da yazıp Kastallânî'ye gönderirdi. Kastallânî, bazen kendi kölesini gönderip aldırırdı. Şa'rânî'ye bir defasında şöyle dedi. “Zekeriyâ el-Ensârî'nin bana muhâlefet ettiği hususları yazmayı ihmal etme! Çünkü yazılan bir kitabı, talebeler ancak tahrir eder, gözden geçirip yanlışlarını düzeltirler, eksikliklerini tamamlarlar. Benim ise bu işi yapacak talebelerim yoktur.”⁵³

⁵¹ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi'*, Cilt 2, s. 103

⁵² Ahmet Özel-Cengiz Kallek, “Zekeriyâ el-Ensârî”, *DİA*, Ankara, 2013, Cilt 44, s. 213.

⁵³ Ayderûs, *en-Nûru's-sâfir*, s. 165; Gazzî, *el-Kevâkibu's-sâira*, Cilt 1, s. 128.

*Tuhfetü'l-Bârî alâ (bi-şerhi) Sahîhi'l-Buhârî, Menhecü't-tullâb, Tahrîru tenkîhi'l-Lübâb, Lübû'l-usûl, Fethu'r-Rahmân bi-keşfi mâ yeltebisü fi'l-Kur'ân, Fethu'l-celîl bi-beyâni hafîyyi Envâri't-tenzîl, el-Î'lâm bi-ehâdîsi'l-ahkâm, Şerhu'r-Risâleti'l-Kuşeyriyye, Zekeriyâ el-Ensârî'nin en önemli eserlerindedir.*⁵⁴

1.1.4.4. Ebu'l-Bekâ Celâluddîn Muhammed b. Abdurrahman b. Ahmed el-Bekrî es-Siddîkî (ö. 891/1486).

Mısırlı olup Şafîî mezhebine mensuptur. Fıkıh, usûl ve nahiv âlimidir.⁵⁵ Babası ve dedesi Celâl el-Bekrî olarak bilinir.⁵⁶

Soyu Hz. Ebû Bekir'e ulaşan Bekrî ailesine mensuptur. 2 Safer 807'de (9 Ağustos 1404) Dehrût'ta doğdu. Annesi, Nûruddîn Ali b. Ömer b. Ali b. Arab'ın kızıdır. Amcaları Cemâluddîn ve Necmuddîn, Mısır'ın muhtesiplerindendi. Kur'ân-ı Kerîm'i ve Vâsîtî'nin (ö. ?) fıkıh ilmine dair *et-Tahrîr*'i, hadiste ve nahivde *Elfiyye* adlı eserleri ezberledi. Meşhûr mutasavvıf ve âlim Ebu'l-Hasan el-Bekrî'nin (ö. 952/1545) babası, Şâzeliyye tarikatının Bekriyye kolunun kurucusu Ebul-Mekârim el-Bekrî'nin (ö. 994/1585) dedesidir. İlköğrenimini Dehrût'ta yaptı.⁵⁷

Fıkıh ilmini, dedesi Ahmed b. Muhammed'den öğrendi ve bu ilimde derinleşti. Buluğa ermesine yakın fıkıh dersi aldığı dedesinin ölümü üzerine Kahire'ye giderek oraya yerleşti. Kahire'de İbnü'l-Lebbân (ö. 749-1349), Celâluddîn el-Bulkînî (ö. 824/1421), Veliyyüddîn İbnü'l-İrâkî (ö. 826/1423), Şemsuddîn Sıbt Şemsuddin el-Bermâvî (ö. 831/1428), Takıyyüddîn Muhammed b. Abdülbârî ed-Darîr (ö. 840/1437), Ebu'l-Feth İbnü'l-Kâyâtî (ö. 850/1446) ve Alemüddîn el-Bulkînî (ö. 868/1464) gibi hocalardan fıkıh, usûl-i fıkıh ve hadis okudu. Kâyâtî'den de usûl ilmine dâir ders aldı. Fıkıh ilminde, fıkıh usûlünde ve Arapça'da çok ilerleyip meşhûr oldu.⁵⁸

Şam ve Beyt-i Makdis'i ziyaret etti. İki defa hacca giderek bir müddet orada mücâvir kaldı. Bir ara kadı nâibliğine, 863/1459'da İskenderiye kadılığına tayin edildi. Daha sonra bu vazifeden alındı. Bunun üzerine Kâhire'ye döndü. Ders ve fetvâ vermekle meşgul oldu. Uzun yıllar Kahire'de kadı nâibliği yaptı ve talebe

⁵⁴ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi'*, Cilt 3, s. 234; İsmâil Paşa, *Hediyetu'l-ârifîn*, Cilt 2, s. 214; Ahmet Özel-Cengiz Kallek, "Zekeriyâ el-Ensârî", *DİA*, Cilt 44, s. 212-215.

⁵⁵ Kehhâle, *Mu'cemu'l-muelifîn*, Cilt 10, s. 134; Zirîklî, *el-A'lâm*, Cilt 6, s. 194.

⁵⁶ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi'*, Cilt 7, s. 285; Kehhâle, *Mu'cemu'l-muelifîn*, Cilt 10, s. 134.

⁵⁷ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi'*, Cilt 7, s. 284; Halit Ünal, "Celâl el-Bekrî", *DİA*, Cilt 7, s. 241.

⁵⁸ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi'*, Cilt 7, s. 285.

okuttu. 875/1470'te nâiblikten ayrıldı. Kâyâtî'nin ölümünden sonra Baybars Medresesi şeyhliğine getirildi. Bilhassa Şafîî mezhebi fikhını ezberlemesiyle meşhûr olmuştur. Zamanında Şafîî fikhını en iyi bilen hukukçulardan biriydi. Ömrünün büyük bir kısmını talebe okutmak ve fetvâ vermekle geçiren Celâl el-Bekrî, Rebûlâhir ayının ortalarında 891 yılında (Nisan 1486) Perşembe günü Kahire'de vefat etti.⁵⁹

Celâl el-Bekrî, Şafîî fikhına dair çeşitli şerh ve hâşiyeler kaleme aldı. Kaynaklarda adı geçen eserlerinin başlıcaları şunlardır: *Şerhu Tenkîhu'l-Lübâb* (Hocası Veliyyuddîn İbnu'l-İrâkî'nin *Tenkîhu'l-Lübâb* adlı eserinin şerhidir.); *el-Fethu'l-azîzî* (*Muhtasaru't-Tebrîzî* adlı eserin şerhidir.), *Şerhu't-Tedrîb* (Mısırlı Şafîî müçtehid Sirâcuddîn Ömer b. Raslân el-Bulkînî'nin (ö. 804/1403) *et-Tedrîb* adlı Şafîî fikhına dair yazdığı eserin şerhidir.), *Nüket (Hâşiyeye) alâ Minhâci't-tâlibîn*, *Behcetü'r-râğibîn bi havâşî'r-ravzati't-tâlibîn* (Nevevî'nin Şafîî fikhına dair yazdığı eserlerin üzerine yazılmıştır).⁶⁰

Kastallânî, *Minhâciüt-tâlibîn* adlı eserin hâşiyesi olan *Nüket (Hâşiyeye) alâ Minhâci't-tâlibîn* adlı hâşiyenin başından nikah bölümüne kadar olan kısmını bizzat müellifi Celâluddîn el-Bekrî'den okumuştur. Celâluddîn el-Bekrî'nin bu esnada vefat etmesinden dolayı geri kalan kısmını okuyamamıştır.⁶¹

1.1.4.5. Ebû Hafs Sirâcuddîn Ömer b. Kâsım b. Muhammed en-Neşşâr el-Ensârî (ö. 938/1531).

Mesleğinden dolayı “Neşşâr” (bıçkıcı) lakabıyla tanınmıştır. İlköğrenimine babasının yanında başladı ve devrinin âlimlerinden kıraat dersleri aldı. Hocaları kendisine icazet verdiler. Kastallânî'nin de aralarında bulunduğu öğrenci grubuna kıraat dersleri verdi. Çok yetenekli biriydi. Bu yeteneklerinden biri de *Şâtıbiyye*'yi ezberlemesiydi. Kâsım el-Atâbekî câmiînde imamlık yapan Neşşâr, bir çok defa hacca gitti. Bir müddet orada mücavir kaldı. Defalarca Kudüs'ü ve el-Halîl'i ziyaret

⁵⁹ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi'*, Cilt 7, s. 286; Ünal, “Celâl el-Bekrî”, *DİA*, Cilt 7, s. 241.

⁶⁰ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi'*, Cilt 7, s. 286; Çelebî, *Keşfü'z-zünûn* Cilt 2, s. 1626; İsmâil Paşa, *Hediyetu'l-ârifîn*, Cilt 2, s. 214; Kehhâle, *Mu'cemu'l-muellifîn*, Cilt 10, s. 134; Ziriklî, *el-A'lâm*, Cilt 6, s. 194; Ünal, “Celâl el-Bekrî”, *DİA*, Cilt 7, s. 241.

⁶¹ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi'*, Cilt 2, s. 103.

etti. Ziriklî, Neşşâr'ın 938/1531 yılında vefat ettiğini kaydeder.⁶² Kastallânî, en-Neşşâr'ın yanında Kur'ân'ın tamamını yedi kırâatle okumuştur.⁶³

*el-Bedru'l-münîr fî kırâeti Nâfi ve Ebî Amr ve İbn Kesîr, el-Budûru'z-zâhire fî'l-kirâ'âti'l-aşarati'l-mütevâtire, el-Bedru'l-münîr fî şerhi't-teysîr, Tarzu'l-ilmeyn fî hukmi'l-istifhâmeyn, el-Akdu'l-cevherî fî halli'l-elğâzi'l-Kur'ân li'l Cezerî, el-Katru'l-mısrî fî kırâeti Ebî Amr ve İbni'l Alâ el-Basrî, el-Mukerrer fî mâ tevâterâ mine'l-kıraeti's-seb' ve teharrer, el-Vücûhü'n-neyyire fî kırâeti'l-aşere, Neşşâr'ın kırâat ilmine dair telif ettiği en önemli eserlerdir.*⁶⁴

1.1.5. Talebeleri

Kastallânî, pek çok hocadan yararlandığı gibi kendisi de birçok talebe yetiştirmiştir. Kastallânî'nin hayatını anlatan terâcim kaynaklarında, talebelerinden genel ve özlü ifadelerle bahsedilmektedir. Sehâvî'nin Kastallânî hakkında “talebe okuttu”⁶⁵ şeklinde özlü ifadeler dışında talebeleri hakkında yeterli bilgilere ulaşamadık. Fakat bazı müelliflerin kitaplarında ve teracim eserlerinde Kastallânî'nin 6 talebesinden bahsedilmektedir.⁶⁶ Bu talebelerden 5 tanesini kısaca tanıtacağız.

1.1.5.1. Ebu'l-Berekât Bedruddîn Muhammed b. Radiyyuddîn el-Gazzî el-Âmirî (ö. 984/1577).

Tefsir, kırâat, hadis ve fıkıh âlimi; edip ve şairdir. Şafîî fıkıh âlimlerindedir. 14 Zilkade 904'te (23 Haziran 1499) Şam'da doğdu. Büyük bir âlim ve kadı olan babası Radiyyuddîn el-Gazzî'den (ö. 935/1528) Kur'ân-ı Kerîm okumayı öğrendi. Daha sonra devrinin âlimlerinden kırâat-i aşere okudu. Yine babasından fıkıh, mantık, Arap dili ve edebiyatı, Bedruddîn Hasan el-Makdisî'den de hadis ve tasavvuf dersleri aldı. Fıkıh alanında babasından sonra en çok istifade ettiği âlim Takiyyuddîn Ebû Bekir b. Kâdî Aclûn'dur. (ö. 928/1522). On bir yaşında iken babasıyla birlikte Mısır'a gitti ve orada beş yıl kalarak Kâdî Zekeriyâ el-Ensârî, Burhânuddîn el-Kalkaşendî (ö. 922/1516) ve Kastallânî gibi tanınmış âlimlerden ders gördü ve bu arada Celâluddîn es-Suyûtî'den icazet aldı. Böylece tahsilini tamamlayan Bedruddîn

⁶² Ziriklî, *el-A'lâm*, Cilt 5, s. 59.

⁶³ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi'*, Cilt 2, s. 103.

⁶⁴ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi'*, Cilt 6, s. 113; Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 1, s. 231, 520; İsmâil Paşa, *Hediyetu'l-ârifîn*, Cilt 1, s. 792; Ziriklî, *el-A'lâm*, Cilt 5, s. 59; Ömer Türker, “Neşşâr, Siraceddin”, *DİA*, Cilt 33, s. 24-25.

⁶⁵ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi'*, Cilt 2, s. 104.

⁶⁶ Kastallânî, *Letâifu'l-işârât*, Cilt 1, s. 40.

el-Gazzî, Receb 921’de (Ağustos 1515) babasıyla beraber Şam’a döndü. Bir müddet Emeviyye Camii’nde şeyhu’l-kurrâlık ve maksûre imamlığı yaptı. Âdiliyye, Fârisiyye, Berâniyye ve Mukaddemiyye medreselerinde dersler verdi. Son olarak Takviyye ve Cevvâniyye medreselerine müderris oldu ve bu görevini vefatına kadar sürdürdü.⁶⁷

Kırk yaşlarında iken uzlete çekilerek ancak vali ve kadı gibi devlet adamlarının ziyaret taleplerini kabul eden el-Gazzî, 26 Şevval 984 (16 Ocak 1577) tarihinde Şam’da vefat etti. Ertesi gün Şeyh Arslan Türbesi’ne defnedildi. Oğlu Necmuddîn el-Gazzî, *el-Kevâkibü’s-sâire* adlı eserinde babası hakkında kendisinin müstakil bir kitap yazdığını, Şemsuddîn es-Sâlihî’nin ona bir mersiye söylediğini, şair Mâmâyî’nin de vefatına tarih düştüğünü bildirir ve bu beytin metnini verir.⁶⁸

Gazzî iyi huylu, cömert, ilimle ameli birleştirmiş mutasavvıf bir âlim olarak ömrünü ilim, öğretim, ibadet ve zikre vakfetmiştir. Bedruddîn el-Gazzî, Kastallânî’den Buhârî üzerine yazmış olduğu şerhi ile *el-Mevâhibü’l-ledünniyye* ve diğer bütün kitapları için icâzet aldığını zikretmektedir.⁶⁹

Gazzî tefsir, kıraat, hadis, fıkıh ve fıkıh usulü, kelâm, Arap dili ve edebiyatı, ilimler tasnifi ve eğitim gibi çeşitli alanlarda bazıları manzum olmak üzere 110’dan fazla eser yazmış olup başlıcaları şunlardır:

et-Teysîr fi’t-tefsîr: Tefsîru’l-Gazzî olarak da tanınan eser, Kur’ân-ı Kerîm’in manzum tefsiridir.⁷⁰

Dürri’s-semîn fi’l-münâkaşati beyne Ebî Hayyân ve’s-Semîn. Kınalızâde Ali Çelebi (ö. 979/1571) ile aralarında cereyan eden ilmî tartışmanın savunmasıdır.⁷¹

Cevâhirü’z-zehâir fi’l-kebâir ve’s-sağâir. Büyük ve küçük günahlar hususunda yazılmış küçük bir eserdir.⁷²

Şerhu Elfiyyeti İbn Mâlik. İbn Mâlik et-Tâî’nin meşhur *Elfiyye*’sine 944/1537 yılında yazdığı manzum şerh olup en önemli eserlerindedir.⁷³

⁶⁷ Fatih Çollak-Cemil Akpınar, “Gazzî, Bedreddin”, *DİA*, Ankara, Cilt 13, s. 537.

⁶⁸ Gazzî, *el-Kevâkibu’s-sâira*, Cilt 3, s. 10.

⁶⁹ Gazzî, *el-Kevâkibu’s-sâira*, Cilt 1, s. 128.

⁷⁰ Şevkânî, *Bedru’t-tâli*, Cilt 2, s. 252.

⁷¹ Çollak-Akpınar, “Gazzî, Bedreddin”, *DİA*, Cilt 13, s. 538.

⁷² Çollak-Akpınar, “Gazzî, Bedreddin”, *DİA*, Cilt 13, s. 538.

ez-Zübde fî şerhi 'l-Bürde. Bûsırî'nin meşhur kasidesinin şerhi olup İstanbul'da tamamlanmıştır.⁷⁴

ed-Dürrü'n-nazîd fî âdâbi 'l-müfîd ve 'l-müstefîd. Müellifin, ilimler tasnifi ve pedagoji alanlarına giren eğitim-öğretim, araştırma ve kitapla ilgili İslâmî teori ve uygulamaları ele aldığı bu eserin telifini 932 yılı Receb (1526 Nisan) ayında tamamladığı bilinmektedir.⁷⁵ İlmî çalışmanın samimiyet ve doğrulukla birlikte kurallara uyularak yapılabileceğini herkesin anlayabileceği bir biçimde açıklayan eser, kısa zamanda ilgi çekmiş ve müellifin öğrencisi Abdülbâsıt b. Mûsâ el-Almâvî tarafından *el-Mu'îd fî edebi 'l-müfîd ve 'l-müstefîd* adıyla özetlenmiştir.⁷⁶

el-Metâlibu 'l-bedriyye fî 'l-menâzili 'r-(fî 'r-rihleti 'r) Rûmiyye. el-Gazzî'nin Anadolu-İstanbul seyahatini anlattığı eseridir.⁷⁷

Oğlu Bedruddîn el-Ğazzî, babasının Kastallânî'den *İrşâdu's-sârî* ile *el-Mevâhibu 'l-leduniyye*'yi ders olarak aldığını ve bazı kitaplarıyla ilgili olarak kendisine icâzet verdiğini ifâde eder.⁷⁸

1.1.5.2. Muhammed b. Abdülaziz b. Ömer b. Muhammed b. Muhammed el-Hâşimî el-Mekkî (ö. 954/1547).

Muhaddis, hâfız, tarihçi.⁷⁹ Muhibuddîn Ebu'l-Fazl olarak isimlendirilse de en meşhur lakabı Cârullah'tır. İbn Fehd olarak bilinir. Babasının amcası Ebû Bekir b. Muhammed b. Fehd'in torunudur. Annesi Kemâliye'dir. 20 Receb 891 (21 Temmuz 1486) Cumartesi gecesi Mekke'de doğdu. Ebeveyninin himayesinde yetişti. Kur'an-ı Kerîm'i, Nevevî'nin *Erbaûn*'unu ve Fıkıhla ilgili *Minhâc*'ı ezberledi.⁸⁰ Öncelikle babasının yanında birtakım bilgiler elde etti. Henüz dört yaşında iken Sehâvî'ye getirildi ve ona komşu oldu. Sehâvî'den bazı dersler aldı. Sonra İmam Muhibuddîn et-Taberî'ye getirildi. *Sahîh-i Müslim*'i ve *Sahîh-i Buhârî*'nin *Sülâsiyât*'larını bitirdi. İzz b. Cemâ'a'nın *Tüsâ'iyât*'larının ilk çeyreğini bitirdi. 909/1504 senesinde babasıyla Medine'ye gidip orada kaldı. Ravza-i Mutahhara'nın karşısında babasından

⁷³ Çollak-Akpınar, "Gazzî, Bedreddin", *DİA*, Cilt 13, s. 538.

⁷⁴ Çollak-Akpınar, "Gazzî, Bedreddin", *DİA*, Cilt 13, s. 538.

⁷⁵ Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 1, s. 735.

⁷⁶ Çollak-Akpınar, "Gazzî, Bedreddin", *DİA*, Cilt 13, s. 538.

⁷⁷ Çollak-Akpınar, "Gazzî, Bedreddin", *DİA*, Cilt 13, s. 538.

⁷⁸ Gazzî, *el-Kevâkibu's-sâira*, Cilt 1, s. 128-129.

⁷⁹ Kehhâle, *Mu'cemu 'l-muellifîn*, Cilt 3, s. 107.

⁸⁰ İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-zeheb*, Cilt 10, s. 432.

Kütüb-i Sitte'yi, Kâdî İyaz'ın *Şifâ*'sını ve başka eserleri ders aldı. Seyyid Semhûdî'den *el-Vefâ* adlı tarih eseri ile *Fetâvâh* adlı eseri aldı. Tasavvufla ilgilendi. Mekke'ye dönünce ciltli büyük kitaplar ile ciltli küçük kitapları babasına okudu. Bu kitapların feyzinden istifâde etti. Mısır, Şâm, Kudüs, Halep ve Yemen'e yolculuklar yaptı. Bu yerlerden ve başka yerlerden yaklaşık 70 tane Müsnid'den ders aldı. Abdulganî b. Bisâtî, Âişe bt. İbnu Abdulhâdî, Şemsuddîn Muhammed b. Şihâb el-Bûsırî ve İbnu'l-Kevîk kendisine icâzet verdi.⁸¹ 954/1547 yılında Mekke'de vefat etti.⁸²

Kastallânî ile olan birlikteliğini bizzat kendisi şöyle anlatır: “(Kahire'ye) yaptığım ilk yolculuğumda onunla bir araya geldim. Bana bütün kitapları ve merviyâtı için icâzet verdi. İkinci yolculuğumda ise benim ilmimi takdîr etti ve bana karşı edeple davranıp yanımda iken makamına oturmadı. Allâhu Teâlâ ikramını artırsın ve en büyük arzusuna onu kavuştursun.”⁸³

1.1.5.3. Ömer b. Ahmed b. Ali b. Mahmûd Ebû Hafs Zeynuddîn eş-Şemmâ' el-Halebî eş-Şâfî. (ö. 936/1529).

Muhaddis, fakih, tarihçi, edebiyatçı.⁸⁴ Yaklaşık 880/1476'da Halep'te doğdu.⁸⁵ Muhyiddîn İbnu'l-Abbâr (ö. ?) ve Celâluddîn en-Nasîbî (ö. ?) gibi âlimlerden ve diğer Halep ulemasından ilim tahsil etti. Halep'te Takıyyuddîn el-Habeşî (ö. ?) ve diğer hocalardan, Kahire'de Celâluddîn es-Suyûtî, Zekerıyya el-Ensârî ve Burhânuddîn b. Ebû Şeref'ten (ö. ?) hadis dersi aldı. Sema yoluyla ilim tahsil ettiği hocaları 200'den fazladır. Genel ve özel icâzet aldığı hocaları 100'den fazladır. Hac görevini ifa etti ve defalarca Mekke'de bulundu. Hadis ilmini tahsil etmek için Hamâ, Humus, Dımaşk, Kudüs, Safed, Kahire, Belbîs, Mekke, Medine ve başka yerlere gitti. Şemmâ', imam ve âlim biriydi. İyiliği çokça emredip, kötülükten de çokça nehyederdi. Dünya ehlinin hediyelerini kabul etmezdi. Vazifeleri, mevki ve makamları üstlenmezdi. Bir arkadaşıyla yaptığı mudârabeden kazandığı kârla kanaat ederdi.⁸⁶ Şemmâ' 936/1529'da Halep'te vefat etti.⁸⁷

⁸¹ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi'*, Cilt 3, s. 52; İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-zeheb*, Cilt 10, s. 432-433.

⁸² Kehhâle, *Mu'cemu'l-muellifîn*, Cilt 3, s. 107.

⁸³ Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, Cilt 2, s. 103.

⁸⁴ Kehhâle, *Mu'cemu'l-muellifîn*, Cilt 7, s. 274.

⁸⁵ İsmâil Paşa, *Hedıyyetu'l-ârifîn*, Cilt 1, s. 795'te doğumu 848/1445 olarak geçmektedir.

⁸⁶ İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-zeheb*, Cilt 10, s. 306.

⁸⁷ Kehhâle, *Mu'cemu'l-muellifîn*, Cilt 7, s. 274.

Oldukça velûd olan Şemmâ'ın birçok eseri vardır. *Mevâridü'z-zem'ân ilâ Şu'abi'l-îmân* ve *muhtasaru Tenbîhu'l-vesnân ilâ Şu'abi'l-îmân*, *el-Mevâhibu'l-Mekkiyye*, *Muğni'r-râğib fi ravdi't-tâlib*, *el-Leâliu'l-lâmi'a fi terâcimi'l-eimmeti'l-erba'a*, *el-Fevâidu'z-zâhira fi sulâleti't-tâhira*, *el-Kabsu'l hâvî li ğarari dav'i's-Sehâvî* en başlıca eserlerindedir.⁸⁸

1.1.5.4. Abdulkâdir Zeynuddîn el-Mısrî eş-Şâfi'î el-Mukrî el-Minhâcî. (ö. ?)

el-Minhâcî olarak bilinir. Mekke'ye sonradan gelip yerleşmiştir.⁸⁹ Kastallânî, el-Minhâcî'nin Mekke'de kendisine *Şerhu Mukaddimeti'l-Cezeriyye*'yi okuduğunu zikreder.⁹⁰

1.1.5.5. Şemsuddîn Muhammed b. Abdurrahîm ed-Deyrûtî. (ö. ?)

Kastallânî bu talebesinin Mekke'de kendisine *Şerhu Mukaddimeti'l-Cezeriyye* adlı eserini okuduğunu zikreder.⁹¹

1.1.6. Yaptığı Görevler

Kastallânî, bazı görevler üstlenmiştir. Allah'ın ikram ve ihsânıyla dopdolu olan ilmî hayatı boyunca birtakım makamlarda bulundu. Bu vazifeler genellikle eğitim, öğretim, vaaz ve kitap telifiydi. Bunun dışında ilimle alakalı işlerle meşgul oldu. Oldukça etkili bir vâizdi. Birçok yerde vaaz meclisleri oluşturdu. Bu görevi yanında 873/1468 yılından itibaren başta el-Câmiu'l-Ğumerî⁹² olmak üzere Sabbânî'deki eş-Şerîfiyye'de ve Mekke'de vaazlar verdi. İstememesine rağmen meclisinde çok kalabalık topluluklar oluşurdu. İbnu'l-İmâd, Kastallânî'nin vâizliğiyle alakalı şöyle der: “Ömerî câmiî ve başka câmilerde vaaz veriyordu. Vaazlarında istemediği halde⁹³ çok sayıda insan toplanıyordu.⁹⁴ Vâizlikte emsâli yoktu.”⁹⁵

Abdülvehhâb eş-Şa'rânî, Kastallânî'nin imamlık da yaptığını söyler. Kastallânî'nin çok güzel Kur'ân okuduğu ifade edilmektedir. Şa'rânî bu konuda

⁸⁸ İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-zeheb*, Cilt 10, s. 306-307; İsmâil Pâşâ, *Hediyyetu'l-ârifîn*, Cilt 1, s. 795; *Kehhâle, Mu'cemu'l-muellifîn*, Cilt 7, s. 274.

⁸⁹ Gazzî, *el-Kevâkibu's-sâira*, Cilt 1, s. 254.

⁹⁰ Kastallânî; *Letâifu'l-işârât*, Tahkikin Önsözü, Cilt 1, s. 41.

⁹¹ Kastallânî; *Letâifu'l-işârât*, Tahkikin Önsözü, Cilt 1, s. 41.

⁹² Bazı kaynaklarda Ömerî Câmisi olarak da geçmektedir. Ayderûs, *en-Nûru's-safir*, s. 165; İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-zeheb*, Cilt 10, s. 169; Şevkânî, *el-Bedru't-tâli*, Cilt 1, s. 102.

⁹³ Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi*, Cilt 2, s. 104.

⁹⁴ Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi*, Cilt 2, s. 104; Şevkânî, *el-Bedru't-tâli*, Cilt 1, s. 102; İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-zeheb*, Cilt 10, s. 169

⁹⁵ İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-zeheb*, Cilt 10, s. 169.

şöyle der: “Kur’ân okurken sesi, kaskatı kalplileri ağlatırdı. Mihrapta Kur’ân’ı okurken insanları huşudan ağlamaktan düşürürdü.”⁹⁶

Kastallânî, *Nüzhetü’l-ibrâr fî menâkıbi’ş-Şeyh Ebi’l-‘Abbâs el-Harrâr* adlı eserinde hayatını yazdığı Ebu’l-Abbâs el-Harrâr’dan (ö. 616/1219) sonra Karâfetü’s-suğrâ Medresesinin şeyhliğine tayin edildiğini ifade eder.⁹⁷

1.1.7. Amelî ve İtikadî Mezhebi

Letâifu’l-işârât adlı eserinde belirttiği gibi Kastallânî, amelde Şâfiî’dir.⁹⁸ O, Fâtiha’nın başındaki bismelenin Fâtiha’dan bir ayet olup olmadığı ile ilgili şöyle der: “Âlimler bismelenin Fâtiha’dan bir ayet olup olmadığı konusunda ihtilafa düşmüştür. İmamımız Şâfiî, bismelenin müstakil bir ayet olduğu görüşündedir.”⁹⁹ Kastallânî, teracim eserlerinde de Şâfiyyu’l-mezheb olarak zikredilmiştir.¹⁰⁰

Kastallânî itikadda, Allah’ın (c.c.) sıfatları konusunda Selefîyye’nin aksine te’vili caiz gören muteahhirun Eşarilerdendir. *Letâifu’l-işârât* adlı kitabında buna dair deliller vardır. Kastallânî, Selefîyye’ye muhalefet ettiği yerlerde selef ulemâsının sözlerini ve bu konularda telif edilmiş muteber kaynakları referans göstererek birtakım yorumlar yapmış ve not düşmüştür.¹⁰¹

İlmî hayatında da Kastallânî’nin Şâfiî olarak yetiştiğini görmekteyiz. Nevevî’nin *el-Minhâc*’ını, Maverdî’nin *el-Hâvî*’sini ve el-Bekrî’nin *el-Minhâc*’a yazmış olduğu hâşiyesini okumuştur.¹⁰²

1.1.8. Kastallânî-Suyûtî İhtilafı

Terâcim kitaplarında Kastallânî ile muasırı Suyûtî arasındaki bazı ihtilaflara yer verilir. Suyûtî, Zekeriyâ el-Ensârî’nin huzurunda Kastallânî’nin kendisinin kitaplarından nakilde bulunduğu halde bunu belirtmediğini iddia etmiş, o da Suyûtî’den bu iddiâsını ispatlamasını istemiştir. Suyûtî de bazı yerleri sayıp, “Bu

⁹⁶ Gazzî, *el-Kevâkibu’s-sâira*, Cilt 1, s. 128.

⁹⁷ Kastallânî, *Letâifu’l-işârât*, Tahkikin Önsözü, Cilt 1, s. 38; Şenel, “Kastallânî, Ahmed b. Muhammed”, *DİA*, Cilt 24, s. 583.

⁹⁸ Kastallânî, *Letâifu’l-işârât*, Cilt 4, s. 1327.

⁹⁹ Kastallânî, *Letâifu’l-işârât*, Tahkikin Önsözü, Cilt 1, s. 39.

¹⁰⁰ Sehâvî, *ed-Dav’u’l-lâmi’*, Cilt 2, s. 103; Ayderûs, *en-Nûru’s-sâfir*, s. 164; Gazzî, *el-Kevâkibu’s-sâira*, Cilt 1, s. 128; Muhammed b. Ali Şevkânî, *el-Bedru’t-tâli’*, Cilt 1, s. 102; İbnu’l-İmâd, *Şezerâtu’z-zeheb*, Cilt 10, s. 169-171; Kehhâle, *Mu’cemu’l-müellifin*, Cilt 1, s. 254; Ziriklî, *el-A’lâm*, Cilt 1, s. 232; Ammâre, *Cevâhiru’l-Buhârî*, s. 12; Kastallânî, *Letâifu’l-işârât*, Tahkikin Önsözü, Cilt 1, s. 39.

¹⁰¹ Kastallânî, *Letâifu’l-işârât*, Tahkikin Önsözü, Cilt 1, s. 38, 39.

¹⁰² Kastallânî, *Letâifu’l-işârât*, Tahkikin Önsözü, Cilt 1, s. 39.

yerlerde Kastallânî, Beyhakî'den (ö. 458/1065) nakil yapmıştır. Söylesin bakalım, naklettiği şeyler Beyhakî'nin hangi kitaplarında zikredilmiştir? Tâ ki Beyhakî'den nakletmiş olduğunu bilelim. Bilakis o, benim kitaplarımda Beyhakî'den yaptığım nakli alıp kendisinin Beyhakî'den naklettiğini söylemiştir. Hâlbuki yapması gereken, “Suyûtî, Beyhakî'den şöyle naklediyor”demesiydi” diye cevap vermiştir.¹⁰³

Cârullâh b. Fehd (ö. 954/1547) şöyle bir hikâye anlatır: “Kastallânî, Suyûtî'nin kendisine olan küskünlüğünü, kırgınlığını gidermek istemiş ve Kahire'den Ravza'ya, Suyûtî'nin kapısına kadar yürüyerek gitmiş, kapısını çaldığında Suyûtî, ‘kim o?’ deyince, o da, ‘ben Kastallânî'yim, gönlünü almak için başım açık ve yalın ayak olarak sana geldim’ demiş, Suyûtî de kapıyı açmadan ‘artık sana kırgın değilim’ diye karşılık vermiştir.¹⁰⁴

Bu arada Suyûtî ile Kastallânî arasındaki küskünlüğün aynı dönemde yaşamış âlimler arasında mevcut kıskançlıktan dolayı olduğu ifade edilmiştir.¹⁰⁵

1.1.9. Vefatı

Allah'ın (c.c.) mü'min kullarını dünyada iken birtakım hastalıklara, musibetlere ve sıkıntılara maruz bırakması sünnetullahtandır. Kastallânî de sünnetullah gereği dünya hayatında iken hastalıklara, sıkıntılara ve can sıkıcı rahatsızlıklara maruz kalan âlimlerdendir. Sehâvî, Kastallânî'nin hâl tercemesinde buna işaret etmektedir. “O, hastalıkları çok olan birisidir.” der. Kastallânî bir defasında buna işaretten, “Yıllarca süren ve doktorları âciz bırakan bir hastalığım oldu.” demiştir.¹⁰⁶

Kastallânî, İbrahim b. Atâullah el-Mekkî'nin, (ö. ?) binekten düşüp başının kesildiği haberi kendisine ulaşınca bundan müteessir olup baygınlık geçirdi. Birkaç gün sonra da 7 Muharrem 923'te (29 Ocak 1517) Cuma gecesi vefat etti. Doğumu da vefatı da Kâhire'de oldu.¹⁰⁷ Evinin yakınlarında bulunan Medresetu'l-Ayniyye'nin avlusunda, Hanefî fakîhi, tarihçi, hadis ve dil âlimi, kâdi'l-kudât Bedruddîn el-Aynî'nin (ö. 855/1451) yanına defnedildi.¹⁰⁸ Kastallânî'nin vefat ettiği gün, Yavuz

¹⁰³ İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-zeheb*, Cilt 10, s. 170.

¹⁰⁴ İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-zeheb*, Cilt 10, s. 170.

¹⁰⁵ Şenel, “Kastallânî, Ahmed b. Muhammed”, *DİA*, Cilt 24, s. 583.

¹⁰⁶ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi'*, Cilt 2, s. 104; Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, Cilt 1, s. 103; Kastallânî, *Letâifu'l-işârât*, Tahkikin Önsözü, Cilt 1, s. 53.

¹⁰⁷ İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-zeheb*, Cilt 10, s. 170.

¹⁰⁸ Gazzî, *el-Kevâkibu's-sâire*, Cilt 1, s. 129.

Sultan Selim Mısır'a girdi. Mısır 1517'de Ridâniye seferiyle Memlûklerden teslim alınmıştı.¹⁰⁹

Cuma günü, cuma namazının akabinde Ezher'de cenaze namazı kılındı. Şam'da Kastallânî'nin vefat ettiği haberini alan bir grup insan gıyabî olarak cenaze namazını kıldılar. Tevâzusundan ve hüsn-i muaşeretinden dolayı çok sevilen Kastallânî'nin ölümünden birçok insan müteessir oldu. Şam'da Burhân b. Ebû Şeref'in de aralarında olduğu bir grup insan Kastallânî'nin gıyabî cenaze namazını kıldılar.¹¹⁰

1.2. Eserleri

“Buhârî Şârihi Kastallânî” olarak tanınan Ahmed b. Muhammed, bilhassa hadis, kıraat ve siyer ilmine dair telif ettiği eserlerle halk arasında meşhur olmuş bir âlimdir. Oldukça velûd bir âlim olan Kastallânî, bu ilimlerin yanısıra, tefsir, fıkıh, biyografî, Arap dili ve edebiyatı, tasavvuf gibi İslamî ilimlerin hemen hepsinde birçok eser vermiştir. Kastallânî'nin eserlerinden ulaşabildiğimiz matbû ve mahtût eserleri kısaca zikredeceğiz.

1.2.1. Kıraat ve Tecvîd İlimlerine Dair Eserleri

Kastallânî'nin ilmî hayatına baktığımızda daha küçük yaşlardan itibaren kıraat ilimlerine verdiği önem ortaya çıkar. Kıraat, ilk olarak öğrendiği ilimlendendir. Kastallânî şöyle der: “Bu ilim, Allah'ın (c.c.) bana öğrenmeyi lütfettiği ilk ilim ve bülûğa ermeden nefsimi terbiye ettiğim bir ilimdir. Bazılarının dediği gibi, kadîm bir dost ve tatlı bir rüzgârın esintisinden daha hoş olan bir arkadaştır.” Kastallânî, kıraat ve tecvîd ilmine dair okuduğu onlarca kitabı saydıktan sonra, “Bu kitaplardan daha fazlasını mütalaa ettim.”¹¹¹ demiştir. Kastallânî'nin kıraat ve tecvîd ilimlerine dair ulaşabildiğimiz eserleri şunlardır:

1.2.1.1. *Letâifu'l-işârat li fûnûni'l-kırâât*:¹¹² On dört kıraatle rivâyetlerini esas alan bu eser, Amir Seyyid Osman ve Abdüssabûr Şâhin'in tahkîki ve ta'likîyle el-Meclisu'l-a'lâ li şûûni'l-İslâmiyye tarafından Kahire'de 1972'de yayımlanmıştır.¹¹³

¹⁰⁹ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s. 200.

¹¹⁰ Gazzî, *el-Kevâkibu's-sâire*, Cilt 1, s. 129.

¹¹¹ Kastallânî, *Letâifu'l-işârat*, Tahkikin Önsözü, Cilt 1, s. 21.

¹¹² Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 2, s. 1551; İsmâil Paşa, *Hediyyetu'l-ârifîn*, Cilt 1, s. 139; Mübârek, *el-Hutatu't-tevfikiyye*, Cilt 6, s.11.

¹¹³ Abdulcebbâr Abdurrahmân, *Zehâiru't-turâsi'l-Arabî el-İslâmî*, yy. 1403/1983, s. 762-763; Şenel, “Kastallânî, Ahmed b. Muhammed”, *DİA*, Cilt 24, s. 583.

Modern bir baskısı da Kur'ân araştırmaları merkezinin tahkikiyle Medine'de 1434/2013'te 10 cilt olarak yayınlanmıştır.

1.2.1.2. *Neşru'n-neşr fi'l-kiraâti'l-aşr*: Bu eserle ilgili *el-Fihrisu's-şâmil*'de, "Kastallânî'nin İbnu'l-Cezerî'ye ait *en-Neşr fi'l-kirââti'l-aşr* adlı eserine yazdığı şerh" bilgisi geçmektedir.¹¹⁴ Kastallânî'nin terceme-i hâlini yazan hiçbir yazar böyle bir eserden bahsetmemiştir. Eserin yazma nüshası Esad Efendi nr. 30'da kayıtlıdır.¹¹⁵

1.2.1.3. *el-Leâliu's-seniyye fi şerhi'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye*:¹¹⁶ İbnü'l-Cezerî'nin tecvîde dair telif ettiği *Mukaddimetu'l-Cezeriyye* olarak bilinen *el-Mukaddimetu fi mâ yecibu alâ kârii'l-Kur'âni en ye'lemehu* adlı eserinin şerhidir. Sehâvî, bu eseri *el-Ukûdu's-seniyye* olarak isimlendirmiştir.¹¹⁷ Bazı mütercimler Sehâvî'ye tâbi olup bu ismi kullanmıştır.¹¹⁸ İsmâil Paşa ise Kastallânî'nin eserlerini zikrederken *el-Ukûdu's-seniyye* ve *el-Leâliu's-seniyye* olarak ayrı ayrı zikretmiştir.¹¹⁹

1.2.1.4. *Fethü'd-dânî şerhu Hirzu'l-emânî li's-şâtibi*:¹²⁰ Kâsım b. Ferrûh eş-şâtibi'nin (ö. 590/1194) 7 kiraata dair telif ettiği, *Hirzu'l-emânî* olarak isimlendirilen manzûm eserin şerhidir.¹²¹ Başka eserlerde bulunmayan birçok fayda ile beraber Kastallânî, bu eserine İbnü'l-Cezerî'nin ziyadelerini de eklemiştir.¹²² Gazzî bu eseri *el-Cenâ'd-dânî fi halli Hirzu'l-emânî* olarak isimlendirmiştir.¹²³ Kastallânî de şâtibi'nin hâl tercemesinde, *şâtibiyye*'nin şerhlerinden bahsederken bu eseri zikretmiştir. Eserin yazması 1024 h. Sana Camiî, 1/1549'de kayıtlıdır.¹²⁴

¹¹⁴ *el-Fihrisu's-şâmil li't-turâsi'l-arabi'l-İslâmi el-mahtût*, Müessesetu âl-i beyt, Ammân, 1987, s. 205.

¹¹⁵ Ali Rıza Karabulut, *Mu'cemu'l-mahtûtâti'l-mevcûdeti fi mektebâti İstanbul ve Anadolu*, yy. ty. Cilt 1, s. 201-203.

¹¹⁶ İsmâil Paşa, *Hediyyetu'l-ârifîn*, Cilt 1, s. 139; Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi*, Cilt 2, s. 104, Ayderûs, *en-Nûru's-sâfir*, s. 106.

¹¹⁷ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi*, Cilt 2, s.104; Kastallânî, *el-Leâliu's-seniyye*, s. 43.

¹¹⁸ Ayderûs, *en-Nûru's-sâfir*, s. 165; İbnu'l-İmâd, *şezerâtu'z-zeheb*, Cilt 10, s. 169; şevkânî, *el-Bedru't-tâli*, Cilt 1, s. 102.

¹¹⁹ İsmâil Paşa, *Hediyyetu'l-ârifîn*, Cilt 1, s. 139.

¹²⁰ Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 1, s. 646; İsmâil Paşa, *Hediyyetu'l-ârifîn*, Cilt 1, s. 139; Mübârek, *el-Hutatu't-tevfikiyye*, Cilt 6, s. 11.

¹²¹ Kastallânî, *el-Leâliu's-seniyye*, thk. Hasan b. Abbâs, 1. bs. yy. Mektebetu'l-Mekkiyye, 2004, s. 42.

¹²² Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 1, s. 646.

¹²³ Gazzî, *el-Kevâkibu's-sâira*, Cilt 1, s. 129.

¹²⁴ *el-Fihrisu's-şâmil*, Cilt 1, s. 52; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Câmi'u's-şurûh ve'l-havâşi*, Abu Dâbi, 1425/2004, Cilt 2, s. 814.

1.2.1.5. *el-Kenz fî vakfi Hamza ve Hişâm ale'l-hemz*:¹²⁵ Kıraât ve hadis âlimi İbnu'l-Cezerî'nin “eş-Şâtibiyye” adlı eserine ziyadeler yaptığı ve başka bir eserde bulunmayan önemli, faydalı bilgileri ihtiva eden bir şerhtir.¹²⁶

1.2.2. Hadis İlimlerine Dair Eserleri

1.2.2.1. *İrşâdu's-sârî li şerhi Sahîhi'l-Buhârî*:¹²⁷ Kastallânî'nin en meşhur kitaplarından biri olan *İrşâdu's-sârî*, Buhârî'nin *el-Câmi'u's-Sahîh*'ine yapılan 10 büyük ciltlik memzuc bir şerhtir.¹²⁸ Kastallânî'nin, vefatından yedi yıl önce 27 Rebûlâhîr 916 (3 Ağustos 1510) Cumartesi günü tamamladığı bu eser,¹²⁹ daha önceki şerhlerin aksine her kelimeyi tekrardan kaçınmadan kısa ve özlü bir şekilde açıklaması sebebiyle her seviyedeki okuyucunun kolayca faydalanabileceği mahiyette olup *Fethu'l-Bârî ve Umdetu'l-kârî*'den sonra Buhârî'nin en meşhûr şerhlerinden üçüncü sırada anılagelmıştır.¹³⁰ Bu eserle birlikte Kastallânî, “Buhârî Şârihi Kastallânî” olarak meşhur olmuştur.

Buhârî'nin *el-Câmi'u's-Sahîh*'ine yazdığı ve sahasının en önemli eserlerinden biri olarak kabul edilen şerhini tamamlayan Kastallânî, çalışmasını *el-İs'âd fî muhtasari'l-irşâd* adıyla kısaltmaya başlamışsa da bitirememiştir.¹³¹

El yazmasında Buhârî'ye ait metnin kırmızı mürekkeple yazılmak suretiyle şerh kısmından ayrıldığı *İrşâdu's-sârî*, ayrıca Buhârî'nin metnini ihtivâ etmez.¹³² *İrşâdu's-sârî*'nin Beyrut'ta, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye tarafından yapılan en son modern baskısında metinler parantez içinde bold (koyu) olarak verilmiştir.

Kastallânî, nasıl bir şerh yapmak istediğini anlattığı önsözünde özellikle rivâyet farklılıklarına işâret etmeye çalıştığını, ihtiyaç halinde açıklamaların tekrardan kaçınmadığını, hadisçiler nezdinde malum olan kelimelerin zabt ve tespitini de avâm ve havâssın istifade edebilmesi için ihmâl etmediğini belirtmektedir. Önceki şerhlerden iktibaslar yaptığını da açıklayan Kastallânî, sırasıyla ehl-i hadisin fazileti, hadis tarihi, hadis usûlü, Buhârî'nin hayatı ve Buhârî'nin menâkıbı ile ilgili özet

¹²⁵ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi'*, Cilt 1, s. 103; Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 2, s. 1519; İsmâil Paşa, *Hediyetu'l-ârifîn*, Cilt 1, s. 139.

¹²⁶ Ayderûs, *en-Nûru's-sâfir*, s. 165.

¹²⁷ Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 1, s. 552; İsmâil Paşa, *Hediyetu'l-ârifîn*, Cilt 1, s. 139.

¹²⁸ Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 1, s. 552.

¹²⁹ Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, *İrşâdu's-sârî li şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, 2. bs. Beyrut, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1425/2009, Cilt 15, s. 553.

¹³⁰ M. Yaşar Kandemir, “el-Câmi'u's-Sahîh”, *DİA*, Ankara, 2003, Cilt 7, s. 121.

¹³¹ Şenel, “Kastallânî, Ahmed b. Muhammed”, *DİA*, Cilt 24, s. 583.

¹³² Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s. 198.

bilgiler vermektedir. Sonra da İbn Hacer'in *Hedyu's-sârî*'sini bir fasılda özetlemektedir.¹³³

Buhârî'nin hayatına ve menâkıbına ayırdığı beşinci faslı da tenbîh ve irşâd yanbaşığında Buhârî'nin *Sahîh*'inin rivâyet nüshaları ve Buhârî şerhleri hakkında verdiği bilgiler ve yaptığı değerlendirmelerle bitirmektedir.¹³⁴

Kastallânî şerhine Buhârî'nin Yûnînî (ö. 701/1302) edisyonunu esas almıştır. Bu sebeple de onun şerhi bilhassa, nüsha farklarına ait taşıdığı işâretler ve *Sahîh*'in rivâyetlerinin tenkidi bakımından büyük önem taşımaktadır.¹³⁵

İrşâdus-sârî, hemen her isim, kelime veya ifâdenin tam şeklini bunlara en yakın yerde en özlü biçimde ihtivâ ettiği için özellikle “öğretmen kitabı” niteliğinde gözükmektedir.¹³⁶

Bilindiği gibi Kastallânî, muhaddis, fakih, tarihçi ve kıraat âlimi idi. *Sahîh-i Müslim* 'i de şerhetmiş olan müellifin Buhârî şerhi, bu sahada yapılan çalışmaların en güzel ve en kapsamlı olanlarından biridir. *en-Nûru's-sâfir* adlı kitabında el-Ayderûs, bu eser hakkında şu ifadeleri kullanır: “Belki de Buhârî şerhlerinin en şümüllü, en güzel ve özlü olanıdır. Bazı hocalarımız, şümüllü olmasından, yararlanılması kolay olduğundan, ifadeleri tekrardan kaçınmadığından *İrşâdu's-sârî*'yi diğer şerhlere tercih etmişlerdir. Özetle o, öğretmen için *Fethu'l-Bârî* ve diğer şerhlerden daha güzel ve daha uygundur.¹³⁷ Kastallânî, şerhinde İbn Hacer, Aynî ve Kirmânî'nin (ö. 786/1384) şerhlerini de özetlemiştir. İfadeler gayet sarihtir. İbarelerin müşkilini tavnîh, mücmelini takyîd eder, i'rabını gösterir. Râvi isimlerinin okunuşunu tespit eder. Hadislerin ahkâmını beyan eder. Şerhe bir mukaddime ile başlayan şârih, burada hadisin ve muhaddisin değerini,¹³⁸ bu ilmin tedvîn ve tasnîfini anlatır,¹³⁹ bazı hadis ıstılahlarını izah eder.¹⁴⁰ Buhârî'nin usûl ve metodunu gösterir ve burada Buhârî'ye yapılan tenkidleri savunmaya çalışır.¹⁴¹ Bu mukaddime Abdülhâdî el-

¹³³ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s. 198.

¹³⁴ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s. 198.

¹³⁵ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s. 198.

¹³⁶ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s. 198.

¹³⁷ Kettânî, *Fehrasul-fehâris*, Cilt 2, s. 967.

¹³⁸ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 12-15.

¹³⁹ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 15-17.

¹⁴⁰ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 18-36.

¹⁴¹ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 37-54.

Ebyârî (ö. 1305/1887) tarafından *Neylu'l-emânî fi tavzîhi Mukaddimeti'l-Kastallânî* adıyla şerh edilerek Kahire'de (1325-1326) neşredilmiştir.¹⁴²

Azâd-ı Bilgrâmî (ö. 1200/1786), *İrşâdu's-sârî*'yi Kitâbü'z-zekât'ın sonuna kadar ihtisar etmiş ve çalışmasına *ed-Dav'ü'd-derârî* adını vermiştir.¹⁴³

İrşadu's-sârî, kenarında Nevevî'nin *Sahîh-i Müslim* şerhi *el-Minhâc* ile birlikte on cilt halinde Bulak'ta 1267, 1275, 1276, 1285, 1288, 1292, 1304, 1306 ve Kahire'de 1276, 1306, 1307, 1325-26 yıllarında, Ebyârî'nin *Neylu'l-emânî* ve Zekerîya el-Ensârî'nin *Tuhfetu'l-Bârî alâ Sahîhi'l-Buhârî* adlı şerhiyle birlikte on iki cilt halinde yine Kahire'de 1307'de, ayrıca Leknev'de 1876'da ve Nevalkışor'da 1284'te yayımlanmıştır.¹⁴⁴ Son kez 15 ciltlik modern bir baskısı yapılmıştır.¹⁴⁵ Elimizde bulunan baskı 2009 tarihinde Beyrut'ta Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye tarafından yapılan baskıdır.

1.2.2.2. *Menâhicü'l-Hidâye li me'âlimi'r-rivâye*: İbnü'l-Cezerî'nin *el-Hidâye fi me'âlimi'r-rivâye* adlı hadis ilimleriyle ilgili manzûm eserinin şerhidir. Telif tarihi h. 917 olan eserin yazma nüshaları, Karacalızâde, nr. 39; Ramazanoğlu, nr. 1/982, vr. 102; Dâru'l-kütübi'l-Mısriyye, nr. 23824; Süleymaniye ktp. Karaçelebizâde Hüsâmeddin, nr. 30; Adana halk ktp. nr. 982/1'de kayıtlıdır.¹⁴⁶

1.2.2.3. *Minhâcü'l-ibtihâc şerhu Müslim İbni'l-Haccâc*.¹⁴⁷ Müslim'in *el-Câmi'u's-Sahîh*'i üzerine Kitâbü'l-hacc'a kadar yaptığı şerhtir. Kınnevcî bu eseri *Minhâcu'd-dîbâc* olarak isimlendirmiştir.¹⁴⁸ Eser, 8 büyük ciltten oluşmuştur.¹⁴⁹ Bu eserin günümüze kadar gelip gelmediği bilinmemektedir.

1.2.2.4. *Tuhfetü's-sâmi' ve'l-kârî bi-hatmi Sahîhi'l-Buhârî*.¹⁵⁰ Kastallânî bu eserinde, Buhârî'nin naklettiği, “İki söz vardır ki, bunlar Rahmân'a sevimidir, dile

¹⁴² Kandemir, “el-Câmiu's-Sahîh”, *DİA*, Cilt 7, s. 121.

¹⁴³ Kandemir, “el-Câmiu's-Sahîh”, *DİA*, Cilt 7, s. 121.

¹⁴⁴ Kandemir, “el-Câmiu's-Sahîh”, *DİA*, Cilt 7, s. 121; Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s. 198.

¹⁴⁵ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s. 198.

¹⁴⁶ Karabulut, *Mu'cemu'l-mahtûtât*, Cilt 1, s. 201-203; Şenel, “Kastallânî, Ahmed b. Muhammed”, *DİA*, Cilt 24, s. 584.

¹⁴⁷ Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 1, s. 555; İsmâil Paşa, *Hediyetu'l-ârifîn*, Cilt 1, s. 139; Kettânî, *Fehrasu'l-fehâris*, Cilt 2, s. 967.

¹⁴⁸ Muhammed Siddîk Hân b. Hasan b. Ali b. Lütfullah el-Hüseynî el-Buhârî el-Kınnevcî, *el-Hitta*, 1. bs. Beyrût, Dâru'l-kütübi't-ta'limiyye, 1405/1985, s. 206.

¹⁴⁹ Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 1, s. 555; Kettânî, *Fehrasu'l-fehâris*, Cilt 2, s. 968; Kehhâle, *Mu'cemu'l-muelliifîn*, Cilt 2, s. 86.

¹⁵⁰ İsmâil Paşa, *Hediyetu'l-ârifîn*, Cilt 1, s. 139; Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi'*, Cilt 2, s. 104, Şenel, “Kastallânî, Ahmed b. Muhammed”, *DİA*, Cilt 24, s. 584.

hafif gelir, mîzanda ise ağırdır. Bunlar, ‘Sübhanellâhi ve bi-hamdih’ ve ‘Sübhanellâhil-azîm’ sözleridir” şeklindeki son hadis-i şerifini; önsöz, dört bölüm ve bir sonuçta incelemiştir. İstinsah tarihi h. 919 olan eserin yazma nüshaları, Beyazıd, nr. 8/7951 vr. 177-220’de kayıtlıdır.¹⁵¹ Kastallânî’nin bu eseri ile ilgili Abdulvehhâb Gözün, tarafından *Kastallânî’nin Tuhfetü’s-Sâmi’ ve’l-Kârî bi Hatmi Sahîhi’l-Buhârî Adlı Yazma Eserinin Tahkîk ve Metodu* adlı yüksek Lisans Tezi hazırlanmıştır.¹⁵²

1.2.2.5. *Istilâhu ehli’l-hadîs*: Eserin yazma nüshaları, Konya, nr. 2/1568, vr. 46-49’de kayıtlıdır.¹⁵³

1.2.2.6. *el-Envâr fi’l-ed’iyye ve’l-ezkâr*:¹⁵⁴

1.2.2.7. *el-Levâmi’u fi’l-ed’iyye ve’l-ezkârî’l-cevâmi’*:¹⁵⁵ Kendisine ait olan *Kitâbu’l-envâr fi’l-ed’iyye ve’l-ezkâr* adlı kitabının muhtasarıdır.¹⁵⁶ Eserin yazması Esad Efendi, 421-424, 1-4 cüz olarak kayıtlıdır.¹⁵⁷

1.2.2.8. *el-Kabsu’l-levâmi’*:¹⁵⁸ *el-Levâmi’ fi’l-ed’iyye ve’l-ezkârî’l-cevâmi’* adlı eserinin muhtasarıdır.¹⁵⁹ Kitabın günümüze kadar gelip gelmediği bilinmemektedir.

1.2.2.9. *Erbe’üne hadisen muntekâtun min sülâsiyyâti Müsnedi Ahmed b. Hanbel*: Bu eser, Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî’nin (ö. 241/855) *Müsned*’inden seçilmiş sülâsiyyâtlardan oluşan 40 hadistir. H. 934’te istinsah edilen bu eserin nüshası Milli Ktp. 3/139’da, 50-56. varaklar arasında kayıtlıdır.

1.2.2.10. *ed-Derârî fî tertîbi ebvâbi Sahîhi’l-Buhârî*:¹⁶⁰ Mahmûdiye kütüphanesinde bir yazma nüshası vardır.¹⁶¹

1.2.2.11. *İhtisâru İrşâdi’s-sârî*: Kettânî bu eseri zikretmiş, Kastallânî’nin bu eseri tamamlamadığını belirtmiştir.¹⁶²

¹⁵¹ Karabulut, *Mu’cemu’l-mahtûtât*, Cilt 1, s. 201-203; Şenel, “Kastallânî, Ahmed b. Muhammed”, *DİA*, Cilt 24, s. 584.

¹⁵² Abdulvehhâb Gözün, *Kastallânî’nin Tuhfetü’s-Sâmi’ ve’l-Kârî bi Hatmi Sahîhi’l-Buhârî Adlı Yazma Eserinin Tahkîk ve Metodu*, Yüksek Lisans Tezi, R.Ü.S.B.E. Rize, 2011.

¹⁵³ Karabulut, *Mu’cemu’l-mahtûtât*, Cilt 1, s. 201-203.

¹⁵⁴ İsmâil Paşa, *Hediyyetu’l-ârifîn*, Cilt 1, s. 139.

¹⁵⁵ Gazzî, *el-Kevâkibu’s-sâirâ*, Cilt 1, s. 129; İsmâil Paşa, *Hediyyetu’l-ârifîn*, Cilt 1, s. 139.

¹⁵⁶ Gazzî, *el-Kevâkibu’s-sâirâ*, Cilt 1, s. 129; İsmâil Paşa, *Hediyyetu’l-ârifîn*, Cilt 1, s. 139.

¹⁵⁷ Karabulut, *Mu’cemu’l-mahtûtât*, Cilt 1, s. 201-203.

¹⁵⁸ Gazzî, *el-Kevâkibu’s-sâirâ*, Cilt 1, s. 129; İsmâil Paşa, *Hediyyetu’l-ârifîn*, Cilt 1, s. 139.

¹⁵⁹ Gazzî, *el-Kevâkibu’s-sâirâ*, Cilt 1, s. 129.

¹⁶⁰ *el-Fihrisu’s-şâmil*, Cilt 2, s. 774.

¹⁶¹ *el-Fihrisu’s-şâmil*, Cilt 2, s. 774.

¹⁶² Kettânî, *Fehrasu’l-fehâris*, Cilt 2, s. 968.

1.2.2.12. *Es'iletun 'alâ'l-Buhârî ilâ esnâi's-salât*:¹⁶³ Namaz sırasındaki hükümlerle ilgili Buhârî'ye sorulan sorulara dair bir eserdir. Eserin günümüze kadar gelip gelmediği bilinmemektedir.

1.2.3. Siyer İlmine Dair Eserleri

1.2.3.1. *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minehi'l-Muhammediyye*:¹⁶⁴ Kastallânî'nin en meşhûr eserlerindedir. Kâtip Çelebi bu eserle ilgili olarak şöyle der: “Çok kıymetli, çok faydalı bir eserdir. Kendi alanında benzersiz bir eserdir. Müellif 10 maksad halinde tertiplemiştir.”¹⁶⁵

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kabrini ziyaret edip bir süre kaldığı Medine'de, duyduğu heyecanla kaleme aldığı bir siyer kitabıdır. Klasik siyer kaynaklarında iki ayrı metot takip edildiği bilinmektedir. Bunlardan birincisinde Resûl-i Ekrem'in (s.a.s.) hayatı, doğumundan vefatına kadarki gelişmeleriyle tarih sırasına göre ele alınır; İbn İshak'ın İbn Hişâm yoluyla gelen *es-Sîre*'si ile kronolojik esasa göre tarihî olayları inceleyen tarihçilerden meselâ Taberî'nin (ö. 310/922) *et-Târîh*'i buna örnek olarak gösterilebilir. İkinci metotta Resûlullah'ın (s.a.s.) huyu ve tavırları (şemâil), Peygamberliğini kanıtlayan özel halleri ve mucizeleri (delâil), kendine has nitelikleri (hasâis) ve ahlâkı gibi konulara ağırlık verilir. Bunun en meşhûr örneği de Kâdî İyâz'ın (ö. 544/1149) *eş-Şifâ* adlı eseridir. Kastallânî ise bu iki metodu birleştirerek kendisini büyük şöhrete ulaştıran *Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minehi'l-Muhammediyye*'yi telif etmiştir.¹⁶⁶ Kettânî, el-Ayderûs'un bu eser hakkında şöyle dediğini nakleder: “Çok değerli, çok önemli, çok faydalı ve kendi alanında emsalsiz bir eserdir.”¹⁶⁷

Kastallânî'nin hac için gittiği Mekke'de, Muharrem 898/1492'de başlayıp yirmi ay sonra 899/1494 yılında tamamladığı *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*, “maksad” adı verilen çeşitli alt başlıklara ayrılmış on ana bölümden oluşmaktadır.¹⁶⁸

Birinci bölümde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) doğumundan vefatına kadar gelişen olaylar kronolojik sırayla ele alınır. İkinci bölüm Resûl-i Ekrem'in (s.a.s.) isimleri,

¹⁶³ Muhammed İsâm Arrâr el-Hüseynî, *İthâfu'l-kârî bi ma'rifeti cuhûdin ve a'mâli'l-ulemâi alâ Sahîhi'l-Buhârî*, 1. bs. Beyrût, el-Yemâmetu li't-tibâ'ati ve'n-neşri ve't-tevzî', 1407/1987, s. 88.

¹⁶⁴ Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 2, s. 1896-97; İsmâil Paşa, *Hediyetu'l-ârifîn*, Cilt 1, s. 139; Mübârek, *el-Hutatu't-tevfikiyye*, Cilt 6, s. 11.

¹⁶⁵ Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 2, s. 1896.

¹⁶⁶ Hüseyin Algül, “el-Mevâhibü'l-ledünniyye”, *DİA*, Ankara, Cilt 29, s. 421.

¹⁶⁷ Kettânî, *Fehrasul-fehâris*, s. 967.

¹⁶⁸ Algül, “el-Mevâhibü'l-ledünniyye”, *DİA*, Ankara, Cilt 29, s. 421.

çocukları, eşleri, akrabaları, hizmetçileri, kumandanları, elçileri, kâtipleri, mektupları, müezzinleri, hatipleri, şairleri, savaş aletleri ve hayvanları ile kendisine gelen heyet ve elçiler hakkındadır. Üçüncü bölümde yaratılış ve ahlakındaki yüceliklerden, yeme-içme ve giyim-kuşamından, dördüncü bölümde mucizeleri ve kendine has nitelikleriyle ümmetinin özelliklerinden, beşinci bölümde isra ve mi‘rac mucizelerinden, altıncı bölümde yüksek şahsiyetine dair Kur’ân ayetlerinden, yedinci bölümde ona sevgi beslemenin ve sünnetine sarılmanın gerekliliğinden, sekizinci bölümde tıbb-ı nebevî ile yaptığı rüya tabirlerinden ve geleceğe yönelik olarak verdiği haberlerden, dokuzuncu bölümde ibadet hayatından, onuncu bölümde ise vefatından, kabriyle mescidini ziyaret adabından ve onun ahiretteki yüce mevkiinden bahsedilir. İlk defa Kahire’de neşredilen eserin pek çok baskısı yapılmıştır: Kahire 1281/1864, 1317/1899, 1326/1908: nşr. Sâlih Ahmed eş-Şâmî, I-IV, Beyrut 1412/1991. Eser, Beyrut müftüsü Yûsuf b. İsmail en-Nebhânî tarafından *Envârü’l-Muhammediyye mine’l-Mevâhibü’l-ledünniyye* adıyla ihtisâr edilmiştir (Beyrut 1310/1892; İstanbul 1312/1894, 1394/1974; Mısır, 1320/1902).¹⁶⁹

Suyûtî, *el-Mevâhibü’l-ledünniyye*’nin, kendisinin *el-Hasâisu’l-kübrâ* adlı eserinden intihal edildiğini ileri sürmüş, bundan ve konunun büyük tartışmalara yol açmasından etkilenen Kastallânî, bizzat Suyûtî ile görüşerek eserinin intihal olmadığını ona kanıtlamıştır.¹⁷⁰ *el-Mevâhibü’l-ledünniyye* güzel bir tasnife, sade bir üsluba ve siyer-i nebîye dair muhtevalı bir çeşitliliğe sahip olduğu için İslâm dünyasında şöhret kazanmıştır. Şebrâmellisî (ö. 998/1590) bir hâşiye, Muhammed b. Abdülbâki ez-Zürkânî (ö. 1122/1710) de şerh yazmıştır. (İÜ Ktp. AY, nr. 2931 [iki cilt]; Nuruosmaniye Ktp. nr. 3278 [dört cilt]; Zürkanî’nin şerhi sekiz cilt halinde birçok defa basılmıştır. [Bulak 1278/1861, 1291/1874, 1325/1907; Beyrut 1393/1973]).¹⁷¹

Bu kıymetli eser, Osmanlı dünyasında da sevilerek okunmuş, özellikle şair Bâkî’nin Vezîriâzam Sokullu Mehmed Paşa’nın teşvikiyle akıcı bir üslupla yaptığı çeviri Türk halkı arasında onun daha çok ilgi çekmesini sağlamıştır. Bâkî, yazdığı mukaddimede kitabın büyük şöhretinden bahsettikten sonra konuların anlatılış tarzını cennet bahçelerinde gezinmeye benzetir ve aslı Arapça olduğu için onu herkesin

¹⁶⁹ Algül, “el-Mevâhibü’l-ledünniyye”, *DİA*, Cilt 29, s. 421.

¹⁷⁰ Algül, “el-Mevâhibü’l-ledünniyye”, *DİA*, Cilt 29, s. 421.

¹⁷¹ Algül, “el-Mevâhibü’l-ledünniyye”, *DİA*, Cilt 29, s. 421.

okuyamadığını belirterek “bu ay çehrelinin önündeki perdeyi kaldırıp” aydınlığından çok kişiyi yararlandırmak istediğini söyler. Bâkî eseri sadece tercüme etmemiş, içinde geçen ayetlerin tefsirini, hadislerin tahkikini ve diğer rivayetlerin yer yer tenkîdini yapmış, bu arada Kastallânî'nin Şâfiî olduğu için kaydettiği kendi mezhebine ait meselelere Hanefî meselelerini de eklemiştir. Böylece yüzden fazla kaynağa müracaat edilerek genişletilen eser hem hacim bakımından büyümüş hem de ilmî açıdan değer kazanmıştır. Bakî'nin *Meâlimü'l-yakîn fî sîreti seyyidi'l-mürselin* adını verdiği bu çalışmanın pek çok yazma nüshası bulunmaktadır. Tercüme İstanbul'da basılmış (1261/1845, 1313/1895-1316/1898, 1322/1904-1326/1908), ayrıca Necip Fazıl Kısakürek tarafından *Gönül Nimetleri* (İstanbul, 1967), İhsan Uzungüngör tarafından ise *Mevâhib-i Ledünniyye* (İstanbul, 1972) adlarıyla sadeleştirilerek yayımlanmıştır.¹⁷²

1.2.3.2. *Mevlidu'n-Nebî*: Peygamberimiz'in (s.a.s.) doğumunu anlatan bir eserdir. Muhammed b. Ömer en-Nevevî tarafından *el-İbrîzü'd-dânî fî mevlidi seyyidinâ Muhammed el-Adnânî* adıyla yapılan muhtasarı Kahire, 1299/1880'de basılmıştır.¹⁷³

1.2.3.3. *Şerhu'ş-Şemâili't-Tirmiziyye*:¹⁷⁴ Tirmizî'nin *eş-Şemâilu'n-Nebeviyye* adlı eserine yazdığı bir şerhtir. Eserin yazma nüshası, Dâru'l-kütübi'l-Mısriyye, 488 nr.'da (H. 1076, 376 vr.) kayıtlıdır.¹⁷⁵

1.2.3.4. *Hâşiye alâ'ş-Şemâili't-Tirmizî*:¹⁷⁶ Tirmizî'nin *eş-Şemâilu'n-Nebeviyye* adlı eserinde geçen râvilerle alakalı telif edilen hâşiyedir. Yazma nüshaları, Dâru'l-kütübi'l-Mısriyye 362 nr.'da (H. 1114, 232 vr.)¹⁷⁷ ve Ayâsofyâ, 600, 601 nr.'da kayıtlıdır.¹⁷⁸

1.2.3.5. *Hâşiye alâ'ş-Şifâ*:¹⁷⁹ Kâdî İyâz'ın meşhur *eş-Şifâ* adlı eserine yapılan bir hâşiyedir. Kastallânî, *Letâifu'l-işârât*'ta bu eserini zikreder.¹⁸⁰ Eserin yazma

¹⁷² Algül, “el-Mevâhibü'l-ledünniyye”, *DİA*, Cilt 29, s. 421; Şenel, “Kastallânî, Ahmed b. Muhammed”, *DİA*, Cilt 24, s. 583.

¹⁷³ Şenel, “Kastallânî, Ahmed b. Muhammed”, Cilt 24, s. 583.

¹⁷⁴ Kettânî, *Fehrasu'l-fehâris*, Cilt 2, s. 968; Necm Abdurrahmân Halef, *İstidrâkât alâ târihi't-türâsi'l-arabî*, Cidde, 1. bs. Dâru İbnu'l-Cevzî, 1422, Cilt 4, s. 397.

Kettânî, *Fehrasu'l-fehâris*, Cilt 2, s. 968.

¹⁷⁵ Halef, *İstidrâkât*, Cilt 4, s. 397.

¹⁷⁶ Kettânî, *Fehrasu'l-fehâris*, Cilt 2, s. 968; Halef, *İstidrâkât*, Cilt 4, s. 409.

¹⁷⁷ Halef, *İstidrâkât*, Cilt 4, s. 409.

¹⁷⁸ Karabulut, *Mu'cemu'l-mahtûtât*, Cilt 1, s. 201-203.

¹⁷⁹ Habeşi, *Câmi'u'ş-şurûh ve'l-havâşî*, Cilt 2, s. 1094.

nüshaları, el-Gâzî Serâyîfû, 3570, Dâru'l-kütübi'l-Mısriyye, 1884 ve Râşid Ali Geylânî, Bağdat kütüphanelerinde mevcuttur.¹⁸¹

1.2.3.6. *Mesâlikü'l-hunefâ ilâ meşâri'i's-salâti alâ Nebiyyi'l-Mustafâ*:¹⁸² Kastallânî, bu eserde, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) salat getirmeyi emreden Ahzâb 56. ayetini 11 bölüm halinde değişik yönlerden tahlil eder. Müellif tek ciltlik bu eseri, Recep 917 yılında bitirmiştir.¹⁸³ Eser, Bessam Muhammed Bârûd'un tahkiikiyle 1999 yılında Abu Dabi'de,¹⁸⁴ 1462/2005 yılında da Beyrut'ta basılmıştır.¹⁸⁵

1.2.3.7. *Meşârikü'l-envâri'l-mudiyye fî şerhi'l-Kevâkibi'd-dürriyye fî medhi hayri'l-beriyye*:¹⁸⁶ İbn Merzûk Hafîd'in *Kasîdetu'l-Bürde* şerhinin özetidir. Bu eserin yazma nüshaları, Beyâzıd, nr. 3539'da (H. 883, 49 vr.), Köprülü, nr. 2/1304'de (H. 1155, 32-75 vr.) ve II. Mahmûd, nr. 864'de (H. 977, 59 vr.) kayıtlıdır.¹⁸⁷

1.2.4. Biyografiye Dair Eserleri

1.2.4.1. *Fethu'l-mevâhibî fî menâkibi'l-İmâm eş-Şâtîbî*:¹⁸⁸ 2000'de Ammân'da yayınlanmıştır.¹⁸⁹ Kâsım b. Ferrûh eş-Şâtîbî'nin (ö. 590/1194) biyografisine dairdir. Bizzat Kastallânî'nin "*Minha min Minehi'l-Feth*" adıyla ihtisar ettiği belirtilen eser ayrıca adı bilinmeyen bir müellif tarafından da kısaltılmıştır. Daha sonra Muhammed Hasan Akîl Mûsa, gereksiz gördüğü haberlerle rivayetlerin senedlerini çıkarıp Şâtîbî hakkında başka kaynaklarda verilen önemli bilgileri eklemek suretiyle bu çalışmayı *Muhtasaru Fethi'l-Mevâhibî fî Menâkibi'l-İmâm eş-Şâtîbî* adıyla Cidde 1415/1995'te yayımlamıştır.¹⁹⁰

¹⁸⁰ Kastallânî, *Letâifu'l-işârât*, Cilt 4, s. 1350.

¹⁸¹ Habeşî, *Câmi'u's-şurûh ve'l-havâşî*, Cilt 2, s. 1094.

¹⁸² Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 2, s. 1662; İsmâil Paşa, *Hediyyetu'l-ârifîn*, Cilt 1, s. 139; Şenel, "Kastallânî, Ahmed b. Muhammed", *DİA*, Cilt 24, s. 583.

¹⁸³ Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 2, s. 1662.

¹⁸⁴ Şenel, "Kastallânî, Ahmed b. Muhammed", *DİA*, Cilt 24, s. 583.

¹⁸⁵ Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, *Mesâlikü'l-hunefâ ilâ meşâri'i's-salâti ale'l-Mustafâ*, Beyrut, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1462/2005; Şenel, "Kastallânî, Ahmed b. Muhammed", *DİA*, Cilt 24, s. 583.

¹⁸⁶ Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 2, s. 1331; İsmâil Paşa, *Hediyyetu'l-ârifîn*, Cilt 1, s. 139; İsmâil Paşa, *İzâhu'l-meknûn*, Cilt 2, s. 484.

¹⁸⁷ Karabulut, *Mu'cemu'l-mahtûtât*, Cilt 1, s. 201-203.

¹⁸⁸ Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 2, s. 1235; İsmâil Paşa, *Hediyyetu'l-ârifîn*, Cilt 1, s. 139.

¹⁸⁹ Karabulut, *Mu'cemu'l-mahtûtât*, Cilt 1, s. 201-203.

¹⁹⁰ Şenel, "Kastallânî, Ahmed b. Muhammed", *DİA*, Cilt 24, s. 583-584.

Eser, İbrahim b. Muhammed el-Cermî tarafından da *et-Tercemetü'l-kâmile li seyyidi'l-kurrâ'*: *Fethu'l-mevâhibi fî tercemeti'l-İmâm eş-Şâtîbî* başlığıyla Amman 2000'de neşredilmiştir.¹⁹¹

1.2.4.2. *en-Nûru's-sâtî' fî muhtasari'd-Dav'i'l-lâmi'*:¹⁹² Kastallânî'nin, hocası Sehâvî'nin eserini ihtisar etmek amacıyla kaleme aldığı bu çalışmanın bir nüshası Zâviyetü'l-Hamzaviyye nr. 120'de kayıtlıdır. Bu nüshadan alınmış bir mikrofilm Kahire'de Ma'hedü'l-Mahtûtâtî'l-Arabiyye, nr. 2153'te kayıtlıdır.¹⁹³

1.2.4.3. *er-Ravdü'z-zâhir fî menâkibi's-şeyh Abdülkâdir*:¹⁹⁴ Eserin adından da anlaşılacağı üzere Abdülkâdir Geylânî'nin tercem-i hâliyle alakalı bir kitaptır.

1.2.4.4. *Nüzhetü'l-ibrâr fî menâkibi's-şeyh Ebu'l-Abbâs Ahmed el-Harrâr*:¹⁹⁵ Ebu'l-Abbâs Ahmed el-Harrâr'ın menkıbelerini anlatan bir eserdir.

1.2.4.5. *Minhetun min minehi'l-mevâhibî*:¹⁹⁶ Ebu'l-Kâsım eş-Şâtîbî'nin hayatı ile ilgili tek ciltlik bir eserdir.

1.2.5. Diğer İlimlere Dair Eserleri

Kastallânî muhtelif konularda da eserler yazmıştır. Bu eserlerden tespit edebildiklerimiz şunlardır:

1.2.5.1. *Kitabün fî fezâili's-siyâm ve Ramadân*: Ayasofya, nr. 1993. Müellifin vaazlarından oluşan bir eserdir.¹⁹⁷

1.2.5.2. *el-İlhâmü's-sâdır ani'l-in'âmi'l-vâfir*:¹⁹⁸ 880/1475 yılı Ramazan ayında telif ettiği bir risaledir.¹⁹⁹ Yazma nüshası Esad Efendi, nr. 973'te kayıtlıdır.²⁰⁰

1.2.5.3. *Makâmâtü'l-ârifîn*: Eserin yazma nüshası Köprülü Ktp. nr. 784'te kayıtlıdır.²⁰¹

¹⁹¹ Şenel, "Kastallânî, Ahmed b. Muhammed", *DİA*, Cilt 24, s. 584.

¹⁹² Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 2, s. 1089; İsmâil Paşa, *Hediyyetu'l-ârifîn*, Cilt 1, s. 139; İsmâil Paşa, *İzâhu'l-meknûn*, Cilt 2, s. 684.

¹⁹³ Şenel, "Kastallânî, Ahmed b. Muhammed", *DİA*, Cilt 24, s. 584.

¹⁹⁴ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi'*, Cilt 2, s. 104; Ayderûs, *en-Nûru's-sâfir*, s. 165; Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 1, s. 919; İsmâil Paşa, *Hediyyetu'l-ârifîn*, Cilt 1, s. 139.

¹⁹⁵ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi'*, Cilt 2, s. 104; Ayderûs, *en-Nûru's-sâfir*, s. 165; Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 2, s. 1938; İsmâil Paşa, *Hediyyetu'l-ârifîn*, Cilt 1, s. 139.

¹⁹⁶ İsmâil Paşa, *Hediyyetu'l-ârifîn*, Cilt 1, s. 139.

¹⁹⁷ Karabulut, *Mu'cemu'l-mahtûtât*, Cilt 1, s. 201-203.

¹⁹⁸ Karabulut, *Mu'cemu'l-mahtûtât*, Cilt 1, s. 201-203.

¹⁹⁹ Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 1, s. 160.

²⁰⁰ Karabulut, *Mu'cemu'l-mahtûtât*, Cilt 1, s. 201-203.

²⁰¹ Abdülkadir Şenel, "Kastallânî, Ahmed b. Muhammed", *DİA*, Cilt 24, s. 584.

1.2.5.4. *Yakazatü zevi'l-i'tibâr fî mev'izeti ehli'l-iğtirâr.*²⁰²

1.2.5.5. *Nefâisü'l-enfâs fî's-suhbeti ve'l-libâs.*²⁰³

1.2.5.6. *İmtâu'l-esmâ' ve'l-epsâr.*²⁰⁴

1.2.5.7. *el-Envâru'l-mudiyye fî şerhi'l-Bürde.*²⁰⁵

1.2.5.8. *Zehru'r-riyâz ve şifâu'l-kulûbi'l-mirâz.*²⁰⁶ Kastallânî'nin vaazlarından oluşan bu eserin yazma nüshaları: Selimiye Berto Paşa, nr.271; Beyâzıd nr. 1661, 239 vr.²⁰⁷ Bir başka nüshası da İskenderiyye, el-Mektebetu'l-belediyye, nr.20'de kayıtlıdır.²⁰⁸

1.2.5.9. *el-Fihrist.*²⁰⁹ Kettânî bu eseri zikredip şöyle der: “İbn Rahmûn, bu eseri Kastallânî'ye nispet etmiş ve müellif nüshasına ulaştığını söylemiştir.”²¹⁰

Bazı müellifler, *Medârikü'l-merâm fî mesâliki's-sıyâm,*²¹¹ *Merâsidü's-salât fî mekâsidi's-salât*²¹² ve *İktidâü'l-gâfil bi-ihtidâi'l-âkil*²¹³ adlı eserleri aynı nisbeden dolayı sehven Şihâbuddin Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî'ye ait olarak göstermişlerdir. Fakat bu eserler Kastallânî'ye ait olmayıp Kastallânîler ailesinden Kutbuddîn Muhammed b. Ahmed el-Kastallânî'ye (ö. 686/1287) aittir.²¹⁴

1.3. İlmî Şahsiyeti

Kastallânî ile ilgili tabakat ve hal tercemeleri kitaplarında âlimler Kastallânî'nin ilmî şahsiyetinden övgüyle bahsetmektedir.

Kastallânî, ilimle dolu bir hayat yaşadı. Kur'ân-ı Kerim'i ezberledikten sonra kırâat-i seb'â yanında İbn Cezerî ve Şâtıbî gibi kırâat âlimlerinin eserleri başta olmak

²⁰² Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 2, s. 2050; İsmâil Paşa, *Hediyyetu'l-ârifîn*, Cilt 2, s. 139.

²⁰³ Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 2, s. 1965; İsmâil Paşa, *Hediyyetu'l-ârifîn*, Cilt 2, s. 139.

²⁰⁴ Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 1, s. 166; İsmâil Paşa, *Hediyyetu'l-ârifîn*, Cilt 2, s. 139.

²⁰⁵ Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 1, s. 1335.

²⁰⁶ Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 2, s. 960; İsmâil Paşa, *Hediyyetu'l-ârifîn*, Cilt 2, s. 139.

²⁰⁷ Karabulut, *Mu'cemu'l-mahtûtât*, Cilt 1, s. 201-203.

²⁰⁸ Abdülkadir Şenel, "Kastallânî, Ahmed b. Muhammed", *DİA*, Cilt 24, s. 584.

²⁰⁹ Kettânî, *Fehrasu'l-fehâris*, Cilt 2, s. 968.

²¹⁰ Kettânî, *Fehrasu'l-fehâris*, Cilt 2, s. 968.

²¹¹ Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 2, s. 1641; İsmâil Paşa, *Hediyyetu'l-ârifîn*, Cilt 1, s. 139.

²¹² Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 2, s. 1652; İsmâil Paşa, *Hediyyetu'l-ârifîn*, Cilt 1, s. 139.

²¹³ Karabulut, *Mu'cemu'l-mahtûtât*, Cilt 1, s. 201-203; Abdülkadir Şenel, "Kastallânî, Ahmed b. Muhammed", *DİA*, Cilt 24, s. 584.

²¹⁴ Ziriklî, *el-A'lâm*, Cilt 5, s. 323.

üzere birçok eseri ezberledi. On dört kıraati ve rivayetlerini bildiği kaydedilmektedir. Devrinin ileri gelen âlimlerinden farklı ilimler okumuştur.²¹⁵

Kastallânî'nin hadis ve kıraat meclisleri de vardı. O, hadis ve kıraat imamlarındandı. Talebesi Şemmâ' şöyle der: "Müsel sel hadis ile ilgili lafzını ilkin Kahire'deki evinde işittim."²¹⁶ el-Alâî (ö. 875/1451), kıraat okutma dışında Kastallânî'nin insanların içine pek çıkmadığını zikreder.²¹⁷ Yine Alâî, Kastallânî'nin faziletli, iffetli, kitap okuma, yazma ve mütalaa hariç, insanların arasına fazla karışmayan bir zât olduğunu ifâde eder.²¹⁸

Tarihçi İbn İyâs (ö. 930/1524), Kastallânî hakkında şöyle der: "Hadis ilminde allâmedir. İnsanlar arasında çok büyük bir şöhreti vardır."²¹⁹

Abdulkâdir el-Ayderûs (ö. 1038/1629), Kastallânî hakkında şöyle der: "O, çok değerli bir imam, hâfiz ve mutkin idi. Asrının süsü idi. Takrîri, tahrîri, cem'î ve telifi güzel, işâreti ve tertîbi hoş, ibâresi belîğ, asrının güzel simalarından biri idi. Muâsırlarının ona dil uzatmaları onun konumuna zarar vermez. Çünkü büyüklerin durumu her asırda böyle olmuştur."²²⁰

Necmuddîn el-Gazzî (ö. 1061/1651), Kastallânî'yi şöyle tavsif eder: "O, allâme, imam, ruhle, hucce, fehâmê, fakîh, uyarıcı, şerefli bir mukrî, müs nid, mutkin ve muhaddis olup çok değerli eserlerin ve kâmil faziletlerin sahibi, dünyada insanların en zâhidi idi. Doğru söze her zaman boyun eğdi. Kendisinin hatasını veya yanılığını düzelten kişiye karşı sevgisi daha da artardı."²²¹ Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) şanını yüceltmekte aşırı davranırdı. Hatta Medine'nin Mekke'den üstün olup olmadığı konusunda Medine'nin daha üstün olduğunu söyleyerek Medine'nin daha faziletli olduğuna dair İmam Mâlik'in görüşünü tercih etmiştir.²²² Amellerinin kabulünün ve telifindeki ihlâsının ilk göstergesi, insanların ilme olan rağbetlerinin azalmasına rağmen Kastallânî'nin yazmış olduğu *el-Mevâhibü'l-ledünniyye* kitabına önem vermeleri ve yüksek fiyatla da olsa onu satın almalarıdır.²²³

²¹⁵ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi'*, Cilt 2, s. 103; Ayderûs, *en-Nûru's-sâfir*, s. 165.

²¹⁶ Kastallânî, *Letâifu'l-işârât*, Tahkikin Önsözü, Cilt 1, s. 37.

²¹⁷ Gazzî, *el-Kevâkibu's-sâira*, Cilt 1, s. 127.

²¹⁸ Gazzî, *el-Kevâkibu's-sâira*, Cilt 1, s. 128.

²¹⁹ el-Hımsî, "Kastallânî, Ahmed b. Muhammed", *el-Mevsûatu'l-arabiyya*, Cilt 15, s. 377.

²²⁰ İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-zeheb*, Cilt 10, s. 170.

²²¹ Gazzî, *el-Kevâkibu's-sâira*, Cilt 1, s. 128.

²²² Gazzî, *el-Kevâkibu's-sâira*, Cilt 1, s. 129.

²²³ Gazzî, *el-Kevâkibu's-sâira*, Cilt 1, s. 129.

Gazzî, Abdulvehhâb Şa‘rânî’nin Kastallânî hakkında şöyle dediğini nakleder: “Kur’ân okuması, katı kalpli olanı bile ağlatırdı. Mihrapta Kur’ân okuduğu zaman dinleyenler hûşû duygusuna kapılıp ağlamaktan yere düşerlerdi. Peygamber Efendimiz’in (s.a.s.) kabrini ziyaret ettiğinde kendisinde cezbe hâli hâsıl oldu ve kendinden geçti. Ayılıp kendisine gelince Peygamber Efendimiz’in (s.a.s.) siyerini anlatan *el-Mevâhibü’l-ledünniyye* kitabını yazmaya başladı.²²⁴

Şevkânî (ö. 1250/1834), Kastallânî’nin iffetli, Kur’ân’ı okumada, hadis ilminde ve hitabet sanatında çok iyi biri, kanâat ve fazîlet sahibi, güzel, yanık sesli, tevâzu sahibi, sevilen, hüsn-i muâşeret sahibi, hastalıkları çok olan biri olduğunu ifade etmiştir.²²⁵

Sehâvî de Kastallânî hakkında şöyle der: “Birçok hastalığı vardı. Kanaatkâr ve iffetliydi. Kıraat, hadis ve hitabet konusunda çok iyiydi. Hüzünlü bir sesle hitap ederdi.”²²⁶ Şurası açıktır ki, Kastallânî, hitabetiyle meşhûr olmuştur. Hatta ismi bu lakabla birlikte anılagelmiştir.²²⁷ Bazı müellifler, Kastallânî’nin biyografisinde onu, “Ahmed b. Muhammed el-Hatîb el-Kastallânî” olarak tavsîf etmiştir.²²⁸

Kastallânî, *Nüzhetü’l-ibrâr fî menâkibi’s-şeyh Ebu’l-Abbâs el-Harrâr* adlı eserinde hayatını yazdığı Ebu’l-Abbâs el-Harrâr’dan (ö. 716/1316) sonra Karâfetü’s-suğrâ Medresesinin şeyhliğine tayin edildi. Bu görevi yanında 873/1468 yılından itibaren başta el-Câmiu’l-Ğumârî²²⁹ olmak üzere çeşitli yerlerde vaazlar verdi.

²²⁴ Gazzî, *el-Kevâkibu’s-sâira*, Cilt 1, s. 128.

²²⁵ Şevkânî, *el-Bedru’t-tâli*, Cilt 1, s. 103.

²²⁶ Sehâvî, *ed-Dav’u’l-lâmi*, Cilt 2, s. 104; Kehhâle, *Mu’cemu’l-muellifîn*, Cilt 2, s. 85.

²²⁷ Kettânî, *Fehrasu’l-fehâris*, Cilt 2, s. 967.

²²⁸ Çelebî, *Keşfü’z-zünûn*, Cilt 2, s. 1331; Kettânî, *Fehrasu’l-fehâris*, Cilt 2, s. 967; Hüseyinî, *İthâfu’l-kârî*, s. 86.

²²⁹ Ayderûs, *en-Nûru’s-sâfir*, s. 165.

2. BÖLÜM

İRŞÂDU'S-SÂRÎ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2.1. Eserin İsmi ve Anlamı

Kastallânî eserini, “Sahîh-i Buhârî şerhi için gece yolculuğuna çıkan kimseye yol gösterme, klavuzluk yapma, aydınlatma” anlamında *İrşâdu's-sârî li şerhi Sahîhi'l-Buhârî* olarak isimlendirmiştir.²³⁰

2.2. Eserin Mukaddimesi

Kastallânî, şerhine fasıllardan oluşan bir mukaddime ile başlamıştır. Mukaddimedede şerî hükümlerin üzerine bina edildiği hadis ilminin yüce kitaptan sonra en büyük, en kıymetli, en üstün olduğunu ifade eder. Sünnet ilmi sayesinde Kur'ân'daki mücmel ayetlerin açıklığa kavuştuğunu, sünnetin kaynağının heva ve hevesinden konuşmayan, konuştuğu da kendisine indirilen bir vahiyden ibaret olan Nebi'ye (s.a.s) dayandığını belirtir ve sünnetin önemine dikkat çeker. Kastallânî sünnetin önemini şu sözlerle ifade eder:

فَهُوَ الْمُفَسِّرُ لِلْكِتَابِ وَإِنَّمَا نَطَقَ النَّبِيُّ لَنَا بِهِ عَنْ رَبِّهِ

“Sünnet, Kitab’ın müfessiridir. Muhakkak ki Nebi (s.a.s.), Rabbinden naklen onu bize aktardı.”²³¹

Kastallânî, *el-Câmi‘u’s-Sahîh*’in birçok yönüyle diğer eserleri geride bıraktığına, diğer eserlerden farklı olduğuna, Allah’ın (c.c.) kitabından sonra diğer kitaplara tercih edildiğine, önemli, faydalı ve değerli olduğuna, onun üstün özelliklerine ve *Sahîh-i Buhârî*’yi şerh etme amacına dair şiirsel açıklamalarda bulunur.²³² Kastallânî, mukaddimeyi dua ile bitirir.²³³

²³⁰ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 5.

²³¹ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 3.

²³² Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 4.

²³³ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 5.

2.3. Fasıllar

Kastallânî, beş fasıldan oluşan *İrşâdu's-sârî*'nin altmış dört sayfalık mukaddimesinde, hadisle meşgul olanların fazileti, hadis tarihi, hadis usulü, Buhârî'nin metodu ve Buhârî'nin hayatı ve menâkıbına dair özet bilgiler verir.²³⁴

2.3.1. Birinci Fasıll: Hadisle Meşgul Olanların Fazileti

Kastallânî bu fasılda, hadis rivayetinin önemi ve hadisçilerin önceki zamanda ve şimdiki zamandaki fazileti ile ilgili birtakım merfû, mevkuf ve maktû rivayetleri, âlimlerin bu mevzu ile ilgili yorumları ve bu bağlamda Ebû Davûd ve Tirmizî'de geçen ve Tirmizî'nin hasen-sahîh dediği, Abdullah b. Mesûd'dan (r.a.) rivâyet edilen, “Allah (c.c.) bizden herhangi bir şeyi işiten ve işittiği gibi de tebliğ edip başkalarına aktaran kişinin yüzünü aydınlatsın! Çünkü tebliğ edilen kişi, benden işiterek tebliğ edenden daha anlayışlı ve kavrayışlı olabilir.”²³⁵ hadisini, farklı tarikleriyle birlikte zikreder.²³⁶

2.3.2. İkinci Fasıll: Hadis Tarihi

Kastallânî bu fasılda, hadis ilminin sahabe, tâbiun ve onları takip eden tebe-i tâbiun nezdindeki değerine, hadis ilminin en faziletli ilim olduğuna, sahabe, tâbiun ve tebe-i tâbiunun Kur'an-ı Kerim'in ezberinden sonra ezberledikleri hadislere göre fazilet sahibi olduklarına, kendisinden hadis işitmekle insanlar arasında itibar kazandıklarına, sahabenin hadis ile ilgili olarak cehdini, yaptıkları birçok hadis yolculuklarına, hadis ilminin ilk tedvini ve tedvinden sonraki gelişimine, III. tabakanın hadis ilmine dair verdikleri eserlerle ilgili birtakım özet bilgiler zikreder.²³⁷

2.3.3. Üçüncü Fasıll: Hadis Usulü

Kastallânî bu fasılda, ilk hadis usulü eserlerine, hadisin tanımına, hadis usulü kavramlarına, senedin inceliklerine, neseb, lakap ve künye bilgisinin önemine, hadis tahammül sigalarına dair birtakım özet bilgiler verir.²³⁸

²³⁴ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 1-64.

²³⁵ Ebu Dâvûd Süleyman b. Eşas es-Sicistânî, *Sünen-i Ebu Dâvûd*, (thk. Şuayb Arnavut), 1. bs. yy. Dâru'r-risâleti'l-âlemiyye, 1430/2009, Ferâiz, 1, Cilt 4, s. 511; Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *Süneni't-Tirmizî*, (thk. Beşşâr Avvâd Maruf), Beyrut, Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 1998, İlim, 7, Cilt 5, s. 34.

²³⁶ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 6.

²³⁷ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 9-10.

²³⁸ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 12-28.

2.3.4. Dördüncü Fasıl: Buhârî'nin Usûl ve Metodu

Kastallânî bu fasılda öneminden dolayı, *Fethu'l-Bârî*'nin mukaddimesi olan *Hedyu's-sârî*'yi özetleyip²³⁹ Buhârî'nin *el-Câmi'u's-Sahîh*'inde ileri sürdüğü şartlara, Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinin hadislerin kuvvetlilik derecesi bakımından birinci derecede olduğuna, *Sahîhân*'ın ümmet tarafından genel kabul gördüğüne, *el-Câmi'u's-Sahîh*'in, *Sahîh-i Müslim* ve diğer eserlere tercih edilme sebeplerine, Buhârî ile ilgili birtakım rivayetlere, *Sahîhân*'a yapılan itiraz ve tenkitlerin altı kısma ayrıldığına ve bunlara verilen cevaplara, tenkitçilerin eleştirdiği *el-Câmi'u's-Sahîh*'in bazı hadisleriyle ilgili cevaplara, *el-Câmi'u's-Sahîh*'in ricaline, ulaşılması mümkün olmayan harika bab başlıklarına, hadisi kısaltmasına, bablarda hadis tekrarına, İbn Hacer'in kayıtlarına göre *el-Câmi'u's-Sahîh*'te asıl ve tekrar edilmiş kaç hadis olduğuna, Buhârî'nin hadisi maktu, muhtasar ve bablarda tekraren vermesinin sebebine, *el-Câmi'u's-Sahîh*'in kitap sayısına, Buhârî'nin hocalarının sayısına, *el-Câmi'u's-Sahîh*'in faziletine, faydalarına, âlimlerin *el-Câmi'u's-Sahîh*'in fazileti ile ilgili açıklamalarına, Buhârî'nin *el-Câmi'u's-Sahîh* ile ilgili rüyasına, *el-Câmi'u's-Sahîh*'in nerede tasnif edildiğine, Buhârî'nin *el-Câmi'u's-Sahîh*'i tasnif ederken dikkat ettiği manevi hallere, *el-Câmi'u's-Sahîh* ile ilgili manzum şiirlere ve Buhârî'nin kendi kitabını okuyana dua ettiğine dair birtakım özet bilgiler verir.²⁴⁰

2.3.5. Beşinci Fasıl: Buhârî'nin Hayatı ve Menâkıbı

Kastallânî bu fasılda, Buhârî'nin nesebine, nisbesine, doğumuna, çocukluğuna, gençliğine, hocalarına, öğrencilerine, hadis yolculuklarına, kuvvetli hafızasına, parlak zekâsına, fikhına, zühdüne, verasına, ibadetine, çektiği sıkıntılara, vefatından sonra hayırla yâdedilmesine, kerametlerine, şerh metoduna, *el-Câmi'u's-Sahîh*'e yapılan şerhlerle ilgili özet bilgilere ve Bulkînî'nin (ö. 868/1464) *el-Câmi'u's-Sahîh*'teki kitap-bab başlıklarıyla ilgili yazdığı manzum şiire dair özet bilgiler verir. Kastallânî son olarak Allah'tan (c.c.) yardım isteyip ve ona tevekkül ederek bu faslı duayla bitirir.²⁴¹

2.4. Eserin Özellikleri

Kastallânî, hadis alanında Kütüb-i Tis'a başta olmak üzere hadislerin yer aldığı temel kaynakların yanı sıra tâlî eserlere de atıfta bulunmuştur. Şâfiî mezhebine

²³⁹ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s. 198.

²⁴⁰ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 29-44.

²⁴¹ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 45-64.

mensub bir âlim olan Kastallânî eserini yazarken şerhinde en çok İbn Hacer'in *Fethu'l-Bârî*'sinden faydalanmış, hatta bir bakıma onu özetlemiştir.²⁴² Yine İbn Battâl (ö. 449/1057),²⁴³ Kirmânî (ö. 786/1384),²⁴⁴ Aynî (ö. 855/1451)²⁴⁵ ve daha birçok şerh ve ağırlıklı olarak Şafîî âlimleri başta olmak üzere Aynî gibi Hanefî mezhebine ve diğer mezheplere mensup âlimlerin eserlerinden de faydalanmıştır.²⁴⁶

2.4.1. Memzûc Bir Şerh Olması

El yazmasında Buhârî'ye ait metnin kırmızı mürekkeple yazılmak suretiyle şerh kısmından ayrıldığı *İrşâdu's-sârî*, memzûc şerhlerdendir.²⁴⁷ Kastallânî'nin şerhi kendisinden önce telif edilmiş Buhârî şerhlerinden Kirmânî'nin *el-Kevâkibu'd-derârî*'si ile bilhassa İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1448) *Fethu'l-Bârî*'si ve Aynî'nin *Umdetu'l-kârî*'sinin bir özeti mahiyetinde olup memzûc büyük eserlerdendir.²⁴⁸

2.4.2. Öğretmen Kitabı Niteliğinde Olması

İrşâdu's-sârî, daha önceki şerhlerin aksine hemen her isim, kelime veya ifâdenin tam şeklini bunlara en yakın yerde tekrardan kaçınmadan kısa ve özlü bir şekilde açıklaması sebebiyle özellikle “öğretmen kitabı” niteliğinde gözükmektedir.²⁴⁹

Buhârî'nin birçok râvisi vardır. Kastallânî, şerhinde Buhârî râvilerinin nüshalarını, elinde bulunan Yûnînî nüshasıyla karşılaştırmıştır. Dolayısıyla, *el-Câmi'u's-Sahîh*'in senesinde geçen isimler ve metninde geçen her kelime tam olarak harekelendiği için öğretmen için ideal bir şerhtir.

Ayderûs, *İrşâdu's-sârî*'nin Buhârî'nin en özlü ve en güzel şerhlerinden biri olduğunu,²⁵⁰ Kettânî ise, özlü olması, kolay istifâde edilebilmesi, ifadelerin çokça tekrarlanması açısından bazı hocalarının *İrşâdu's-sârî*'yi diğer şerhlere tercih ettiğini, özete *İrşâdu's-sârî*'nin öğretmen için *Fethu'l-Bârî* ve diğer şerhlerden daha güzel ve daha uygun olduğunu zikreder.²⁵¹

²⁴² Kandemir, “el-Câmiu's-Sahîh” *DİA*, Cilt 7, s. 121.

²⁴³ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 111, 234, 488.

²⁴⁴ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 83, 97, 101; Cilt 2, s. 258, 320, 388; Cilt 3, s. 523, 526, 616.

²⁴⁵ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 83, 127, 185; Cilt 2, s. 265, 269, 299; Cilt 3, s. 586, 632, 652.

²⁴⁶ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 77, 624, 625; Cilt 2, s. 18; Cilt 4, s. 90, 98, 414; Cilt 7, s. 110.

²⁴⁷ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s. 198.

²⁴⁸ Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, Cilt 1, s. 552.

²⁴⁹ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s. 198; Kandemir, “el-Câmiu's-Sahîh”, *DİA*, Cilt 7, s. 121.

²⁵⁰ Ayderûs, *en-Nûru's-sâfir*, s. 165.

²⁵¹ Kettânî, *Fehrasu'l-fehâris*, Cilt 2, s. 967.

2.4.3. Tahlilî Bir Şerh Olması

Kastallânî, şerhinde garip kelimeleri açıklamıştır. *Fethu'l-Bârî*, *Umdetu'l-kârî* gibi başka şerhlerde açıklanmayan herhangi bir kelimenin açıklamasına *Îrşâdu's-sârî*'de rastlamak mümkündür. Dolayısıyla *Îrşâdu's-sârî*'de açıklanmayan herhangi bir kelime bulmak zordur. *Îrşâdu's-sârî*, hemen hemen bütün kelimelerin tahliline dayalı olarak telif edilen büyük memzûc bir şerhtir.

3. BÖLÜM

İRŞÂDU'S-SÂRÎ'DEKİ ŞERH METODU

3.1. *İrşâdu's-sârî*'nin Kaynakları

Kastallânî'nin yaşadığı İkinci Memlûkler dönemi (1382-1517) oldukça parlak kültürel ve ilmî bir hareketliliğe sahne olmuştur. Memlûkler, İslâmî ilimler ve İslâm kültür tarihi için emsalsiz bir miras bırakmışlardır. Bu dönemde başta Şâfiî âlimler olmak üzere daha birçok âlim önemli eserler telif etmişlerdir. Kastallânî de bu dönemde birçok eser yazmıştır. Şâfiî mezhebine mensup olan Kastallânî, *İrşâdu's-sârî* adlı şerhini tam da bu zamanda telif etmiştir.²⁵²

Kastallânî, hac ziyaretleri dışında Mısır'dan hiç ayrılmamış, yaptığı hac ziyaretlerinde de birçok hocadan istifade etmiştir.²⁵³

Kastallânî, şerhinde yüzlerce kaynaktan faydalanmıştır. Hadis alanında Kütüb-i Tis'a başta olmak üzere hadislerin yer aldığı temel kaynak ve tali kaynakların yanı sıra hadis ilmi dışında diğer alanlarda telif edilmiş eserlere de atflarda bulunmuştur. Şerhinde en çok İbn Hacer'in *Fethu'l-Bârî*, Aynî'nin *Umdetu'l-kârî* ve Kirmânî'nin *el-Kevâkibu'd-derârî* adlı Buhârî şerhlerinden faydalanmıştır. Bunların dışında Kastallânî'nin *İrşâdu's-sârî'de* bazen müellif ismini bazen de hem müellif ismini hem de eserini referans gösterdiği başlıca kaynaklar kronolojik olarak şunlardır:

Lebîd b. Rebîa el-Âmirî (ö. 41/661),²⁵⁴ Muhammed b. Sâib el-Kelbî (ö. 146/763): *Tefsîrü'l-Kelbî*,²⁵⁵ Mukâtil b. Süleymân (ö. 150/767): *et-Tefsîrü'l-kebir*,²⁵⁶ Muhammed b. İshâk (ö. 151/768): *el-Meğâzî*,²⁵⁷ Sîbeveyh (ö. 180/796): *el-Kitâb*,²⁵⁸ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ (ö. 207/822): *Meâni'l-Kur'ân*,²⁵⁹ el-Vâkıdî (ö. 207/823): *el-Meğâzî*,²⁶⁰ Abdullah b. Zübeyr el-Humeydî (ö. 219/834): *el-Müsned*,²⁶¹ İbn Sa'd (ö.

²⁵² Kandemir, "el-Câmiu's-Sahîh", *DİA*, Cilt 7, s. 121.

²⁵³ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi*, Cilt 2, s. 103, 104.

²⁵⁴ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 10, s. 388.

²⁵⁵ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 10, s. 389.

²⁵⁶ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 6, s. 444.

²⁵⁷ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 8, s. 32.

²⁵⁸ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 7, s. 399.

²⁵⁹ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 3, s. 648.

²⁶⁰ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 8, s. 32.

²⁶¹ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 9, s. 368.

230/845): *et-Tabakâtü'l-kübrâ*,²⁶² Ebû Bekir İbn Ebû Şeybe (ö. 235/849): *el-Musannef*,²⁶³ Muhammed b. Cerîr et-Taberî (ö. 310/923): *Câmi'ul-beyân*,²⁶⁴ Ebû Ca'fer et-Tahâvî (ö. 321/933),²⁶⁵ İbn Ebû Hâtim (ö. 327/938): *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm*,²⁶⁶ İbn Hibbân (ö. 354/965),²⁶⁷ Taberânî (ö. 360/971): *el-Mu'cemü'l-kebîr*,²⁶⁸ *el-Mu'cemü'l-evsat*,²⁶⁹ *Müsnedü's-Şâmiyyîn*,²⁷⁰ Hattâbî (ö. 388/998): *Î'lâmü's-sünen*,²⁷¹ Ebû İshâk İsferâyînî (ö. 418/1027),²⁷² Ebû Nuaym el-İsfahânî (ö. 430/1038): *Hilyetü'l-evliyâ*,²⁷³ *el-Müsnedü'l-müstahrec alâ Sahîhi Müslim*,²⁷⁴ *Târihü İsfehân*²⁷⁵ İbn Battâl el-Kurtubî (ö. 449/1057),²⁷⁶ Beyhakî (ö. 458/1066): *Delâilü'n-nübüvve*,²⁷⁷ *Şü'abü'l-İmân*,²⁷⁸ *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr*,²⁷⁹ İbn Abdülber (ö. 463/1071): *et-Temhîd*,²⁸⁰ *el-İstizkâr*,²⁸¹ Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071): *el-Kifâye fî kavânîni'r-rivâye*,²⁸² İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî (ö. 478/1085): *el-İrşâd*,²⁸³ *Nihâyetü'l-matlab fî dirâyeti'l-mezheb*,²⁸⁴ Muhammed b. Fütûh el-Humeydî (ö. 488/1095): *el-Cem' beyne's-Sahîhayn*,²⁸⁵ Ferrâ el-Begavî (ö. 516/1122): *Şerhü's-sünne*,²⁸⁶ *Mesâbihü's-sünne*,²⁸⁷ Zemahşerî (ö. 538/1144): *el-Keşşâf*,²⁸⁸ Ebû Bekir İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148): *Ahkâmu'l-Kur'ân*,²⁸⁹ Kâdî İyâz (ö. 544/1149): *eş-Şifâ*,²⁹⁰ *el-İlma'*,²⁹¹ *Meşâriku'l-envâr*,²⁹² Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201): *el-*

²⁶² Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 6, s. 445.

²⁶³ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 4, s. 578.

²⁶⁴ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 98.

²⁶⁵ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 12, s. 586.

²⁶⁶ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 15, s. 531.

²⁶⁷ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 9, s. 334.

²⁶⁸ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 476.

²⁶⁹ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 11, s. 516.

²⁷⁰ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 2, s. 600.

²⁷¹ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 3, s. 272.

²⁷² Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 13, s. 13.

²⁷³ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 123.

²⁷⁴ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 2, s. 411.

²⁷⁵ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 10.

²⁷⁶ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 191.

²⁷⁷ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 94.

²⁷⁸ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 5, s. 289.

²⁷⁹ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 5, s. 258.

²⁸⁰ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 387.

²⁸¹ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 575.

²⁸² Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 12.

²⁸³ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 13, s. 13.

²⁸⁴ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 4, s. 247.

²⁸⁵ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 73.

²⁸⁶ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 3, s. 215.

²⁸⁷ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 109.

²⁸⁸ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 4, s. 246.

²⁸⁹ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 3, s. 313.

²⁹⁰ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 4, s. 388.

Mevzû 'ât,²⁹³ *Câmi 'u'l-mesânîd ve'l-elkâb*,²⁹⁴ Mecdüddin İbnu'l-Esîr (ö. 606/1210): *Câmi 'u'l-usûl li-ehâdîsi'r-Resûl*,²⁹⁵ *en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser*,²⁹⁶ İbnu's-Salâh (ö. 643/1245),²⁹⁷ Abdülazîm el-Münzirî (ö. 656/1258): *et-Terğîb ve't-terhîb*,²⁹⁸ Kurtubî (ö. 671/1273): *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*,²⁹⁹ *et-Tezkire*,³⁰⁰ Nevevî (ö. 676/1277): *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*,³⁰¹ *Ravzatü't-tâlibîn ve umdetü'l-müttakîn*,³⁰² *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*,³⁰³ *el-Ezkâr*,³⁰⁴ *et-Tibyân*,³⁰⁵ İbnu'l-Müneyyir (ö. 683/1284): *el-İntisâf*,³⁰⁶ Beydâvî (ö. 685/1286): *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*,³⁰⁷ İbn Dakîk el-İd (ö. 702/1302): *el-İlmâm bi-ehâdîsi'l-ahkâm*,³⁰⁸ ed-Dimyâtî (ö. 705/1306),³⁰⁹ Muhammed et-Tîbî (ö. 743/1343),³¹⁰ Ebû Hayyân el-Endelüsî (ö. 745/1344): *el-Bahrü'l-muhîd*,³¹¹ Ebû'l-Fidâ İbn Kesir (ö. 774/1373): *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm*,³¹² *el-Bidâye ve'n-nihâye*,³¹³ Teftâzânî (ö. 782/1390): *Şerhu'l-Akâid*,³¹⁴ Zerkeşî (ö. 794/1392): *et-Tenkih li-elfâzi'l-Câmi'i's-Sahîh*,³¹⁵ ve Zeynüddîn el-İrâkî (ö. 806/1404): *el-Elfîyye*,³¹⁶ *Nuketü İbni's-Salâh*.³¹⁷

3.2. Kitap-Bab Başlıklarını Şerh Metodu

Kastallânî, *Sahîh-i Buhârî*'deki hadisleri şerh ederken evvela kitap ve bab başlıklarını i'rab ve mânâ açısından tahlil etmiş, ardından Buhârî nüshaları arasındaki farklara işaret edip özlü açıklamalar yapmıştır.

²⁹¹ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 12.

²⁹² Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 8, s. 65.

²⁹³ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 24.

²⁹⁴ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 6, s. 556.

²⁹⁵ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 6, s. 303.

²⁹⁶ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 3, s. 440.

²⁹⁷ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 207.

²⁹⁸ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 13, s. 43.

²⁹⁹ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 9, s. 262.

³⁰⁰ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 268.

³⁰¹ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 18.

³⁰² Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 183.

³⁰³ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 4, s. 45.

³⁰⁴ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 4, s. 455.

³⁰⁵ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 3, s. 419.

³⁰⁶ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 5, s. 167-168.

³⁰⁷ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 222.

³⁰⁸ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 15, s. 311.

³⁰⁹ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 7, s. 45.

³¹⁰ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 2, s. 495.

³¹¹ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 4, s. 188.

³¹² Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 5, s. 21.

³¹³ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 52.

³¹⁴ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 125.

³¹⁵ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 5, s. 307.

³¹⁶ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 8, s. 138.

³¹⁷ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 13, s. 457.

3.2.1. Kitap-Bab Başlıklarını İ‘rab ve Mâna Açısından Tahlili

Kastallânî, şerhinde *Sahîh-i Buhârî*’nin bab başlıklarındaki şerhe ihtiyaç duyulan kelimeleri sarf-nahiv ve mana açısından tahlil edip kelimeleri buna göre harekeler ve bunların anlamına dair özet bilgiler verir.

Örnek:

Besmeledeki “bâ” harf-i ceri ile ilgili şöyle der: Basralılara göre kendinden önceki mahzûf bir isme müteallaktır. Bu durumda بِسْمِ اللَّهِ (başlangıcım) ismi takdir edilir. Kûfelilere göre ise, “bâ” harf-i cerinden önce mahzûf bir fiil أَبْدَأُ بِسْمِ اللَّهِ (başlarım) takdir edilir. Bu durumda câr-mecrûr, birinci görüşe göre ref mahallinde, ikinci görüşe göre ise nasb mahallindedir. Bazılarına göre ise “bâ” harf-i cerinden sonra mahzûf bir isim (ابتدائي/başlangıcım) veya (كلامي /sözüm) kelimesi takdir edilir. Zemahşerî’ye göre (ö. 538/1144) “bâ” harf-i cerinden sonra mahzûf bir fiil olan أَقْرَأُ بِسْمِ اللَّهِ veya أَتْلُو بِسْمِ اللَّهِ cümlesi takdir edilir. Bu durumda besmele, “Ben Allah’ın adıyla okuyorum veya tilâvet ediyorum” anlamına gelir. Çünkü tilâvet edilen şeyin okunur. Her besmele çeken de besmeledeki gizli fiili kendisine prensip edinerek besmeleyi çeker. Yolculuk yapan kimse “بِسْمِ اللَّهِ” dediğinde, “Ben Allah’ın adıyla yolculuk yapıyorum” anlamını kast eder. Zemahşerî’nin bu görüşü, Basralıların ve Kûfelilerin “Bismelenin başına bir isim ابتدائي veya أبدأ fiilini getirmek” görüşünden daha evlâdır. Çünkü Zemahşerî Besmeledeki أَقْرَأُ veya أَتْلُو mahzûf fiilini tehir edip ma‘mulü de takdim eder.³¹⁸

الوضوء kelimesiyle ilgili olarak şöyle der: و harfinin dammayla okunması durumunda, abdest almak anlamına gelir. و harfinin fethayla okunması durumunda ise, abdest alınan su anlamına gelir. و harfi fethalı da olsa dammeli de olsa her iki durumda da kelime الْوُضَاءُ masdarından türemiştir. Bu da güzellik ve temizlik anlamına gelmektedir. Çünkü namaz kılan abdestle temizlenmekte ve onunla arınmaktadır.³¹⁹

الغسل kelimesiyle ilgili şöyle der: الغسل kelimesi غ harfinin fethayla okunması durumunda yıkanmak anlamına gelir. Bu durumda غَسَلَ fiilinin masdarından türetilip bu okuyuş غ harfinin dammesiyle okunmasından daha fasih ve daha meşhurdur. الغسل olarak yani, غ harfinin kesrasıyla okunması durumunda ise, sedir, hatmî ve benzeri şeylerle yıkanılan şey anlamına gelir. الغسل kelimesi lügatte,

³¹⁸ Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 1, s. 65.

³¹⁹ Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 1, s. 339.

suyun bir şey üzerine akması, ıstilahî olarak ise, ibadeti âdetten ayıran niyetle birlikte suyun bütün bedene akmasıdır.³²⁰

فَأَذِّنُوا bölümünde أَذَان kelimesiyle ilgili şöyle der: Noktalı ذ harfiyle okunur. Lügatte, duyuru anlamına gelir. Şerî ıstılahta, belli vakitlerde belli sözlerle yapılan belli bir duyuru anlamına gelir.³²¹

“Allah’a (c.c.) ve Resûlüne (s.a.s.) harp ilan ettiğinizi bilin!” adlı bapta فَأَذِّنُوا kelimesi ile ilgili olarak şöyle der: Hemzenin sükûnuyla okunur. Bir nüshada ise باب فَاذَّنُوا şeklinde bir kullanım vardır. Hemzenin sükûnu, ذ harfinin fethasıyla okunur. فَاذَّنُوا fiili يَأْذِنُ أَذِنَ- fiilinden yapılmış bir emirdir. فَادُّنُوا مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ (Bakara: 2/279) ayetinde bâ harf-i ceri ilsak (bitiştirme) içindir. Yani, “Biliniz!” anlamındadır. حَرْب kelimesi savaşın azametinden dolayı nekre olarak kullanılmıştır. Bu uyarıdan sonra bu ayet faizli alışverişe devam edenler için çok şiddetli bir tehdit ve çok sağlam bir uyarıdır. İbn Abbas’ın (r.a.) “Kıyamet günü faiz yiyene Allah (c.c.) ‘hadi harb için silahını al!’ der.” rivayetini aktardıktan sonra bu ayeti okumuştur.”³²²

3.2.2. Kitap Başlıkları Arasındaki Mutabakâtı Tespiti

Kastallânî, şerhinde yer yer *Sahîh-i Buhârî*’deki kitap başlıkları arasındaki münasebet hakkında bazen de Buhârî’nin başlıktan neyi amaçladığına dair faydalı bilgiler verir.

“Vahyin başlangıcı” kitabının sonunda şöyle der: Buhârî, *el-Câmi’u’s-Sahîh*’in bir mukaddimesi olan “Vahyin başlangıcı” kitabını bitirdikten sonra, dini maksatları zikretmeye başlamıştır. Ve bu maksatlardan imanla başlamıştır. Çünkü iman herşeye sahip olmaktır. İmandan geriye kalanlar ise, iman üzerine bina edilmiştir. Mükellefe ilk vacip olan şey de imandır.³²³

“Teyemmüm” kitabının sonunda şöyle der: Buhârî, namazın şartları olan taharetle alakalı hükümleri zikrettikten sonra meşrû olan namazın beyanına başlamıştır.³²⁴ Ayrıca, Buhârî Kitâbu’z-zekât’ı bitirdikten sonra aralarındaki ilgiden dolayı Kitâbu’l-hacc’a başlamıştır. Zira her ikisi de birer mâlî ibadettir.³²⁵ Ayrıca, Buhârî, Fıkıh Usulü ile ilgili meseleleri tamamladıktan sonra, Kelâm Usulü ve

³²⁰ Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 1, s. 485.

³²¹ Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 1, s. 248.

³²² Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 10, s. 82.

³²³ Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 1, s. 120.

³²⁴ Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 1, s. 600.

³²⁵ Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 3, s. 654.

onunla alakalı meselelere başlamıştır. Buhârî'ye göre evlâ olan Kelâm Usulü'dür. Çünkü Kelâm Usulü asıl, esas olup herşey onun üzerine bina edilmiştir. Fakat Buhârî, kitabını değerli kılmak amacıyla eserini en şerefli olan kitapla (Kitabu't-tevhîd) sonlandırmıştır.³²⁶

3.2.3. Bab Başlıkları Arasındaki Mutâbakâtı Tespiti

Kastallânî, şerhinde bazı bab başlıklarının tertibiyle alakalı tespitler yapıp, babın bir sonraki babla olan uygunluğunu sorgular ve buna dair cevaplar verir.³²⁷

Örnek:

“Resûllullah'ı (s.a.s.) sevmek imandandır” babının sonunda şöyle der: Buhârî, bu babın hemen akabinde bu imanın verdiği “İmanın tatlılığı” babını zikretmiştir.³²⁸

“Soru soran kimseye, sorduğu şeyden fazlasıyla cevap veren kimse babının sonunda şöyle der: Buhârî şerî hükümlerin kaynağı olan vahiyle alakalı hadisleri zikrettikten sonra imana ve ilme dair hadisleri zikretmiştir. Daha sonra da *Sahîhân*'daki “بُني الإسلام على خمس” hadisinin tertibine uygun olarak ibadetler kısmına başlamıştır. İmandan sonra ibadetlerin en efdali olduğu için iki şahadet cümlesinden sonra namazı diğer ibadetlere takdim etmiştir. Namazdan önce taharetle başlamıştır. Çünkü Ebû Dâvud'da geçen sahih hadiste “temizlik namazın anahtarıdır.”³²⁹ Ve namazın en büyük şartlarından. Şart (abdest) meşrûta (namaza) takdîm edilmiştir.³³⁰

“Namaz kılan kimse secde esnasında pazularını açar Ve yanlarından uzaklaştırır.” Babının sonunda şöyle der: Buhârî, setr-i avretle alakalı babı tamamladıktan sonra istikbâl-i kıblenin beyânına başlamıştır. Çünkü namaza başlamak isteyen bir kimse öncelikle setr-i avrete ihtiyaç duyar. Sonra da istikbâl-i kibleye ve onu takip eden mescitlerle alakalı hükümlere ihtiyaç duyar.³³¹

³²⁶ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 15, s. 328.

³²⁷ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 187; Cilt 2, s. 184; Cilt 3, s. 43, 261, 372, 481; Cilt 4, s. 218.

³²⁸ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 139.

³²⁹ Ebû Dâvud, Tahâret, 30. Cilt 1, s. 45. .

³³⁰ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 337, 338.

³³¹ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 2, s. 52.

“Gece namazı” babının sonunda şöyle der: Buhârî, cemaat, imâmet ve safların sık tutulması ile meseleleri tamamladıktan sonra namazın nasıl kılınacağına dair meselelere başlamıştır.³³²

3.2.4. Hadislerin Bab Başlıklarıyla Olan Mutâbakâtını Tespiti

Kastallânî, şerhinde bab başlığıyla hadisler arasındaki mutâbakâtı sorgulayıcı bir tarzla yani, “Bu hadisle bu bab başlığı arasındaki uygunluk nedir?” dersin, ben de derim ki:” şeklinde ele alır ve bu sorgulamaya kısa cevaplar verir.

Örnek:

İbn Ömer (r.a.) tarafından rivayet edilen, “Peygamber (s.a.s.) minberde iken bir kimse, “Gece namazı hakkında ne buyurursun?” diye sordu. Peygamber (s.a.s.), “İkişer ikişerdir. Sabah namazı vaktinin girmesinden endişe ettiği zaman bir rekât kılar ki, bu tek rekât, kılmış olduklarını tekleştirir.”³³³ hadisiyle, “Mescidde (ilim için) halkalar (teşkil etmek) ve oturmak” babı arasındaki mutâbakât ile ilgili şöyle der: Peygamber’in (s.a.s.) minberde olması mescitte oturan cemaatin varlığına delildir. O cemaatten biri de gece namazı hakkında soru soran adamdır.³³⁴

“Üzerinize, başı kuru üzüm dânesi gibi olan Habeşî bir köle de âmil (yani vali ve kumandan) tayin edilmiş olsa, onu dinleyiniz ve itaat ediniz”³³⁵ hadisiyle, “Kölenin ve azad edilip de üzerinde velayet devam eden kimsenin imamlığı babı” arasındaki mutâbakât ile ilgili olarak şöyle der: Peygamberimizin (s.a.s.) köleye ve mevlâyâ itaati emretmesi, onun arkasında namaz kılmayı da emretmesi anlamına gelir.³³⁶

İbn Abbâs’tan (r.a.) rivayet edilen, “Ben bir gece (teyzem) Meymûne’nin (r.anhâ) yanında uyudum. Peygamber (s.a.s.) bu gecede Meymûne’nin (r.anhâ) yanında bulunuyordu. Peygamber (s.a.s.) abdest aldı, sonra kalkıp namaza durdu. Ben de onun sol yanında namaza durdum. Peygamber (s.a.s.) beni tuttu da sağ tarafına geçirdi. On üç rekât namaz kıldı. Sonra (uykuya mahsûs) teneffüsü duyulacak kadar uyudu. Zâten uyuyunca seslice teneffüs etmek âdeti idi. Sonra yanına müezzîn geldi. Bunun üzerine çıkıp namaz kıldırdı ve abdest almadı.”³³⁷

³³² Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 2, s. 374.

³³³ Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*, (thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır), 1. bs. yy. Dâru’t-tûk en-necât, 1422/2001, Salât, 84, Cilt 1, s. 101-102.

³³⁴ Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 2, s. 134.

³³⁵ Buhârî, *Ezân*, 55, Cilt 1, s. 140.

³³⁶ Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 2, s. 340.

³³⁷ Buhârî, *Ezân*, 58, Cilt 1, s. 141.

Hadisi ile “Me’um olan kimse imamın sol tarafında namaza durduğu zaman imam onu sağ tarafına geçirdiğinde her ikisinin namazı bozulmaz” babı arasındaki mutabakat ile ilgili olarak şöyle der: “Sonra Peygamber (s.a.s.) kalkıp namaza durdu. Ben de onun sol yanında namaza durdum. Peygamber (s.a.s.) beni tuttu da sağ tarafına geçirdi.” İbaresıyla mutabakat vardır.³³⁸

3.2.5. Kitap-Bab Başlıklarıyla İlgili Olarak Nüsha Farklarına İşaret Etmesi

Kastallânî, kitap-bab başlıklarını şerh ederken bilhassa Buhârî nüshaları arasındaki farklar varsa bunları karşılaştırmalı olarak özlü bir biçimde açıklar.³³⁹ *İrşâdu’s-sârî* bilhassa nüsha farklarına ait taşıdığı işaretler ve *el-Câmi’u’s-Sahîh*’in rivâyetlerinin tenkidi bakımından büyük önem taşımaktadır.³⁴⁰ Kastallânî’nin nüsha farklarına dair verdiği bilgiler İbn Hacer el-Askalânî’nin verdiği bilgilerden daha çoktur. Bu husus eserin en önemli özelliğini teşkil eder.³⁴¹

Örnek:

“Namazda amel kapıları” adlı kitapla ilgili olarak şöyle der: Besmele, Ebû Zer, Ebü’l-Vakt, Asîlî ve İbn Asâkir dışındaki nüshalarda geçer. “Namazda amel” lafzı Besmeleyle beraber Sâğânî nüshasında geçer.³⁴²

“Vahiy nasıl başladı” bab başlığıyla ilgili olarak şöyle der: Ebû Zer ve Asîlî’de باب lafzı sakıt olmuştur. Ebü’l-Vakt, İbn Asâkir ve diğer Buhârî nüshalarında ise باب lafzı sabit olup aynı şekildedir.³⁴³

“İnsan namaza acele ederek koşmaz, fakat sekinet ve vakarla kalksın!” adlı bab başlığı ile ilgili olarak şöyle der: “sekinet ve vakar” lafzı Müstemlî’nin, Ebû Zer’in rivayetlerinde de geçer. *Fethu’l-Bârî*’de İbn Hacer, Hamevî’nin “Namaza acele ederek kalkmaz. Namaza sekinet ve vakarla kalksın!” rivayeti ile bu rivayeti destekler. Ebü’l-Vakt, Asîlî ve İbn Asâkir’in rivayetlerinde ise bab başlığı, “Namaza acele ederek kalkmaz. Namaza sekinet ve vakarla kalksın!” şeklindedir.³⁴⁴

³³⁸ Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 2, s. 345.

³³⁹ Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 1, s. 134; Cilt 1, s. 387; Cilt 2, s. 115; Cilt 2, s. 238; Cilt 3, s. 388.

³⁴⁰ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s. 198.

³⁴¹ Kandemir, “el-Câmiu’s-Sahîh”, *DİA*, Cilt 7, s. 121.

³⁴² Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 3, s. 252.

³⁴³ Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 1, s. 67.

³⁴⁴ Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 2, s. 281.

3.3. Hadisin Sened ve Metnini Şerh Metodu

Kastallânî, şerhinde ravilerin terceme-i haline, ravilerin cerh ve ta'dîline ve ravinin Buhârî'de kaç tane rivayetinin olduğuna dair açıklamalar yapar. Hadislerin metnini şerh ederken, hadislerin lafızlarını harekeler, garîb lafızların i'rabını yapar, hadislerin ayetlerle olan münâsebetini sorgular ve hadisler arasında görülen ihtilafi tespit edip çözümler. Ayrıca hadis üzerinde ulemanın ve fukahânın ihtilaflarını zikreder, kelâm meselelerine dair görüşünü beyân eder, hadis metninden dinî hükümler çıkarır, fikhî meselelere dair görüşünü açıklar, hadisin tahrîcini yapar ve Buhârî'nin Müslim'den ve *Kütüb-i Sitte*'den infirad ettiği rivayetleri zikreder.

3.3.1. Hadislerin Senedleriyle İlgili Açıklama Yapması

Kastallânî, hadisin şerhinin sonunda, seneddeki hadis tahammül sîgalarından hangilerinin nasıl kullanıldığı (müfred, cemi), ravilerin nereli ve hangi tabakadan oldukları, rivayetin hangi tabakalar arasında gerçekleştiği, Buhârî'nin kaç ravi ile Nebî'ye (s.a.s.) ulaştığı, seneddeki ravilerin adedi, ravilerin ilmî şahsiyetleri, senedin sıhhati, müellifin hocalarının adedi ve senedin inceliklerine dair açıklamalar yapar.

Örnek:

“Duanız imanınızdır” babıyla ilgili olarak şöyle der: Hadisin isnadının inceliklerinden birisi hadisin tahdîs, ihbâr ve anane sigalarını bir araya toplamasıdır.³⁴⁵

“Namaz vakti yaklaştığında abdest almayı talep etme” babıyla ilgili olarak şöyle der: Hadisin isnadında yer alan raviler arasında Tunuslu, Medinelî ve Basralı raviler vardır.³⁴⁶

“İman altmış küsur şubedir. Hayâ ise ondan bir şubedir” hadisiyle ilgili olarak şöyle der: Ebû Âmir el-Akadî hariç, bu isnaddaki bütün raviler Medinelîdir. O, ise Basralıdır. Tabiundan Abdullah b. Dinar yine tâbiundan olan Ebû Salih'ten rivayette bulunmuştur.³⁴⁷

Ayın ikiye ayrılması ile ilgili olarak şöyle der: Enes b. Malik'ten (r.a.) gelen rivayete göre o şöyle demiştir: “Mekke ahâlîsi Resûlullah'tan (s.a.s.) kendilerine bir âyet (bir mucize) göstermesini istediler. O da onlara Ay'ı iki bölük gösterdi, hattâ Mekkeliler Hira Dağı'nı o iki bölük arasında gördüler.”³⁴⁸ Enes b. Mâlik'ten (r.a.)

³⁴⁵ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 129-130.

³⁴⁶ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 387.

³⁴⁷ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 133.

³⁴⁸ Buhârî, *Menâkıbu'l-ensâr*, 36, Cilt 5, s. 49.

gelen bu rivâyet, sahâbi Mürsellerindendir. Çünkü Enes b. Mâlik'in (r.a.) bu kıssaya şahit olmamıştır.³⁴⁹

“Kadir gecesini ihya etmek imândandır.” babıyla ilgili olarak şöyle der: Hadisin senedinin inceliklerinden birisi de senedlerin en sahihi (silsiletu'z-zeheb) olarak bilinen Ebu'z-Zinâd'ın A'rac'dan onun da Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayette bulunduğu bu hadisin senedidir.³⁵⁰

“İlim (edinmek) hususunda nöbetleşmek” babıyla ilgili olarak şöyle der: Hadisin senedinde tâbiun tâbiundan, sahâbî sahâbîden rivayette bulunmuştur.³⁵¹

3.3.2. Ravileri Tanıtması

Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*'de hadisin isnadında geçen ravi ve diğer isimlerin yazılışlarını ve okunuşlarını tespit edip isimleri harekeler. Ravilerin isimleri, nesepleri, nisbeleri, yaşadıkları önemli olaylar,³⁵² ilmî şahsiyetleri, kişilikleri, âlimlerin kendileriyle ilgili değerlendirmeleri, müksirundan olmaları ve vefat tarihleri³⁵³ hakkında açıklamalar yapar.

Örnek:

Ebû Avâne ile ilgili olarak şöyle der: Avâne isminin ع ve و harfinin fethasıyla okunur.³⁵⁴

İbn Şihâb ez-Zührî ilgili olarak şöyle der: İbn Şihâb ez-Zührî'nin asıl ismi Muhammed b. Müslim'dir.³⁵⁵ A'meş ilgili olarak şöyle der: A'meş'in asıl ismi Süleyman b. Mihrân'dır.³⁵⁶

Abdullah b. Ömer ile ilgili şöyle der: Abdullah b. Ömer'in (r.a.) dedesi Hattâp'tır. Babasıyla beraber İslâm'a ilk giren Abâdile'den (hadis ilminde meşhur olan dört Abdullah) biridir. Altı müksirundan (1000'den fazla hadis rivayet eden sahabe) biri olup, h. 73 veya h. 74'te vefat etmiştir.³⁵⁷

³⁴⁹ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 8, s. 338.

³⁵⁰ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 177.

³⁵¹ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 270.

³⁵² Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 128.

³⁵³ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 73, 126, 128, 131.

³⁵⁴ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 97.

³⁵⁵ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 104.

³⁵⁶ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 248.

³⁵⁷ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 126.

Ebû Hüreyre (r.a.) ile ilgili olarak ilgili olarak şöyle der: Hüreyre isminin هرة kelimesinin ism-i tasğîri olup asıl ismi Abdurrahman b. Sahr ed-Devsî'dir. İsminde ihtilaf vardır. Nevevî'nin referansıya otuza yakın ismi zikredilmiştir. H. 57, h. 58 veya h. 59'da vefat etmiştir. Hayber yılında müslümân olmuştur. Peygamber'i (s.a.s.) görüp ondan ayrılmamıştır. Sahabe içerisinde en kuvvetli hafızaya sahip biri olarak tanınmıştır. 5374 rivayeti vardır.³⁵⁸

3.3.3. Ravilerin Cerh ve Ta'dîli İle İlgili Açıklamalar Yapması

Kastallânî, "الصَّحَابَةُ كُلُّهُمْ عُدُولٌ" "Sahabenin hepsi âdildir" prensibinden hareketle sahabeyi tenkit dışı bırakmış, ancak diğer ravileri cerh ve ta'dil açısından değerlendirmiştir.

Örnek:

"Peygamber'in (s.a.s.) lahîf denilen bir atı vardı." hadisinin senedindeki ravi Sa'd b. Sâidî ilgili olarak şöyle der: Hakkında Yahya b. Maîn (ö. 233/848), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), Nesâî (ö. 303/915) ve Dârekutnî (ö. 385/995) zayıf demiştir.³⁵⁹

"Anlayamamalarından dolayı (hoşlanmadığı ve bu yüzden aktarılmasını hoşgörmediği için) ilmi, bir topluluktan başka bir topluluğa tahsis eden kimse" adlı babta geçen hadisin ravilerinden Maruf b. Harbûz ilgili olarak şöyle der: Yahya b. Main tarafından zayıf olarak değerlendirilmiştir.³⁶⁰

"Hacı adayı Müzdelife'de sabah namazını hangi vakitte kılar" adlı babta Abdurrahmân b. Yezîd'in (r.a.) rivâyet ettiği hadisin isnadında geçen ravi Abdullah b. Recâ ilgili olarak şöyle der: İbn Ebû Hâtim ve Yahya b. Maîn'in sikâ olarak kabul etmiştir. Amr b. Fellâs ise, Abdullah b. Recâ'yı çok hata ve yanlış harekeleme yapmasından dolayı hüccet olarak kabul etmemiştir.³⁶¹

3.3.4. Ravi'nin *el-Câmi'u's-Sahîh*'te Kaç Tane Rivayetinin Bulunduğunu Zikretmesi

Kastallânî, hadisi rivayet eden sahabinin isminin ilk defa zikredildiği rivayette, *Sahîh*'te kaç tane rivayetinin olduğuna dair açıklama yapar.

Örnek:

³⁵⁸ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 131.

³⁵⁹ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 33.

³⁶⁰ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 330.

³⁶¹ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 4, s. 202.

el-Câmi 'u's-Sahîh'te ravilerin rivayet sayısı ile ilgili şöyle der: Câbir b. Abdullah'ın (r.a.) 90 hadisi,³⁶² İbn Abbâs'ın (r.a.) 217 hadisi,³⁶³ Muaz b. Cebel'in (r.a.) 6 hadisi,³⁶⁴ İbn Mesud'un (r.a.) 85 hadisi,³⁶⁵ İbn Ömer'in (r.a.) 270 hadisi,³⁶⁶ Ebû Hüreyre'nin (r.a.) 446 hadisi,³⁶⁷ Abdullah b. Amr'ın (r.a.) 26 hadisi,³⁶⁸ Ebû Mûsa el-Eşari'nin 57 hadisi,³⁶⁹ Enes b. Mâlik'in (r.a.) 268 hadisi,³⁷⁰ Ebû Saîd el-Hudrî'nin 66 hadisi,³⁷¹ Ebû Zer el-Gıfârî'nin 14 hadisi,³⁷² Cerîr b. Abdullah'ın 10 hadisi,³⁷³ Ali b. Ebû Tâlib'in (r.a.) 29 hadisi,³⁷⁴ İmrân b. Husayn'ın (r.a.) 12 hadisi,³⁷⁵ Hakîm b. Hizâm'ın (r.a.) 4 hadisi³⁷⁶ ve Ukbe b. Hâris'in (r.a.) 3 hadisi³⁷⁷ vardır.

3.3.5. Hadislerin Metinleriyle İlgili Açıklama Yapması

Kastallânî rivayetlerin lâfzî manalarını ve hadislerin muhtevalarını açıklamak suretiyle şerhini zenginleştirmiştir. Hadislerde geçen garib kelimeleri açıklamış, kelimeleri incelerken öncelikle bazı fiillerin hadislerdeki manasını vermiş, hadislerin ihtiva ettiği cümleleri nahiv açısından incelemiştir.

Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*'de daha önceki şerhlerin aksine her kelimeyi tekrardan kaçınmadan kısa ve özlü bir şekilde açıklar. Metinde açıklanması gereken isim ve fiilleri i'rab açısından tahlil edip kelimeleri harekeler. Dolayısıyla metnin daha iyi anlaşılmasını sağlar.

Örnek:

Abdullah b. Amr'ın (r.a.) Resûlullah'tan (s.a.s.) rivayet ettiği, “(Gerçek) Müslümân, dilinden ve elinden diğer Müslümanların selâmette kaldığı kimsedir. (Gerçek) Muhâcir de Allah'ın nehy ettiğini terk edendir.”³⁷⁸ hadisiyle ilgili olarak şöyle der: *من سلم المسلمون* lafzıyla, kâmil anlamda Müslüman kastedilmiş,

³⁶² Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 95.

³⁶³ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 97.

³⁶⁴ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 126.

³⁶⁵ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 126.

³⁶⁶ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 128.

³⁶⁷ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 131.

³⁶⁸ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 134.

³⁶⁹ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 135.

³⁷⁰ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 137.

³⁷¹ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 146.

³⁷² Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 167.

³⁷³ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 222.

³⁷⁴ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 300.

³⁷⁵ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 590.

³⁷⁶ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 5, s. 41.

³⁷⁷ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 5, s. 294.

³⁷⁸ Buhârî, *İmân*, 3, Cilt 1, s. 11.

lafzıyla da hadd, ta'zir ve te'dib hariç, bütün Müslüman erkekler, kadınlar ve zimmîler kastedilmiştir. Bu hadis Nebî'nin (s.a.s.) cevâmi'u'l-kelim türünden bir sözüdür.³⁷⁹

İbn Abbâs'ın (r.a.) Resûlullah'tan (s.a.s.) rivayet ettiği, “Beni kucakladı da, “Allah'ım! Ona kitabı öğret!” diye dua etti.”³⁸⁰ Hadisi ile ilgili olarak şöyle der: Hz. Peygamber'in (s.a.s.) اللَّهُمَّ عَلِّمَهُ lafzının “Ona tanıt” anlamındadır. الكتاب lafzı ikinci meful olup mansûbtur. Birinci meful ise علمه fiilindeki هـ zamiridir. Kitaptan kastedilen Kur'ân'dır. Bu da Kur'ân'ın manalarına delalet edecek lafızların öğretilmesi anlamına gelir.³⁸¹

Enes b. Mâlik'in Resûlullah'tan rivayet ettiği, “Kolaylaştırın, zorlaştırmayın! Müjdeleyin! Nefret ettirmeyin!”³⁸² hadisi ile ilgili olarak şöyle der: العسر يسروا lafzı العسر kelimesinin zıddı olan اليسر mastarından yapılmış bir emir fiilidir. عسر ولا تعسروا lafzı عسر mastarından türetilen bir nehiy fiilidir. بشروا lafzı بشارة mastarından türetilen, hayırlı olanı haber verme anlamında bir emir fiil olup نذارة (korkutma) kelimesinin zıddıdır. ولا تنفروا lafzı ise, şeddeli ف harfiyle okunur. نفر mastarından türetilen nehiy fiildir. Sonuç olarak hadis, insanları veya mü'minleri Allah'ın (c.c.) lütfu, sevabı, bol vergisi ve geniş rahmetiyle müjdelemek anlamındadır.³⁸³

Cabir b. Abdullah'ın (r.a.) Resûlullah'tan rivayet ettiği, “Benden önceki Peygamberlerden hiçbir kimseye verilmeyen beş şey bana verilmiştir: Bir aylık mesafeye kadar korku salmakla bana yardım edildi. Yeryüzü bana mescid ve temiz kılındı. Dolayısıyla ümmetinden kendisine namaz vakti erişen herkes namazını kılsın! Ganimetler bana helal edildi. (Her) peygamber hususî olarak kendi kavmine gönderilirken, ben bütün insanlığa gönderildim. Bana şefaet da verildi.”³⁸⁴ hadisi ile ilgili olarak şöyle der: أعطيت خمسا lafzında hemzenin zammeli olup Allah'ın (c.c.) bana beş şey verdiği anlamındadır. لم يعطهن أحد lafzı (Buhârî ravilerinden) Dâvûdî'ye (ö. 467/1075) göre, “hiç kimseye verilmeyen” anlamındadır. نصرت بالرعب lafzı düşmanlarıma kalbine atılır anlamındadır. وجعلت لي الأرض مسجدًا lafzı yeryüzünün kendisine mescid ve secdegâh kılınması anlamına gelir. (Buhârî şârihlerinden) İbn Battâl'a göre (ö. 449/1057) bütün kabirler, ağullar, kiliseler ve benzeri olanlar bu

³⁷⁹ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 134.

³⁸⁰ Buhârî, *İlim*, 17, Cilt 1, s. 26.

³⁸¹ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 258.

³⁸² Buhârî, *İlim*, 11, Cilt 1, s. 25.

³⁸³ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 249.

³⁸⁴ Buhârî, *Salat*, 56, Cilt 1, s. 95.

mescidin kapsamına girer. Buralarda namaz kılmak daha önce de geçtiği gibi tenzîhen mekruhtur. و طهورًا lafzı toprağın kendisine temiz kılındığı anlamına gelir. و (وأیما) lafzı ile yazılmış olup, Asîlî’de (ö. 392/1002) ise فأیما olarak yazılmıştır. رجل من أمتي أدركته الصلاة فليصل cümlesi namaz vakti kendisine eriştiği zaman veya teyemmüm ettikten sonra anlamındadır. وأحلت لي الغنائم cümlesi benden önceki peygamberlerden hiçbirine helâl kılınmadı anlamındadır. وكان النبي يبعث إلى قومه خاصة وبعثت إلى الناس كافة cümlesinde كافة kelimesi bütün insanlık anlamında mansûb bir hâldir. وأعطيت الشفاعة şefaât kelimesiyle şefâat-ı uzmâ kastedilmiştir.³⁸⁵

3.3.6. Buhârî Râvilerinin Rivayet Farklılıkları İle İlgili Açıklama Yapması

Şerhte gözlenen ve belki de şerhi diğer şerhlerden ayıran en önemli özelliklerden biri, kitap ve bab başlıklarındaki ibareler ile sened ve metindeki kelimelerle ilgili Buhârî ravileri arasındaki rivayet farklılıklarına işaret etmesidir. Kastallânî bu farklara, rivayetin anlamında bir değişiklik meydana getirmemesi durumunda bile işaret etmiştir.³⁸⁶

Örnek:

“Resûlullah’a (s.a.s.) vahiy nasıl başladı.” babıyla ilgili olarak şöyle der: Ebû Zer el-Herevî (ö. 434/1043) ve Asîlî’de باب lafzı düşmüştür. Ebü’l-Vakt (ö. 553/1158), Ebü’l-Kâsım İbn Asâkir (ö.571/1176) ve diğer Buhârî ravilerinde ise aynı ibare vardır.³⁸⁷

“İmânın artması ve eksilmesi” babında geçen hadisle ilgili olarak şöyle der: Hadisin metninde yer alan يخرج من النار ibâresinde يخرج fiili خروج mastarından türetilip fethalı ي harfiyle okunur. Asîlî ve Ebû Zer nüshalarında ise إخراج fiili يخرج mastarından türetilmiş olup ve zammeli ي harfiyle okunur.³⁸⁸

“Hz. Peygamber’in (s.a.s.) “İslâm beş esas üzerine binâ olmuştur.” sözü” adlı babla ilgili olarak şöyle der: Yûnînî nüshasında da aynı ibare geçer. Fakat diğer nüshalarda “İman babı ve Peygamber’in (s.a.s.) sözü” şeklinde geçer. Birincisi daha

³⁸⁵ Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 2, s. 97-98.

³⁸⁶ Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 1, s. 114, 122; Cilt 2, s. 173; Cilt 4, s. 507; Cilt 5, s. 10; Cilt 6, s. 254; Cilt 8, s. 53.

³⁸⁷ Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 1, s. 67.

³⁸⁸ Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 1, s. 190.

doğrudur. Çünkü imân kitabından sonra imânın zikredilmesi açıkça faydasız bir şeydir. Asîlî’de bab kelimesi düşmüştür.³⁸⁹

“Kim bir namazı unutursa onu hatırladığı zaman hemen kılsın! O, bu namazdan başkasını kaza etmez” babıyla ilgili olarak şöyle der: babta geçen *فليصل إذا ذكرها* ibaresi Ebü’l-Vakt, Ebû Zer ve Asîlî’de *إذا ذكر* olarak geçer. *ولا يعيد* lafzının nefiy olarak geçer. Asîlî’de ise, *ولا يعد* şeklinde ع harfinden sonra ي harfi olmaksızın nehiy kalıbıyla geçip ve kaza etmez anlamındadır.³⁹⁰

3.3.7. Hadislerin Kelimelerini Harekelemesi

Kastâllânî, hadisin isnadında ve metninde geçen lüzumlu gördüğü bazı kelimeleri harekeleyerek hadis lafızlarının okuyucu tarafından kolaylıkla okunmasını ve anlaşılmasını sağlamıştır. Bu da Kastâllânî şerhini diğer şerhlerden ayıran en önemli özelliklerden biridir.

Örnek:

(وائى) lafzı, eliften sonra gelen hemze ile okunur. (المرجئة) lafzı ise, م harfinin zammesi, الإرجا kelimesine nisbetle hemze ile okunur.³⁹¹ ج (جنة) harfinin zammesi ve ن harfinin şeddesiyle okunur.³⁹² ش (مشتبهة) harfinin sükûnuyla, ت harfinin fethasıyla, ن (النحام) harfinin kesresiyle okunur.³⁹³ ب (مدبراً) şeddeli ب harfinin fethasıyla okunur. ه (الهيثم) harfinin ve şeddeli ح harfinin fethasıyla okunur.³⁹⁴ ه harfinin fethası, ي harfinin sükûnu ve fethalı peltek ث harfiyle okunur.³⁹⁵ هـ (هشيم) İsm-i tasğîr olarak ه harfinin zammesi, ش harfinin fethasıyla Huşeym olarak okunur. Babası da بشير aynı şekilde ism-i tasğîr olarak بشير şeklinde harekelenip okunur.³⁹⁶ س (السمن) harfinin kesresiyle ve م harfinin fethasıyla okunur.³⁹⁷ ع (العقدى) ve ق harfinin fethasıyla okunur. عقد’ in nisbesidir.³⁹⁸

³⁸⁹ Kastâllânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 1, s. 122.

³⁹⁰ Kastâllânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 2, s. 239.

³⁹¹ Kastâllânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 1, s. 200.

³⁹² Kastâllânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 4, s. 441.

³⁹³ Kastâllânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 5, s. 11.

³⁹⁴ Kastâllânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 4, s. 145.

³⁹⁵ Kastâllânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 3, s. 212.

³⁹⁶ Kastâllânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 10, s. 425.

³⁹⁷ Kastâllânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 8, s. 241.

³⁹⁸ Kastâllânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 1, s. 131.

3.3.8. Garîb Lafızların İ‘rabını Yapması

Kastallânî, bab başlıklarında ve hadislerin sened ve metninde geçen garib ve müşkil lafızların i‘rabını yaparak kelimeleri harekeler. Daha sonra bu lafızları sarf ve nahiv açısından tahlil edip bu lafızların hangi anlamda kullanıldığını açıklar.

Örnek:

(هرقل) lafzıyla ilgili olarak şöyle der: دمشق lafzı gibi ح harfinin kesresi ve ر harfinin fethasıyla okunur. Yabancı ve özel bir isim olması sebebiyle ğayr-ı munsarıftır.³⁹⁹

النبيذ lafzıyla ilgili olarak şöyle der: noktalı ذ harfiyle okunup, suya tadı çıksın diye hurma gibi meyvelerin suda kaynatılmasıyla elde edilen bir içecektir. Nebîz kelimesi فاعيل kalıbında olup ism-i mef’ul anlamında kullanılmıştır. Atılmış, savrulmuş, savrulup atılmış anlamlarına gelir.⁴⁰⁰

(المسيح الدجال) lafzıyla ilgili olarak şöyle der: م harfinin fethası ve س harfinin kesresiyle okunur. Hz. İsa’dan (a.s.) ayırt edilebilmesi için deccâl lafzıyla takyîd edilmiştir. الدجل karıştırmak anlamındadır. Hakkı bâtıla çokça karıştırdığı için bu şekilde isimlendirilmiştir. Veya yalan manasındaki دجل lafzından gelmiştir. Deccâl çok yalancı anlamına gelir. Gözlerinden biri kör olduğu için kendisine mesîh denilmiştir. Mesîh kelimesi فاعيل kalıbında ism-i meful anlamıyla kullanılmıştır. Yeryüzünü belirli günlerde dolaştığı için فاعل kalıbının anlamıyla veya kendisinden hayır silindiği için mesîh-i dalâl terkiibiyle kullanılmıştır.⁴⁰¹

“Umrenin vacip olması ve fazileti” babıyla ilgili olarak şöyle der: (العمرة) kelimesi ع harfinin zammesi ve م harfinin zammesi veya sükûnu ile okunur. Veya ع harfinin fethası ve م harfinin sükûnu ile okunur. Sözlükte ziyaret anlamındadır. İstilâhî olarak ise, ibadet maksadıyla bazı özel şartlarla Kâbe’ye yönelmektir.⁴⁰²

“Çarşıda pazarda (mala sürüm sağlamak için) bağırıp çağırmanın keraheti” babıyla ilgili olarak şöyle der: السخب kelimesi س ve خ harfinin fethası ve sonunda ب harfiyle okunur. Mahreçlerinin yakınlığından dolayı س harfinin ص harfiyle ibdâli câizdir. السخب kelimesi tartışmak, kavga etmek ve düşmanlıkla sesi yükseltmek anlamındadır.⁴⁰³

³⁹⁹ Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 1, s. 105.

⁴⁰⁰ Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 1, s. 476.

⁴⁰¹ Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 2, s. 492.

⁴⁰² Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 4, s. 292.

⁴⁰³ Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 5, s. 88.

3.3.9. Hadislerin Ayetlerle Olan Münâsebetini Tespiti

Kastallânî, şerhinde Buhârî’de geçen bab başlıkları ve bab başlıkları altında verilen hadis metinlerinin ayetlerle olan münasebetine dair bilgiler verir.

Örnek:

Hz. Peygamber’in (s.a.s.), “Din ancak Allah’a (c.c.), Resûlü’ne (s.a.s.), Müslümânların idarecilerine ve bütün halka karşı samimiyettir.” sözü ile Allah’ın (c.c.), “Allah’a (c.c.) ve Resûlü’ne (s.a.s.) karşı samimi oldukları takdirde...”⁴⁰⁴ sözü babıyla ilgili olarak şöyle der: Buhârî, hadisi zikrettikten sonra bu hadisi desteklemek amacıyla ayeti zikretmiştir.⁴⁰⁵

Cabir b. Abdullah’ın (r.a.) rivayet ettiği, “Hendek harbinde Peygamber’in (s.a.s.) yanına Ömer (r.a.) geldi de, “Yâ Resûlallah (s.a.s.), az kalsın ikindi namazını güneş batmadan kılamayacaktım” dedi. Bu, oruçlu orucunu bozduktan sonra idi. Peygamber (s.a.s.), “Vallahi o namazı ben de kılamadım” dedi. Peygamber (s.a.s.), Buthân deresine indi. Ben de beraberinde idim. Abdest aldı. Sonra namaz kıldı. Yani güneş battıktan hayli zaman sonra o, ikindi namazını kıldı. Sonra onun ardından da akşam namazını kıldı.” Hadisi ile ilgili olarak şöyle der: Hz. Peygamber (s.a.s.) güneşin batışından sonra önce ikindi, sonra akşam namazını kılması korku namazı ile ilgili ayetin nazil olmasından öncedir.⁴⁰⁶

Ebû Hüreyre’nin (r.a.) Resûlullah’tan (s.a.s.) rivayet ettiği, “Sizden biriniz (gece) uyuyunca Şeytan onun boyun köküne üç düğüm bağlar. Her düğümüne, “Sana uzun bir gece vardır (rahat) uyu!” diye telkin eder. O kimse, uyanıp Allah’ı (c.c.) anarsa bir düğüm çözülür. Abdest alırsa bir düğüm daha çözülür. Namaz da kılsa bir düğüm daha çözülür. Artık o (teheccüd sahibi) kimse, düğümü çözüp, gönlü hoş ve neşeli olarak sabaha girer. Fakat Allah’ı (c.c.) anmaz, abdest alıp namaz kılmazsa, gönlü kirlî ve uyuşuk halde sabahlar.”⁴⁰⁷ Hadisi ile ilgili olarak şöyle der: Bu hadis “Şüphesiz (hakiki) kullarım üzerinde senin hiçbir hâkimiyetin olmayacaktır...”⁴⁰⁸ ayetiyle ilgilidir. Bu da, uyuduğunda Ayet el-Kürsî’yi okuyan kimsenin sabahlayıncaya kadar Allah (c.c.) tarafından muhafaza edilmesine benzer.⁴⁰⁹

⁴⁰⁴ Tevbe, 9/91.

⁴⁰⁵ Kastallanî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 1, s. 221.

⁴⁰⁶ Kastallanî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 2, s. 284.

⁴⁰⁷ Buhârî, Teheccüd, 12, Cilt 2, s. 52.

⁴⁰⁸ İsrâ, 17/65.

⁴⁰⁹ Kastallanî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 3, s. 194.

Abdullah b. Abbâs'ın (r.a.) Resûlulâh'tan (s.a.s.) rivayet ettiği: “Bazı Âdemoğlu beni yalanladı. Hâlbuki beni yalanlamak ona yakışmazdı. Bazısı da bana sövdü. Hâlbuki bana sövmek ona yakışmazdı. Âdemoğlunun beni yalanlamasına gelince; o (öldükten sonra) benim onu eskisi gibi iâde edip yaratmaya gücüm yetmez sanır. Bana sövmesi hususu da, benim çocuğum olduğunu söylemesidir. Hâlbuki ben zevce ve çocuk edinmekten uzağım.”⁴¹⁰ kudsî hadisi ile ilgili olarak şöyle der: Bu hadisle “Onlar, ‘Allah kendine çocuk edindi’ dediler. Hâşâ O, (bu gibi şeylerden) pak ve münezzehtir.”⁴¹¹ ayeti arasında bir irtibat vardır.⁴¹²

“Kitap ve sünnete sımsıkı sarılma” kitabında Târık b. Şihâb'dan (r.a.) rivayet edilen, “Yahudiler'den bir adam Ömer'e (r.a.), “Ey Mü'minlerin Emiri! Eğer “Bu gün sizin dininizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve size din olarak İslâm'ı seçtim”⁴¹³ ayeti biz Yahudiler'e inmiş olsaydı, muhakkak bizler onun indiği günü bayram yapardık” dedi. Bunun üzerine Ömer (r.a.), “Şüphesiz ben bu âyetin hangi gün indiğini muhakkak biliyorum. Bu âyet bir Cuma günü, Arafat'ta inmiştir.”⁴¹⁴ dedi. Hadisi ile ilgili olarak şöyle der: Bu ayet ümmet-i Muhammed'in (s.a.s.) kitap ve sünnete sımsıkı sarıldığını gösterir. Çünkü Allah Teâla dinlerini kemâle erdirmek, nimetini tamamlamak ve kendilerine İslâm dinini seçmekle onları nimetlendirmiştir.⁴¹⁵

3.3.10. Hadisler Arasında Görülen İhtilafı Tespiti ve Çözümü

Kastallânî, zâhiren birbirine zıt gibi görünen hadisler üzerinde durur, bu tür hadislerde görülen zâhirî problemleri daha çok cem ve telif yöntemiyle çözmeye çalışır. Cem ve telifin mümkün olmadığı durumlarda ise, neshe başvurur.

Örnek:

Ebû Hüreyre'nin (r.a.) Hz. Peygamber'den (s.a.s.) rivayet ettiği, “Erkek, kadının dört uzvu arasına oturup kadınla cima cima ederse erkeğe gusül gerekir”⁴¹⁶ hadisi ile ilgili olarak şöyle der: Erkeğin zekerinin sünnet edilen miktarı kadının fercine girdiğinde inzal olmasa da gusül gerekir. Bu konuda icma vardır. Müslim'de geçen, “Su ancak sudan dolayı gerekir” hadisi mensuhtur. İmam Şâfiî ve bir grup âlim, inzal

⁴¹⁰ Buhârî, Tefsir, 8, Cilt 6, s. 180.

⁴¹¹ Bakara, 2/116.

⁴¹² Kastallanî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 10, s. 21.

⁴¹³ Mâide, 5/3.

⁴¹⁴ Buhârî, İ'tisâm bi'l-kitâb ve's-sünne, 96, Cilt 9, s. 91.

⁴¹⁵ Kastallanî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 15, s. 228.

⁴¹⁶ Buhârî, Gusl, 28, Cilt 1, s. 66.

olmayan cinsel ilişkiden dolayı guslün gerekmediği görüşünden, inzal olmasa da guslün gerekeceği görüşüne dönmüşlerdir. Fakat İbn Abbâs'a göre (r.a.), "Bu hadis mensuh değildir. Burada kastedilen, inzal olmadan rüyada ihtilâm olduğunu gören kimsenin gusletmesine gerek olmadığıdır." şeklinde yorumlamıştır. Buna göre hadis rüyayla ilgilidir ve hükmü de geçerlidir.⁴¹⁷

Câbir b. Abdullah'ın (r.a.) rivayet ettiği, "Resûlullah (s.a.s.), Kureyş ile birlikte Kâbe için taş naklediyordu. Peştemalı da üzerinde idi. Amcası Abbâs (r.a.) ona, "Ey kardeşimin oğlu! Peştemalını çözsün de onu omuzlarının üzerine koyup, taşların altına getirsen!" dedi. Câbir (r.a.) yâhud ona haber veren dedi ki: "Hz. Peygamber (s.a.s.) peştemalını çözüp omuzlarının üzerine koyunca, hemen bayılıp yere düştü. İşte ondan sonra çıplak olarak görülmemiştir."⁴¹⁸ hadisiyle İbn İshâk'ın zikrettiği, "Hz. Peygamber (s.a.s.), Halime'nin yanında küçük iken soyundu. Biri Peygamber'e (s.a.s.) yumruk attı. Bundan sonra artık çıplak olarak görülmedi." Hadisi ile ilgili olarak şöyle der: İbn İshâk'ın zikrettiği rivayet zaruri durum olmaksızın çıplaklığın nefyine dairdir. Fakat "Namaz ve dışındaki şeylerde çıplaklığın keraheti" babında zikredilen hadisteki çıplaklık zaruri durumdan kaynaklanmıştır. Burada nefiy mutlaktır. Veya bazen eşle uyuma durumu gibi şerî, zaruri bir şarta bağlı olarak mukayyettir.⁴¹⁹

Abbâd b. Temîm'in (r.a.) amcası Abdullah b. Zeyd'in (r.a.) Resûlullah'ı (s.a.s.) mescidin içinde sırt üstü yatıp, bir ayağını diğeri üzerine koymuş olarak görmesi"⁴²⁰ Hadisi ile ilgili olarak şöyle der: Böyle bir davranışın caiz olduğunu göstermek için Resûlullah (s.a.s.) ayak ayaküstüne atmıştır. Müslim'de Cabir b. Abdullah'tan (r.a.) rivayet edilen, "Resûlûllah (s.a.s.) tek elbiseye sarılmayı, bir elbise içinde dizlerini dikip oturmayı ve kişinin sırustü uzanmış olduğu halde bacağına birini diğeri üzerine koymasını yasakladı."⁴²¹ hadisi ise ya nesh edilmiştir. Ya da bu şekilde avret yerlerinin açılması söz konusu olduğundan kayıtlandırılmıştır. Şayet elbise dar ise ve bacak bacak üstüne attığında elbise yırtılıp avret yerleri görülecekse caiz olmaz. Fakat böyle bir durumdan eminse bacak bacak üstüne atması caiz olur. Ayrıca İbn

⁴¹⁷ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 527.

⁴¹⁸ Buhârî, *Salât*, 8, Cilt 1, s. 82.

⁴¹⁹ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 2, s. 23.

⁴²⁰ Buhârî, *Salât*, 85, Cilt 1, s. 102.

⁴²¹ Müslim b. Haccâc, *es-Sahîh*, Beyrut, Dâru ihyâu't-turâsi'l-arabî, ty. el-Libâs ve'z-zîne, 21, Cilt 3, s. 1661.

Şihâb'ın Saîd b. el-Müseyyeb'den, "Ömer (r.a.) ile Osman (r.a.) da bunu yaparlardı." rivayeti de bu fiilin cevazını gösterir.⁴²²

3.3.11. Hadis Üzerinde Ulemanın ve Fukahânın İhtilaflarını Zikretmesi

Kastallânî, hadisi şerh ederken cumhûrun görüşünü, fakihlerin ihtilaflarını ve mezheplerin farklı görüşlerini zikreder. Mezhepte müftâ bih olan içtihadı belirten Kastallânî, bu konudaki farklı kanaatleri açıkladıktan sonra muhalif olan görüşleri cevaplandırmaya çalışır.

Örnek:

Amr b. Yahya'nın (r.a.) babasından rivayet ettiği, "Ben, Amr b. Ebû Hasen'e (r.a.) şâhid oldum. O, Abdullah b. Zeyd'e (r.a.) Peygamber'in (s.a.s) abdest almasını sordu. Bunun üzerine Abdullah b. Zeyd (r.a.) bir kap su istedi ve onlar için abdest aldı. Şöyle ki: Kabı elinin üzerine meylettirip, ellerini üç defa yıkadı. Sonra elini kabın içine sokup (su alarak) üç avuç ile üç defa ağzını çalkaladı, burnuna su verip sümkürdü. Sonra elini kabın içine sokup (su alarak) üç kerre yüzünü yıkadı. Sonra yine elini kabın içine sokup dirseklere kadar ikişer defa ellerini yıkadı. Sonra elini yine kabın içine sokup başını meshedip ellerini ileri geri götürdü. Sonra elini yine kabın içine sokup ayaklarını yıkadı."⁴²³ hadisi ile ilgili olarak şöyle der: Ebû Hanîfe ve İmam Şâfî'ye göre başı mesh etmede aşırı hassas davranmak, *el-Hidâye* müellifinin açıkladığı gibi makbuldür, fakat bu mesh tek bir suyla olmalıdır. Teslis ile ilgili ibare ve rivayet ise, tek bir suya hamledilir ki, bu da Ebû Hanîfe'den rivayet edilen görüşe uygundur.⁴²⁴

"İmam namazda şüpheye düştüğü zaman insanların sözüyle amel eder mi?" babında, Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edilen, "Resûlullah (s.a.s.) iki rekât kıldırıp namazdan çıktı. Zü'l-Yedeyn ona, "Yâ Resûlallah! (s.a.s.) Namaz kısaldı mı, yoksa unuttun mu?" diye sordu. Resûlullah (s.a.s.) oradakilere, "Zü'l-Yedeyn doğru mu söyledi?" diye sordu. Onlar, "Evet", dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) ayağa kalktı ve iki rekât daha namaz kıldırıldı. Sonra tekbir alıp daha önceki secdeleri gibi veya biraz daha uzun (iki) secde yaptı."⁴²⁵ Hadisi ile ilgili olarak şöyle der: Şâfîlilere göre imam namazda şüpheye düştüğü zaman insanların sözüyle amel etmez. Hanefilere göre ise imam, insanların sözüyle amel eder. Bu hadisin zahirine

⁴²² Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 2, s. 136-137.

⁴²³ Buhârî, Vudu, 42, Cilt 1, s. 49.

⁴²⁴ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 417.

⁴²⁵ Buhârî, Ezân, 69, Cilt 1, s. 144.

bakıldığında Peygamber (s.a.s.) insanların sözüyle namaza dönmüştür. Fakat Şâfiî'nin bu hadisten anladığı şey, Peygamber'in (s.a.s.) insanların sözüne göre amel etmesi değil, Resûlullah'ın iki rekât kıldığını hatırlaması ve Peygamber'in Allah (c.c.) tarafından iki rekât kıldığına dair ikna edilmesidir. Mâlikilere ve onlara tabi olanlara göre ise imam, cemaatin sözüyle amel edebilir. Buna, Peygamber'in (s.a.s.) Zü'l-Yedeyn'i tasdik ettiklerinde ashabının verdiği bu haberle amel etmesini delil getirirler.⁴²⁶

Abdullah b. Ömer'in (r.a.) Resûlullah'tan (s.a.s.) rivayet ettiği, “Hiçbir kimse diğer birinin hayvanının sütünü onun izni olmaksızın sağmasın. Sizden biriniz yiyecek ve içeceklerinin saklandığı mahzenine gelinmesini, dolabının kırılmasını ve oradaki yiyeceklerinin götürülmesini ister mi? Hayvanlarının memeleri de insanlar için onların yiyeceklerini muhafaza ederler. Onun için hiçbir kimse diğerinin hayvanının sütünü, onun izni olması hariç, asla sağmasın!”⁴²⁷ hadisi ile ilgili olarak şöyle der: Nevevî, *el-Mühezzeb*'in şerhinde şöyle demiştir: “Bostana veya ekine uğrayan veya oradan geçen bir kimsenin zaruret hali dışında oradan bir şey alması cumhura göre caiz değildir. Zarureten alsa, Şâfiîlere ve cumhûra göre borçlanmış olur.” Bazı selef ulemasına göre ise bu kimseye bir şey lazım gelmez. Ahmed b. Hanbel'e göre ise, eğer bostanın duvarı yoksa iki rivayetten daha sahîh olanına göre ihtiyacı olmasa bile bostanın taze meyvelerini yemesi caizdir. Başka bir rivayette, eğer ihtiyacı varsa, her iki durumda da (bostan veya bahçe, duvarla çevrilmiş olsun veya olmasın) tazmini gerekmez.⁴²⁸

3.3.12. Kelâm Meselelerine Dair Görüşünü Beyân Etmesi

Kastallânî, hadis metninin şerhinde sorgulayıcı bir tarzla Kelâm'a dair bazı meseleler hakkında kendi görüşlerini kısaca açıklar.

Örnek:

Ebû Hüreyre (r.a.), Resûlullah'tan (s.a.s.) şöyle rivayet etmiştir: “Nefsim elinde olan Allah'a (c.c) yemin ederim ki, Meryem oğlu İsa'nın (a.s.) size adil bir hakem olarak inmesi yakındır. O zaman o, haçı kıracak, domuzu öldürecek, cizyeyi kaldıracak, mal o kadar çoğalacak ki, hiçbir kimse mal kabul etmeyecek. Nihayet bir

⁴²⁶ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 2, s. 360.

⁴²⁷ Buhârî, Lukata, 8, Cilt 3, s. 126.

⁴²⁸ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 5, s. 438.

tek secde, dünya ve dünyadaki her şeyden daha hayırlı olacaktır.”⁴²⁹ Bunun ardından Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle dedi: “Dilerseniz şu ayeti okuyunuz: “And olsun ki, ehlikitaptan her biri, ölümünden evvel, ona (İsa’ya) mutlaka imân edecek, o da kıyamet günü onların aleyhlerine şahitlik yapacaktır”⁴³⁰ Bu hadisle ilgili olarak şöyle der: “Peygamberler içerisinde sadece İsa’nın (a.s.) nüzulünün hikmeti nedir?” dersin, ben de cevap olarak derim ki: “Onu öldürdüklerini iddia etmelerinden dolayı Yahudilere bir cevap vardır. Allah (c.c.) onların yalanını beyan edip, öldürdüklerini iddia ettikleri kişi, “Kıyamet günü aleyhlerine şahitlik yapacaktır.”⁴³¹ ayetiyle onların aleyhine şahit tutulacaktır. İsa (a.s.) onlara rablerinin risaletini ulaştırmıştır. Allah’a (c.c.) karşı olan ubudiyetini ikrar etmiştir. Her Nebi de ümmetine şahitlik yapacaktır.”⁴³²

Abdullah b. Ömer’in (r.a.) rivayetine göre Hz. Peygamber (s.a.s.), Bedir kuyusu üzerinde durdu da, içindeki ölümlere hitaben:“Siz, Rabb’inizin vadettiği cezayı hak olarak buldunuz mu?” diye sordu, sonra da: “Şüphesiz şimdi onlar benim kendilerine söylemekte olduğum şeyi işitmektedirler.” buyurdu.⁴³³ Hadisi ile ilgili şöyle der: “Mutezileden bazıları ile Râfiziler ölünün hareketsiz olmasını, hayatta olmamasını ve idrak etmemesini delil göstererek kabir azabını inkâr edip imkansız görürler. Ben de onlara cevaben derim ki: Allah’ın (c.c.) vücudun tamamında veya bir kısmında azabın acısını idrak edecek bir hayat çeşidi yaratması câizdir. Bu ruhun cesede iadesini, hareket etmesini, salınmasını veya kendine yapılan azabı görmesini gerektirmez. Öyleki suda boğulan, hayvanlar tarafından yenilen ve havada asılanların durumlarına tam olarak muttali olmasak da azab çeker.”⁴³⁴

Kitabu’l-îmân, 1. babta, “İmân, Allah’ı (c.c.) ve Resûlünü (s.a.s.) tasdik etmektir. Tasdik bölünmez. Bazen kemâli, bazen de noksanlığı düşünülemez.” dersin, ben şöyle cevaplarım: “İmânın ziyade ve noksanlığı kabul etmesi, söz ve fiillerin karışımıyla birlikte açıktır. Herkes kalbindeki imânın bazen arttığını bazen en yüksek yakîne, ihlâsa ve tevekküle eriştiğini bilir. Tasdik ve marifet de bunun gibi bürhanların çokluğuyla artar. Dolayısıyla, siddıkların imânı diğerlerinden daha

⁴²⁹ Buhârî, Enbiyâ, 49, Cilt 4, s. 168.

⁴³⁰ Nisa, 4/159.

⁴³¹ Nisa, 4/159.

⁴³² Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 7, s. 406.

⁴³³ Buhârî, Megâzî, 8, Cilt 5, s. 77.

⁴³⁴ Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 9, s. 30.

kuvvetlidir. Bu, muhakkik Eşarîlerin dayandığı tasdikın aslen artmayacağı ve eksilmeyeceği, fakat şerî imânın, amellerle artacağı, eksileceğine dair dayandığı görüştür. Böylece artacağına delalet eden nasların zâhiriyle selef ulemasının görüşleri arasında bir uygunluk sağlanmış olur.”⁴³⁵

3.3.13. Hadis Metninden Dinî Hükümler Çıkarması

Kastallânî, hadis metninin sonunda hadisten çıkarılabilecek dinî hükümleri kısa ve sarîh ifadelerle açıklamaya çalışır.

Örnek:

Abdullah b. Amr’ın (r.a.) rivayet ettiği, “Yaptığımız yolculukların birinde Hz. Peygamber (s.a.s.) geride kalmıştı da sonradan bize yetişmişti. O sırada ikinci namazı vakti girmişti. Biz de abdest alıyorduk. Ayaklarımızı meshedercesine az su ile yıkamaya başladık. Hz. Peygamber bu hali görünce en yüksek sesiyle iki veya üç kere “Ateşte yanacak ökçelere yazık” diye nida etti.”⁴³⁶ Hadisi ile ilgili olarak şöyle der: Kıraatın zâhirini alıp وأرجلكم lafzını ل harfinin kesrasıyla okuyup ayakları mesh etmenin vacib olduğunu iddia eden Şia’ya red vardır. Eğer farz olan, ayakları mesh olsaydı, Resûlullah’ın (s.a.s.) kuru bırakılan topukları cehennemle tehdit etmezdi.⁴³⁷

Enes b. Mâlik’in (r.a.) rivayet ettiği, “Ben, ikinci namazı yaklaşırken Resûlullah’ı (s.a.s.) gördüm. İnsanlar abdest alacak su aradılar, fakat bulamadılar. Resûlullah’a (s.a.s.) (bir kap içinde) abdest alacak su getirildi. Resûlullah (s.a.s.) elini su kabının içine koydu ve insanlara ondan abdest almalarını emretti. Enes (r.a.) der ki: “İşte o zaman ben Hz. Peygamber’in (s.a.s.) parmakları arasından, hiç kimse hariç kalmamak üzere hepsi abdest alıncaya kadar su kaynadığını gördüm.”⁴³⁸ Hadisi ile ilgili olarak şöyle der: Taharetsiz suya dokunulabilir. Mucizeyi inkâr edenlere bir cevaptır. Abdest alan kimsenin az bir suyu avuçlamasının caiz olduğu hükmü çıkarılmıştır.⁴³⁹

Kureyb’in Abdullah b. Abbâs’tan (r.a.) rivayetine göre İbn Abbas, bir gece Peygamber’in (s.a.s.) zevcesi Meymûne’nin (r.anha) yanında gecelemiştir. O (Meymûne), İbn Abbâs’ın teyzesidir. İbn Abbâs (r.a.) dedi ki: Ben yastığın enine

⁴³⁵ Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 1, s. 124.

⁴³⁶ Buhârî, *Vudû*, 27, Cilt 1, s. 44.

⁴³⁷ Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 1, s. 378.

⁴³⁸ Buhârî, *Vudû*, 32, Cilt 1, s. 45.

⁴³⁹ Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 1, s. 386.

yattım, Resûlullah (s.a.s.) ile ehli de yastığın uzunluğuna başlarını koyarak uzandılar. Resûlullah (s.a.s.) uyudu. Nihayet gece yarıyı bulduğunda veya biraz evvel veya biraz sonra uyandı. Oturup eliyle yüzünden uykuyu silmeye başladı. Ondan sonra Al-i İmrân suresinin son on ayetini okudu. Sonra kalkıp asılı duran küçük bir kırbaya uzandı. Ondan güzel bir abdest aldı. Sonra namaza durdu. İbn Abbâs (r.a.) dedi ki: Ben de kalktım ve onun yaptığı gibi yaptım. Sonra gittim ve yanında durdum. Sağ elini başımın üzerine koydu ve sağ kulağımı tutup büktü. Sonra iki rekât, yine iki rekât, yine iki rekât, yine iki rekât, yine iki rekât, yine iki rekât kılıp, ondan sonra tek rekât kıldı. Sonra müezzin gelinceye kadar yine yattı. Sonra kalktı ve hafif iki rekât daha kıldı. Sonra çıkıp sabah namazını kıldırıldı.⁴⁴⁰ Hadisi ile ilgili olarak şöyle der: Uykudan uyanınca teheccüd namazını kılmak ve on ayet okumak müstehaptır. Gece namazının da ikişer rekâtlı olduğu hükmü çıkarılmaktadır.⁴⁴¹

3.3.14. Fıkhî Meselelere Dair Görüşünü Beyân Etmesi

Kastallânî, şerhinde hadis metniyle alakalı bazı fıkhî meselelere dair görüşlerini ortaya koyar.

Örnek:

İbn Ömer'den (r.a.) rivayet edildiğine göre bir kimse Resûlullah'a (s.a.s.) gece namazını sordu. Resûlullah (s.a.s.), "Gece namazı ikişer ikişerdir. Herhangi biriniz sabah vaktinden endişe ettiği zaman bir tek rekât kılar ki, (bu tek rekât) onun evvelce kılmış olduklarını birleştirir."⁴⁴² Hadisi ile ilgili olarak şöyle der: Vitirden önce çift rekâtın kılınması vitrin sıhhati ile ilgili değil, kemâliyle ilgilidir. İbn Hibbân'ın sahîh kabul ettiği, Ebû Dâvud ve Nesâî'nin Ebû Eyyûb'dan (r.a.) rivayet ettiği, "Vitr haktır. Dileyen beş rekâtla, dileyen üç rekâtla, dileyen tek rekâtla kılsın!" hadisi buna delildir.⁴⁴³

Muhammed b. Ali'nin rivayet ettiğine göre kendisi ve babası Ali b. Hüseyin, Câbir b. Abdullah'ın yanında bulunuyordu. Câbir'in (r.a.) yanında da bir topluluk vardı. O, Câbir'e (r.a.) gusülden sordu. Câbir (r.a.), "Bir sâ' (miktârı su) yeter" dedi. Bir diğer kimse, "Bana bu kadarı yetmez" dedi. Bunun üzerine Câbir (r.a.), "Saçı senden daha gür, kendisi de senden daha hayırlı olan bir zâta (bu kadar su)

⁴⁴⁰ Buhârî, Vudû, 36, Cilt 1, s. 47.

⁴⁴¹ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 405.

⁴⁴² Buhârî, Vitr, 1, Cilt 2, s. 24.

⁴⁴³ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 3, s. 5.

yetiyordu” dedi. Sonra üstünde bir parça elbise olduğu halde bizlere imam oldu.”⁴⁴⁴ Hadisi ile ilgili olarak şöyle der: Bu hadisten suyu kullanırken israfın mekruh olduğu hükmü çıkarılmaktadır.⁴⁴⁵

Abdullah b. Ömer’in (r.a.) Resûlullah’tan (s.a.s.) rivayet ettiği, “Cemaatle kılınan namaz münferitin kıldığı namazdan yirmi yedi derece daha faziletlidir.”⁴⁴⁶ hadisi ile Ebû Saîd el-Hudrî’nin (r.a.) Hz. Peygamber’den (s.a.s.) rivayet ettiği, “Cemaatle kılınan namaz, münferidin kıldığı namazdan yirmi beş derece daha faziletlidir.”⁴⁴⁷ Hadisi ile ilgili olarak şöyle der: Cemaatle namaz kılmanın fazileti ile ilgili farklı rakamların zikredilmesinin hikmeti, farz namazların beş vakit olması ve cemaatle namaz kılmakla bu sayının mübalağalı bir şekilde artacağı, beş vakit namazın beşle çarpımından yirmibeşin oluştuğunu, yirmiyedi sayısının ise, farz namazlar ile revâtibin toplamından meydana gelmiştir.⁴⁴⁸

3.3.15. Hadisin Tahrîcini Yapması

Kastallânî, şerhettiği hadisin sonunda onun tahrîcini yapar. Hadisin Buhârî’de başka nerelerde geçtiğini ve Kütüb-i Tis’a’daki yerlerini kaydeder. Kütüb-i Tis’a dışında hadisin geçtiği diğer kaynakları ve bazen de hadisi eserine almayan muhaddisleri zikreder. Rivayetın sıhhatıyla ilgili değerlendirmelere de yer verir.

Örnek:

Abdullah b. Abbâs (r.a.) şöyle rivayet etmiştir: “Resûlullah (s.a.s.) insanların en cömerdi idi. En çok da Ramazan’da cömert idi ki, (bu ay) Cibril’in (a.s.) kendisiyle çokça bulunduğu vakit idi. Cibril (a.s.), Ramazan’ın her gecesinde Peygamber’le (s.a.s.) buluşur ve onunla Kur’ân-ı Kerîm’i müzakere ederdi. İşte bundan dolayı Resûlullah (s.a.s.) hayır dağıtmakta, sürekli esen rüzgârdan daha cömert idi.”⁴⁴⁹ Hadisi ile ilgili olarak şöyle der: Bu hadisi Buhârî aynı şekilde Sıfatu’n-Nebî (s.a.s.), Fadâilu’l-Kur’ân ve Bed’u’l-halk kitaplarında, Müslim ise Fadâilu’n-nübüvve’de kaydetmiştir.⁴⁵⁰

⁴⁴⁴ Buhârî, Gusl, 3, Cilt 1, s. 60.

⁴⁴⁵ Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 1, s. 492.

⁴⁴⁶ Buhârî, Ezan, 30, Cilt 1, s. 131.

⁴⁴⁷ Buhârî, Ezan, 30, Cilt 1, s. 131.

⁴⁴⁸ Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 2, s. 290.

⁴⁴⁹ Buhârî, Bed’u’l-vahy, 5, Cilt 1, s. 8.

⁴⁵⁰ Kastallânî, *İrşâdu’s-sârî*, Cilt 1, s. 102.

Ebû Hüreyre'nin (r.a.) Hz. Peygamber'den (s.a.s.) rivayet ettiği: “Yedi kişi vardır ki, Allah (c.c.) onları kendi gölgesinden başka hiçbir gölgenin olmadığı günde, gölgelendirecektir: Adil devlet başkanı, Rabb'ine ibadet içinde yetişmiş genç, kalbi mescidlere bağlı olan adam, Allah (c.c.) için birbirlerini seven iki adam ki, biraraya gelmeleri de ayrılmaları da bu muhabbetten dolayı olan, mevki ve güzellik sahibi bir kadın kendisini istediği halde, “Ben Allah'tan (c.c.) korkarım” diyen erkek, sadaka verdiğinde, sağ elinin ne tasadduk ettiğini sol elinin bilmeyeceği kadar gizli sadaka veren kimse; تنها yerde Allah'ı (c.c.) zikredip de iki gözü dolup taşan kimse.”⁴⁵¹ hadisi ile ilgili olarak şöyle der: Bu hadisi Buhârî, Zekât ve Rikâk kitaplarında da kaydetmiştir. Müslim Zekat'ta, Nesâî ise Kaza ve Rikak'ta kaydetmiştir.⁴⁵²

Muğîre b. Şube'nin (r.a.) rivayet ettiği, “Peygamber (s.a.s.), (gece) namaz kılmak için iki ayağı veya iki bacağı şişinceye kadar ayakta dururdu. Kendisine, “Allah (c.c.) geçmiş ve gelecek günahlarını affettiği halde niçin meşakkatle ibadet yapıyorsun?” denilirdi de, Peygamber (s.a.s.), “Ben çok şükreden bir kul olmayayım mı?” diye cevap verirdi.”⁴⁵³ hadisi ile ilgili olarak şöyle der: Bu hadisi Buhârî aynı şekilde Rikâk ve Tefsir kitaplarında, Müslim *Sahîh*'in sonlarında, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce ise Salât kitabında kaydetmiştir.⁴⁵⁴

3.3.16. Buhârî'nin Müslim'den ve Kütüb-i Sitte'den İnfirad Ettiği Rivayetleri Zikretmesi

Kastallânî, şerhinde Buhârî'nin Müslim'den veya Kütüb-i Sitte'den, Müslim'in de Buhârî'den infirad ettiği rivayetlere dair bilgiler verir.

Örnek:

Abdullah b. Ömer (r.a.), Resûlullah'tan (s.a.s.) rivayet ettiği: “Müslüman, dilinden ve elinden Müslümanların selamette kaldığı kimsedir. Muhacir ise Allah'ın (c.c.) nehy ettiğini terk edendir.”⁴⁵⁵ hadisi ile ilgili olarak şöyle der: Bu hadis, Buhârî'nin Müslim'den tamamen ayrı olarak rivayet ettiği bir hadistir.⁴⁵⁶

Hz. Aişe'den (r.anha) rivayet edilen, “Resûlullah (s.a.s.) sahabilerine emrettiği zaman dâima takat getirebilecekleri işleri emrederdi. Sahabileri, “Yâ Resûlallah, biz

⁴⁵¹ Buhârî, Ezan, 36, Cilt 1, s. 133.

⁴⁵² Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 2, s. 303.

⁴⁵³ Buhârî, Teheccüd, 6, Cilt 2, s. 50.

⁴⁵⁴ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 3, s. 181.

⁴⁵⁵ Buhârî, İmân, 4, Cilt 1, s. 11.

⁴⁵⁶ Kastallânî, *İrşâdu's-sârî*, Cilt 1, s. 134.

senin gibi değiliz. Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamıştır” derlerdi de, öfke almeti yüzünde bilinecek kadar kızar ve ondan sonra da, “En muttakiniz ve Allah’ı (c.c.) en çok bileniniz şpbesiz ki benim.”⁴⁵⁷ Hadisi ile ilgili olarak şöyle der: Bu hadis, Buhârî’nin Kütüb-i Sitte’den infirad ettiği bir hadistir.⁴⁵⁸

Abdullah b. Hişâm (r.a.), Resûlullah’tan şöyle rivayet ettiği: “Biz, Peygamber’in (s.a.s.) beraberinde bulunuyorduk. Peygamber (s.a.s.), mer b. Hattb’ın (r.a.) elinden tutuyordu. Ömer (r.a.) ona: “Y Resûlallah! Sen bana muhakkak ki, nefsimden başka herşeyden daha sevimlisin” dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.) de ona, “Hayır, nefsim elinde bulunan Allah’a yemin ederim ki, ben sana nefsimden daha sevimli olmadıkça (imânın kemâle ermez)” buyurdu. Bunun zerine mer (r.a.) de ona “şu anda Allah’a (c.c.) yemin ederim ki, sen bana muhakkak nefsimden, yâni canımdan da daha sevimlisin!” dedi. Peygamber (s.a.s.) de, “İşte, şimdi oldu y mer!” buyurdu.⁴⁵⁹ Hadisi ile ilgili olarak şöyle der: Bu hadisi sadece Buhârî rivayet etmiştir.⁴⁶⁰

⁴⁵⁷ Buhârî, İmân, 13, Cilt 1, s. 13.

⁴⁵⁸ Kastallânî, *İrşâdu’s-sr*, Cilt 1, s. 148.

⁴⁵⁹ Buhârî, Eymn ve’n-Nzur, 3, Cilt 8, s. 129.

⁴⁶⁰ Kastallânî, *İrşâdu’s-sr*, Cilt 14, s. 46.

SONUÇ

Kastallânî, Allah'ın ikram ve ihsânıyla dopdolu olan ilim hayatı boyunca birtakım vazifeler üstlenmiştir. Bu vazifeler genellikle eğitim, öğretim, vaaz ve kitap telifiydi. Ebu'l-Abbâs el-Harrâr'dan (ö. 716/1316) sonra Karâfetü's-suğrâ Medresesinin şeyhliğine tayin edilmiş, bu görevi yanında 873/1468 yılından itibaren başta el-Câmiu'l-Gumârî olmak üzere Sabbânîn'deki eş-Şerîfiyye'de ve Mekke'de vaazlar vermiştir.

Velud bir âlim olan Kastallânî, kendisinden sonra günümüze kadar ulaşan birçok ölümsüz eser bırakmıştır. Kastallânî'nin ölümsüz eserlerinden en meşhuru, Buhârî'nin *el-Câmi'u's-Sahîh*'ine şerh olarak telif ettiği, *Îrşâdu's-sârî li şerhi Sahîhi'l-Buhârî*'dir. *Îrşâdu's-sârî*'yi telifinden sonra "Buhârî şârihi Kastallânî" olarak meşhur olmuştur. Vefatından yedi yıl önce 916/1510'da tamamladığı bu eser, daha önceki şerhlerin aksine her kelimeyi tekrardan kaçınmadan kısa ve özlü bir şekilde açıklaması sebebiyle her seviyedeki okuyucunun kolayca faydalanabileceği mahiyettedir. Buhârî'nin *el-Câmi'u's-Sahîh*'ine yaklaşık iki yüz şerh yazılmıştır. *Îrşâdu's-sârî*; *Fethu'l-Bârî* ve *Umdetü'l-kârî*'den sonra Buhârî'nin en meşhûr şerhlerinden üçüncü sırada anılagelmıştır. Hatta kimi âlimlere göre *Îrşâdu's-sârî*, Buhârî'nin *el-Câmi'u's-Sahîh*'ine yazılan en özlü ve en büyük şerhtir. Kastallânî bu şerhinde birçok kaynaktan istifade etmiş, kendinden önceki telif edilen en meşhûr şerhlerden olan *el-Kevâkibu'd-derârî*, *Fethu'l-Bârî* ve *Umdetü'l-kârî*'yi bir nevi özetlemiş ve memzûc bir eser ortaya koymuştur.

Kastallânî, *Îrşâdu's-sârî*'ye yazdığı mukaddimede, hadislerle meşgul olanların fazileti, hadis tarihi, hadis usulü, Buhârî'nin usul ve metodu, Buhârî'de geçen hadislere yapılan itirazlara verilen cevaplar ve Buhârî'nin hayatı ve menâkıbına dair değerli bilgiler vermiştir.

el-Câmi'u's-Sahîh'in bir çok ravisi vardır. Kastallânî, şerhinde Buhârî ravilerinin nüshalarını, elinde bulunan Yûnînî nüshasıyla karşılaştırmıştır. Bununla beraber sadece Yûnînî nüshasına bağlı kalmamış, zikrettiği çeşitli nüshalar arasında kendine göre tercihler yapmıştır. Kastallânî'nin nüsha farklarına dair bilgilerin İbn

Hacer'in verdiği bilgilerden daha fazla olması, *İrşâdu's-sârî*'nin en önemli özelliğini teşkil eder.

İrşâdu's-sârî'de açıklanma ihtiyacı duyulan herhangi bir kelimeye rastlamak mümkün değildir. Çünkü *İrşâdu's-sârî*, hemen hemen bütün kelimelerin tahliline dayalı olarak telif edilen büyük bir tahlilî şerhtir.

Özetle *İrşâdu's-sârî*, hadis literatürüne adı altın harflerle yazılan Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî'nin ölümsüz ve en meşhur eserlerinden biridir.

Birçok kıymetli eseri bize miras olarak bırakan Kastallânî ve diğer eserleri üzerinde başka çalışmaların yapılmasına ihtiyaç vardır. Onun eserleri, İslam kültür mirasına büyük katkılar sağlamış ve İslam'ın anlaşılmasında önemli işlevler görmüştür. İslam bilim tarihine önemli hizmetlerde bulunan Kastallânî'yi rahmet ve minnetle anıyoruz.

KAYNAKÇA

- Abdulcebbâr Abdurrahmân, *Zehâiru't-turâsi'l-Arabî el-İslâmî*, yy. 1403/1983.
- Algül, Hüseyin, “el-Mevâhibü'l-Ledünniyye”, *DİA*, Ankara: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2004.
- Ammâre, Mustafa Muhammed, *Cevâhiru'l-Buhârî*, 7. bs. Beyrut: Müessesetu'l-beyân, 1393/1973.
- Arslan, Ahmet Turan, “Ezherî, Hâlid b. Abdullah”, *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1995.
- el-Ayderûs, Abdulkadir b. Şeyh b. Abdullah, *en-Nûru's-sâfir an ahbâri'l-karni'l-âşir*, 1. bs. Beyrut: Dâru's-sâdir, 2001.
- el-Bennâ, Ahmed b. Muhammed *İthâfu fudalâi'l-beşer bi'l-kıraâti'l-erbe'ati 'aşer*, 1. bs. 2 cilt, Beyrût: Âlemu'l-kutub, 1407/1987.
- Brockelman, Carl, “Kastallânî”, *İA*, 2. bs. 15 cilt, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1967.
- el-Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahîh-i Buhârî*, (thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır), 1. bs. 9 cilt, yy. Dâru't-tûk en-necât, 1422/2001.
- el-Cermî, İbrahim Muhammed, *Mu'cemu ulûmi'l-Kur'an*, 1. bs. Dimaşk: Dâru'l-kalem, 1422/2001.
- Çakan, İsmail Lütfî, *Hadis Edebiyatı*, 5. bs. İstanbul: İfav yayınları, 2003.
- Çelebî, Mustafa b. Abdullah Kâtip, *Keşfu'z-zünûn an esâmi'l-kutub ve'l-fünûn*, 1. bs. 2 cilt, Beyrut: Dâru ihyâi't-turâsi'l-arabî, 1941.
- Çollak, Fatih-Akpınar, Cemil “Gazzî, Bedreddin”, *DİA*, Ankara: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1996.
- Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: DİB Yayınları, 2006.
- Ebu Dâvûd, Süleyman b. Eşas es-Sicistânî, *Sünen-i Ebu Dâvûd*, (thk. Şuayb Arnavut), 1. bs. 7 cilt, yy. Dâru'r-risâleti'l-âlemiyye, 1430/2009.

- el-Fihrisu's-şâmil li't-turâsi'l-arabi'l-İslâmi el-mahtût*, 9 cilt, Müessesetu âl-i beyt, Ammân, 1987.
- el-Gazzî, Necmuddîn Muhammed b. Muhammed, *el-Kevâkibu's-sâira bi a'yâni'l-mieti'l-âşira*, 1. bs. 3 cilt, Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 1418/1997.
- Gözün, Abdulvehhâb, *Kastallânî'nin "Tuhfetü's-sâmi' ve'l-kârî bi hatmi Sahîhi'l-Buhârî" Adlı Yazma Eserinin Tahkîk ve Metodu*, Yüksek Lisans Tezi, Rize: Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- el-Habeşî, Abdullah Muhammed, *Câmi'u's-şurûh ve'l-havâşî*, 3 cilt, Abu Dâbi: yy. 1425/2004.
- Halef, Necm Abdurrahmân, *İstidrâkât alâ târihi't-türâsi'l-arabi*, 1. bs. 8 cilt, Cidde: Dâru İbnu'l-Cevzî, 1422/2002.
- el-Hımsî, Kastâkî, "Kastallânî, Ahmed b. Muhammed", *el-Mevsûatu'l-arabiyya*, Dımaşk: Dâru'l-fıkr, 2006.
- el-Hüseynî, Muhammed İsam Arrâr, *İthâfu'l-kârî bi ma'rifeti cuhûdin ve a'mâli'l-ulemâi alâ Sahîhi'l-Buhârî*, 1. bs. Beyrût: el-Yemâmetu li't-tıbâ'ati ve'n-neşri ve't-tevzî', 1407/1987.
- İbnu'l-İmâd, Abdulhayy b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-zeheb fî ehbâri men zeheb*, 1. bs. 10 cilt, Beyrut: 1406/1986.
- İsmâil Paşa, İsmâil b. Muhammed Emîn b. Mîr Selîm el-Bâbânî, *Hediyyetu'l-ârifîn esmâu'l-muellifîn ve âsaru'l-musanifîn*, 2 cilt, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1951.
-, *İzâhu'l-meknûn fi'z-zeyli alâ Keşfi'z-zünûn*, 2 cilt, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1945.
- Kandemir, M. Yaşar, "el-Camiu's-Sahîh", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1993.
- Karabulut, Ali Rıza, *Mu'cemu'l-mahtûtâti'l-mevcûdeti fî mektebâti İstanbul ve Anadolu*, 3 cilt, yy. ty.

- el-Kastallânî, Ahmed b. Muhammed, *İrşâdu's-sârî li şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, 2. bs. 15 cilt, Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, 1425/2009.
-, *el-Leâliu's-seniyye*, (thk. Hasan b. Abbâs), 1. bs. yy. Mektebetu'l-Mekkiyye, 2004, s. 42
-, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minehi'l-Muhammediyye*, (thk: Ahmed Sâlih eş-Şamî) 2. bs. 4 cilt, Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1425/2004.
-, *Letâifu'l-işârat li fünûni'l-kırâât*, (thk: Merkezi'd-dirâseti'l-Kur'âniyye), 10 cilt, Medine: Merkezi'd-dirâseti'l-Kur'âniyye, 1434/2013.
- Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu'cemu'l-müellifîn*, 13 cilt, Beyrût: Mektebetu'l-müsennâ, ty.
- el-Kettânî, Abdülhayy b. Abdülkebir, *Fehrasu'l-fehâris ve'l-esbât ve mu'cemu'l-meâcim ve'l-meşîhât ve'l-muselselât*, 2. bs. 3 cilt, Beyrut: Dâru'l-ğarbi'l-İslâmî, 1402/1982.
- el-Kınnevcî, Muhammed Sıddîk Hân, *el-Hutta*, 1. bs. Beyrût: Dâru'l-kütubi't-ta'limiyye, 1405/1985.
- Mustafa, Şâkir, *et-Târîhu'l-arabî ve'l-muerrihûn*, 1. bs. 3 cilt, Beyrut: Dâru'l-ilmî'l-melâyin, 1990.
- Mübârek, Ali Paşa, *el-Hutatu't- Tevfikiyyetu'l-cedîde*, 1. bs. 6 cilt, Mısır: el-Matbaatu'l-kübrâ el-emîriyye, 1306/1889.
- Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, (thk: Muhammed Fuad Abdülbâki), 5 cilt, Beyrut: Dâru ihyâi't-turâsi'l-arabî, ty.
- Nuveyhîd, Âdil, *Mu'cemu'l-müfessirîn*, 3. bs. 2 cilt, yy. Müessesetu Nuveyhîd es-sekâfiyye, 1409/1988.
- Özel, Ahmet - Kallek, Cengiz, "Zekeriyâ el-Ensârî", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2013.
- es-Sakkâr, Sâmi, "İbn Fehd, Necmeddin", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 1999.
- Sandıkçı, Kemâl, *Sahîh-i Buhârî Üzerine Yapılan Çalışmalar*, Ankara: DİB. Yayınları, 1991.

- es-Sehâvî, Şemsuddîn Muhammed b. Abdurrahmân, *Dav'ü'l-lâmi' li ehli'l-karni't-tâsi'*, 1. bs. 12 cilt, Beyrut: Dâru'l-cîl, 1412/1992.
- es-Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebû Bekr, *Nazmü'l-ikyân*, Beyrût: el-Mektebetu'l-ilmîyye, 1927.
- Şâkir, Ahmed Muhammed, *Nakdu'n-nushati'l-Yûnîniyye min Sahîhi'l-Buhârî, Âlemu'l-kutub*, y.y., t.y.
- eş-Şehrezûrî, Ebû Amr Osmân b. Abdurrahmân, *Mukaddimetu İbnu's-Salâh fî ulumi'l-hadîs*, (thk: Nureddin Itr), 3. bs. Dımaşk: Dâru'l-fikr, 1406/1986.
- Şenel, Abdülkadir, "Kastallânî", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2001.
- eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali, *el-Bedru't-tâli' bi mehâsini men ba'de'l-karni's-sâbi'*, 2 cilt, Kahire: Dâru'l-kutubi'l-İslâmî, t.y.
- et-Tirmizî, Muhammed b. İsa, *Süneni't-Tirmizî*, (thk. Beşşâr Avvâd Maruf), 6 cilt, Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 1998.
- Tomar, Cengiz, "Mısır", *DİA*, Ankara: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2004.
- Türker, Ömer, "Neşşar, Siraceddin", *DİA*, İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2007.
- Ünal, Halit, "Celâl el-Bekrî", *DİA*, TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, Ankara: 1993.
- Yiğit, İsmail, "Memlükler", *DİA*, Ankara: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2004
- ez-Ziriklî, Hayruddîn, *el-A'lâm*, 7. bs. 8 cilt, Beyrut: Dâru'l-ilmî'l-melâyîn, 1406/1986.